

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงานวิจัย การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน
ในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

Sustainable Development of Wellness Tourism
in Thailand Hot Spring

โดย นายแพทย์จิโรจ สีนธวานนท์ และคณะ

ตุลาคม 2562

สัญญาเลขที่ RDG61T0105

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนงานวิจัย การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน
ในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

Sustainable Development of Wellness Tourism
in Thailand Hot Spring

คณะผู้วิจัย สังกัด

1. นายแพทย์จิโรจ สินธวานนท์ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข
2. นางสาวงามเนตร เอี่ยมนาคะ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ
3. นางสาวเสาวนีย์ อารมย์สุข กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์

วิจัยและนวัตกรรม (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

แผนงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

นายแพทย์จิโรจ สันธวานนท์

วิทยาลัยแพทยศาสตร์นานาชาติจุฬาภรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

1. บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ในประเทศไทย แหล่งน้ำพุร้อนที่มีชื่อเสียงหลายแห่งของประเทศ ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แต่เป็นเพียงแต่ความนิยมภายในประเทศยังขาดแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนรวมทั้งการพัฒนาให้มีศักยภาพที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่มีโอกาสทางการพัฒนาสูง แต่จนถึงปัจจุบัน การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในประเทศไทย ยังไม่ได้รับการจัดแบ่งประเภทตามลักษณะเฉพาะที่จะแสดงถึงความแตกต่างที่ชัดเจนจากองค์ประกอบในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข ที่จะใช้ในการควบคุมมาตรฐานรายองค์ประกอบในแต่ละกิจกรรม เพื่อให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคจากการใช้จ่ายและรับบริการในการท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งเมื่อประเทศไทย ยังไม่มีการแบ่งแยกลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเหล่านี้อย่างชัดเจน รวมทั้งไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่จะแยกแยะความซับซ้อนของกิจกรรมบริการต่างๆ นั้น ส่วนขาดดังกล่าวจะส่งผลให้การประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย อาจมีการก้าวล่วงหรือละเมิดกฎหมายทางการแพทย์และสุขภาพที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งยังไม่มีมาตรฐานและระบบการควบคุมกำกับประกอบการกิจการที่ชัดเจน

นอกจากนี้ ในระดับนโยบายสาธารณะของภาครัฐ ยังไม่มีมาตรการส่งเสริมหรือพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนดังกล่าวทั้งในด้านสุขภาพและวิถีชีวิต (Healthy Lifestyle) การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic) รวมทั้งการพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Ecology) อย่างเป็นระบบและสอดคล้องเท่าทันกับวิสัยทัศน์ของการพัฒนาของภาคเอกชนผู้ลงทุน ส่งผลให้ไม่อาจคาดการณ์ได้ถึงความยั่งยืนของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนได้ในอนาคต และหากการอาบแช่น้ำพุร้อนไม่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นวิถีสุขภาพประจำถิ่น (local healthy lifestyle) ก็จะมีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ขาดโอกาสในการเข้าถึงธรรมชาติบำบัดได้อย่างสมประโยชน์โดยมีค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพที่ต่ำ

ในด้านการบูรณาการการกิจร่วมกันระหว่างหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ปรากฏข้อเท็จจริงที่ว่า แต่ละหน่วยงาน/องค์กรยังคงทำหน้าที่เฉพาะตามเป้าประสงค์ขององค์กร ขาดการบูรณาการและขาดมาตรการจัดการปัญหา/ข้อจำกัด รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนธุรกิจให้มีพัฒนาการตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร และรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คน ขาดการวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติที่ดีและมีมาตรฐาน (good practice and standardization) ของประเทศต่างๆ เพื่อประยุกต์ใช้ความรู้แนวทางในการส่งเสริม พัฒนา และปรับปรุงข้อจำกัดทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของประเทศไทย รวมทั้งขาดการกำหนดกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่จะทำให้เกิดมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ บริการและกิจกรรมที่ตอบสนองหรือเป็นทางเลือกของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ โดยการใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนที่หลากหลาย ซึ่งภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 ของรัฐบาลที่มุ่งขับเคลื่อน

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยนวัตกรรม โดยการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สปาเพื่อสุขภาพและ Wellness Tourism ได้รับการส่งเสริมให้เป็นอุตสาหกรรมเป้าหมายสร้างรายได้เข้าประเทศในกลุ่ม Productive Growth ซึ่งรวมถึงการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนต่างๆ ของประเทศไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีมูลค่าเพิ่ม โดยการขับเคลื่อนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและในระดับพื้นที่ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อน ซึ่งมีต้นแบบการพัฒนา คือ เมืองสปาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ แต่หากข้อจำกัดตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาให้เท่าทันวิสัยทัศน์ของการพัฒนาอุตสาหกรรมกลุ่มเป้าหมาย การท่องเที่ยวสุขภาพดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยแนวคิดเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและการสร้างสรรค์สังคมคุณภาพภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 แล้วนั้น ชุมชน ผู้คน ท้องถิ่นที่มีแหล่งน้ำพุร้อนอยู่อาจเสียโอกาสทางการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าน้ำพุร้อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื้อให้ประเทศไทยเสียโอกาสทางการพัฒนาการเป็นศูนย์กลางสุขภาพ (Wellness Hub) ที่มีขีดความสามารถในระดับสากล

แผนงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ประกอบด้วย 2 โครงการวิจัยย่อย ได้แก่ โครงการย่อยที่ 1 การใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพองค์กรวมักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และโครงการย่อยที่ 2 มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทยในเมืองสปาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ จัดทำขึ้นเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย รองรับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และการพัฒนาประเทศไทย 4.0

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ
- 2) เพื่อเสนอ (ร่าง) มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย
- 3) เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

1.3 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเฉพาะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยที่คัดเลือกแหล่งน้ำพุร้อนต้นแบบจากโครงการวิจัยย่อยที่ 1 จำนวน 2 แหล่งน้ำพุร้อน ที่สามารถพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของน้ำพุร้อนในรูปแบบบริการใหม่ ทั้งคุณประโยชน์ในด้านการบำบัดรักษาทางการแพทย์ (medical spa) และการส่งเสริมสุขภาพ (health promotion) การฟื้นฟูสภาพ (Rehabilitation) เพื่อการกลับคืนสู่การมีสุขภาวะที่ดี (well-being) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

ขอบเขตด้านประชากร นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ประชาชนในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาและจัดบริการการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษา

เชิงปริมาณ : ศึกษาเฉพาะประชาชน นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุในแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษารวมจำนวน 400 คน ที่สุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง มาจากผู้ที่มาท่องเที่ยวหรืออาบแช่น้ำพุร้อนโดยวัตถุประสงค์เพื่อการดูแลสุขภาพในชุมชนต้นแบบที่ทำการศึกษา และจากมาตรการบริหารความเสี่ยงของโครงการวิจัย เมื่อนักวิจัยลงการสำรวจพื้นที่ ได้พบว่า นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุในแหล่งน้ำพุร้อน ส่วนใหญ่ไม่ใช่นักท่องเที่ยวสูงอายุที่เดินทาง

มาจากต่างถิ่น แต่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และมีความใกล้ชิดกับการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนตามวิถีถิ่นและความเชื่อมาช้านาน ดังนั้น ผู้วิจัยกำหนดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณเป็น นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจำนวนอย่างน้อย 200 คนขึ้นไป และนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพในจำนวนที่เหลือ

การศึกษาเชิงคุณภาพ : ศึกษาใน 2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1) การสนทนากลุ่มร่วมกับ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบกิจการอาบแช่น้ำพุร้อน เจ้าของที่ดินที่มีแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาทำการศึกษา รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ในพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อนละ 10 คน รวมจำนวน 20 คน

2) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันนโยบายการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อน และการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมบริการกลุ่มการท่องเที่ยวรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย จำนวน 10 คน ประกอบด้วยผู้บริหารส่วนราชการที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับพื้นที่ ผู้บริหารองค์กรเอกชนด้านธุรกิจบริการ ผู้ประกอบการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพที่มีการใช้น้ำร้อนในการให้บริการสุขภาพ รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญ/นักวิชาการที่มีผลงาน/ประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุและการใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อน

ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาเฉพาะแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาจำนวน 2 แหล่งจาก 11 แหล่งศึกษาที่กระจายอยู่ตามเส้นทางสายน้ำพุร้อนทั้ง 8 สายของประเทศไทย

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) โดยออกแบบวิธีการเป็น 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1) การทบทวนวรรณกรรมเพื่อประมวลและวิเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยที่มีตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ทั้งในด้านการส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต (Local Healthy Lifestyle) การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Value Adding) และการพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Ecology) รวมทั้งแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีของกิจการอาบแช่น้ำพุร้อนในประเทศต่างๆ

2) คัดเลือกแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาจำนวน 2 แหล่งจาก 11 แหล่งศึกษา ที่กระจายอยู่ตามเส้นทางสายน้ำพุร้อนทั้ง 8 สายของประเทศไทย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกจากความพร้อมของพื้นที่ในองค์ประกอบด้านคุณภาพน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวและวิถีถิ่น สิ่งสนับสนุนและระบบอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและสุขภาพ รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งน้ำพุร้อน

3) ประชุมชี้แจงแผนงานวิจัย ต่อ ผู้บริหารส่วนราชการต้นสังกัด ทีมวิจัย

4) สืบหาความเห็นประชาชน/นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน

5) สอบถามความเห็นผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน ในองค์ประกอบด้านการจัดการตามศักยภาพของน้ำพุร้อน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร รวมทั้งการสร้างแรงดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา

6) วิเคราะห์แนวทางการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน ที่เริ่มต้นจากการพัฒนาในระดับชุมชน ประกอบด้วย การส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

7) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน

2. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาในภาพรวม พบว่า น้ำพุร้อนในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นน้ำพุร้อนทั่วไป ที่มีคุณสมบัติด้านอุณหภูมิ และแร่ธาตุที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพ สามารถพัฒนาบริการใหม่เพื่อการส่งเสริมสุขภาพ องค์กรร่วม ผู้สูงอายุได้ รวมทั้งสามารถพัฒนามาตรฐานเชิงกฎหมายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันของประเทศไทยได้ หากได้รับการสนับสนุนเชิงนโยบายที่เข้มแข็งร่วมกับและการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ และสังคมในระยะยาวที่ชัดเจนและบูรณาการ และภายใต้หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน และมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ พบว่า น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และน้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง มีโอกาสและศักยภาพทางการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบน้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพที่สามารถขยายผลการพัฒนาไปยัง แหล่งน้ำพุร้อนอื่นๆ ของประเทศไทยได้ หากภาครัฐและภาคเอกชนมีความร่วมมือกันอย่างเป็นระบบในการวางแผน การพัฒนาในระยะยาวภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0

ในด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพองค์กรร่วมผู้สูงอายุ โดยผสมผสานภูมิปัญญา การแพทย์แผนไทยโดยการอาบแช่ อบ ประคบ ร่วมกับการนวดและรับประทานอาหารสุขภาพ สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีผลช่วยในการกระตุ้นการไหลเวียนโลหิตและระบบย่อยอาหารให้ดีขึ้นเสริมสร้าง ภูมิคุ้มกันต่อโรคหวัด โดยกิจกรรมชุมชนร่วมกับหมู่บ้านใกล้เคียงเดือนละ 2 ครั้ง ทุกวันพฤหัสบดี ที่บริเวณบ่อน้ำพุร้อน ได้ผลดีสำหรับผู้สูงอายุที่มีอาการเบื่ออาหาร นอนไม่หลับ ซึมเศร้า ช่วยให้จิตใจผ่อนคลาย นอนหลับได้ดี และ รับประทานอาหารได้ดีขึ้น

ในด้านการใช้น้ำเชิงรับ คือ การอาบแช่โดยทั่วไปในสาธารณะ ไม่มีการใช้เครื่องมือทางการแพทย์ ให้ผลใน การช่วยให้ระบบเผาผลาญอาหารของร่างกาย (Metabolism) ของผู้สูงอายุ ทำงานได้ดีขึ้น ช่วยรักษาสสมดุลของน้ำ ภายในและภายนอกเซลล์ และภาวะกรด - ด่างในร่างกาย ให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสม ทำให้ผู้อาบแช่รู้สึกผ่อนคลาย หายจากอาการเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า จิตใจสบาย รับประทานอาหารและนอนหลับได้ดีขึ้น

ในการใช้น้ำเชิงรุก โดยการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ทางการแพทย์และกายภาพบำบัดช่วยนำประโยชน์จาก อุณหภูมิของน้ำพุร้อนเข้าสู่ร่างกายนั้น ให้ผลดีในการรักษาอาการข้อติด กล้ามเนื้ออ่อนแรง ปัญหาทางการ เคลื่อนไหวร่างกาย โรคอ้วน รักษาระดับความดันโลหิตในร่างกายให้คงที่ เมื่อออกกำลังกายในน้ำพุร้อนตาม แผนการรักษา

ในด้านการปรับปรุงมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ โครงสร้างพื้นฐานของแหล่งน้ำพุร้อน สามารถปรับปรุงให้เข้าเกณฑ์มาตรฐานทางกายภาพได้ ทั้งในด้านความสะอาดและสุขอนามัย การรักษา สิ่งแวดล้อมความปลอดภัย ในการอาบแช่สาธารณะ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในด้านความสะอาดและ สุขอนามัย การรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดให้มีบุคลากรผู้ให้บริการประจำแหล่งอาบแช่ สำหรับการวางแผน การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ประกอบด้านการจัดการบริการตาม ศักยภาพของน้ำพุร้อน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร รวมทั้งการสร้างแรงดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ของแหล่งน้ำพุร้อนทั้งสองแห่ง ได้แก่ การจัดการบริการตามศักยภาพของน้ำพุร้อน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากร และการสร้างแรงดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ส่วนในการนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ยุทธศาสตร์สำคัญที่ จะช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืน ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต การสร้างมูลค่าเพิ่ม ทางเศรษฐกิจ การพัฒนา เชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว และจากการศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับความพร้อมและ

โอกาสของชุมชนน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และน้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง พบว่า เป็นชุมชนที่มีต้นทุนทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนโดยมีองค์ประกอบการพัฒนาทั้งในด้านของความพร้อมทางการพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน ประกอบด้วย การปรับปรุง พัฒนามาตรการและกฎเกณฑ์เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน การกำหนดขอบเขตกิจกรรมบริการภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง การบูรณาการภารกิจภาครัฐเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างความรอบรู้ของประชาชนด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อน เพื่อการส่งเสริมสุขภาพองค์รวมผู้สูงอายุ การกำหนดความชัดเจนของการพัฒนาน้ำพุร้อนในเชิงเศรษฐกิจ รวมทั้งการเสริมสร้างความร่วมมือภาครัฐและเอกชนให้เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางของ Wellness Tourism ของภูมิภาคและในระดับโลกได้ในที่สุด

3. ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัย

ผลสำเร็จในระดับ intermediate ที่ให้คุณค่าต่อการพัฒนาในระดับจุลภาคและมหภาค ดังนี้

ระดับจุลภาค ประกอบด้วยการพัฒนาระดับปัจเจกและระดับชุมชน ได้แก่

- 1) ผู้สูงอายุ ได้รับโอกาสบริการส่งเสริมสุขภาพองค์รวมด้วยน้ำพุร้อน
- 2) ประชาชนในแหล่งน้ำพุร้อนได้รับการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพองค์รวมผู้สูงอายุ
- 3) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและโรงพยาบาลทั่วไปในพื้นที่ได้พัฒนาบริการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่น้ำพุร้อน
- 4) อาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่ ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านการดูแลผู้สูงอายุโดยใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ

ระดับมหภาค คือ การปรับปรุง พัฒนามาตรการและกฎเกณฑ์เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน ประกอบด้วย

- 1) ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานราชการ ได้แก่
 - กระทรวงสาธารณสุขกำหนดกฎหมายลำดับรองด้านกิจการน้ำพุเพื่อสุขภาพ โดยมีหลักเกณฑ์เงื่อนไขว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานการประกอบกิจการน้ำพุเพื่อสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนที่อยู่ในแหล่งต่างๆ ดังนี้
 - อุทยานแห่งชาติ
 - พื้นที่ชุมชน
 - ที่ดินของเอกชน
 - กระทรวงสาธารณสุขจัดทำและพัฒนามาตรฐาน Medical Spa ให้เป็นมาตรการเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่นักท่องเที่ยวและเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของการการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย
 - กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ พัฒนาระบบการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ

- กระทรวงสาธารณสุข โดยความร่วมมือกับ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และหอการค้าไทย จัดทำแผนงานเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย

- กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมสนับสนุนบริการสุขภาพและสมาคมสปาไทยร่วมกัน พัฒนารูปแบบ กิจกรรมบริการน้ำพุเพื่อสุขภาพอัตลักษณ์ไทยภายใต้ชื่อเฉพาะของการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ เช่น “อาบอุ่นไทย”

- กระทรวงสาธารณสุข โดยความร่วมมือกับกระทรวงพาณิชย์ จัดทำแผนงานบูรณาการส่งเสริมการตลาดและ/หรืออินทราศการ งานประชุมนานาชาติ (MICE) ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดทำคู่มือประชาชนด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ด้านสุขภาพ สุขอนามัย และวิถีปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวกลุ่มวัยต่างๆ จากหลักวิชาการด้านสุขภาพ และความรู้ด้านการอนุรักษ์จากหลักวิชาการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนามาตรฐานสากลของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

- กระทรวงมหาดไทย โดยกรมพัฒนาชุมชน ทำงานร่วมกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกระทรวงสาธารณสุข จัดทำแผนงานบูรณาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วิเคราะห์และจัดทำยุทธศาสตร์นำทางการเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่าบริการท่องเที่ยวให้เป็นกรอบแนวทางการนำนโยบายส่งเสริมกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย

- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) สนับสนุนความรู้การประกอบกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนสำหรับผู้ประกอบการ

- การขับเคลื่อนเชิงนโยบายเชิงบูรณาการของภาครัฐที่รวดเร็ว ชัดเจนและมีประสิทธิภาพภายใต้ยุทธศาสตร์ระยะยาวเชิงบูรณาการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

- การพัฒนาหลักประกันสุขภาพหรือสวัสดิการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้เป็นสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ

- การสนับสนุนการศึกษวิจัยด้านการพัฒนามาตรฐาน การบูรณาการเชิงกฎหมายการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ รวมทั้งการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เมืองสปาน้ำพุร้อนอย่างเป็นระบบและมีงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

2) ข้อมูลสำคัญประกอบการพัฒนามาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุม ส่งเสริมกิจการสปาน้ำพุร้อน

3) ข้อเสนอแนะต่อภาคเอกชน/ผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน ได้แก่

- การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิทธิประโยชน์ของการประกอบกิจการเพื่อสุขภาพ เช่น มาตรการลดหย่อนภาษี รางวัลหรือเครื่องหมายรับรองคุณภาพบริการ การพัฒนาอัตลักษณ์บริการ การประกอบกิจการอย่างมีธรรมาภิบาล เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำพุร้อน การรักษาสีสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองสิทธิผู้บริโภค เป็นต้น

- ความร่วมมือภาครัฐและเอกชน ทั้งด้านการลงทุนร่วมกันตามหลัก PPP การจัดการความรู้ การแบ่งปันเทคโนโลยี การพัฒนาทางการตลาด การประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน รวมทั้งการเสริมสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (competitive advantage) ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

- การพัฒนาศักยภาพการประกอบกิจการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน ให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล

4) ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่นและชุมชนในแหล่งน้ำพุร้อน ได้แก่

- กำหนดเทศบัญญัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของท้องถิ่น
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและอัตลักษณ์บริการน้ำพุเพื่อสุขภาพของแหล่งน้ำพุร้อน
- กระบวนการประชารัฐเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืน
- ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่ให้สามารถประกอบกิจการและบริหารจัดการ

การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

5) คำแนะนำต่อการอาบแช่น้ำพุร้อน ประกอบด้วย

- แนวทางที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติเมื่ออาบแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ
- การจัดบริการอาบน้ำแช่น้ำพุร้อนสำหรับผู้สูงอายุ
- การปรับปรุงคุณภาพสุขอนามัยในการอาบแช่น้ำพุร้อน
- การพัฒนาความรู้พื้นฐานด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพแก่บุคลากรบริการ

4. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

โดยข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะต่อการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ดังนี้

น้ำพุร้อน	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน	ข้อเสนอแนะต่อการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
บ้านหนองแห้ง	1) ส่งเสริมให้ท้องถิ่นและชุมชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมทางการพัฒนา โดยจัดให้มีร้านค้าที่ชาวบ้านจะสามารถนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ประจำถิ่นมาค้าขายได้ 2) สนับสนุนการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่กำหนดไปยังกลุ่มลูกค้าที่นิยมชมชอบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ 3) พัฒนากลุ่มบริการและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยง	1) พัฒนาบุคลากรผู้ให้การดูแลการอาบแช่น้ำพุร้อน (Hot Spring Care Giver) ในความรู้และทักษะทางการนวดแผนไทยและวารีบำบัดขั้นพื้นฐาน 2) จัดบริการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น Home stay, อาหารสุขภาพประจำถิ่น, การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน, การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ เป็นต้น 3) สร้างเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต้องค้นหา (unseen tourism) , การเดินทางของคนรักสุขภาพ (Healthy Journey) , การ

น้ำพุร้อน	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน	ข้อเสนอแนะต่อการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
		ท่องเที่ยวสบายกาย สบายใจ (Wellness travel) หรือ การท่องเที่ยวอาบอุ่นไทย (Ab-un Thai Tourism) เป็นต้น
น้ำพุร้อน รักษะวาริน	1) นำการพัฒนาโดยผู้ราชการจังหวัด 2) จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การสนับสนุนส่งเสริมยกระดับการพัฒนาผู้ประกอบการ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ให้ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การพัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และสร้างเครือข่ายในการต่อยอดผลิตภัณฑ์น้ำพุร้อน	1) พัฒนาบริการที่มีการใช้น้ำเพื่อสุขภาพในเชิงรุก โดยการจัดบริการของศูนย์ฟื้นฟูสภาพด้านการแพทย์ทางเลือก ที่เป็นศูนย์ธาราบำบัด รวมทั้งคลินิกแพทย์แผนไทยและฝังเข็มของโรงพยาบาล 2) ยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปด้านสมุนไพร เช่น ลูกประคบสมุนไพร เครื่องดื่มสมุนไพร อาหารสมุนไพร ให้มีมาตรฐานอุตสาหกรรมรองรับ และมาตรฐานกิจการน้ำพุเพื่อสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุขที่ให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยด้านสุขภาพ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้รับบริการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน 3) ส่งเสริมอัตลักษณ์เด่นได้ ในการจัดบริการอาบแช่น้ำพุร้อน เช่น ให้ผู้รับบริการผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดพื้นถิ่นก่อนลงอาบแช่ บริการอาหารและเครื่องดื่มเมนูกาหยูอาหารสุขภาพที่ปรุงด้วยกะปิเลื่องชื่อของระนอง เป็นต้น 4) ส่งเสริมกิจกรรมรักษสุขภาพ เช่น การวิ่งน้ำพุร้อนประจำปี เป็นต้น

บทคัดย่อ

แผนงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ประกอบด้วย 2 โครงการวิจัยย่อย ได้แก่ โครงการย่อยที่ 1 การใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพองค์กรฌนนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และโครงการย่อยที่ 2 มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทยในเมืองสพน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้สำคัญด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน เพื่อนำเสนอต้นแบบมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism Standardization) ในเมืองสพน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่และให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทย โดยวิธีการศึกษาเชิงพรรณนาภาคตัดขวางด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ในแหล่งน้ำพุร้อน 12 แห่ง ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ

ผลการศึกษาในโครงการย่อยที่ 1 พบว่า น้ำพุร้อนในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นน้ำพุร้อนทั่วไป ที่มีคุณสมบัติด้านอุณหภูมิและแร่ธาตุที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพได้ทั้งในด้านการบำบัดรักษาทางการแพทย์ การส่งเสริมสุขภาพ การฟื้นฟูสมรรถภาพร่างกาย ซึ่งสามารถพัฒนาบริการใหม่เพื่อการส่งเสริมสุขภาพองค์กรฌนผู้สูงอายุได้ นอกจากนี้จากผลการศึกษาในโครงการย่อยที่ 2 ในพื้นที่บ่อน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ผู้วิจัยได้ค้นพบข้อมูลสำคัญประกอบการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนที่สามารถกำหนดเป็นมาตรการเชิงกฎหมายเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันของประเทศไทยได้ หากได้รับการสนับสนุนเชิงนโยบายที่เข้มแข็งร่วมกับและการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาวที่ชัดเจนและบูรณาการ

เมื่อคัดเลือกพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อนจากโครงการย่อยที่ 1 มาวิเคราะห์ความเหมาะสมทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ภายใต้หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนและมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นข้อค้นพบจากโครงการย่อยที่ 2 พบว่า น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และน้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง มีโอกาสและศักยภาพทางการพัฒนาเป็นชุมชนต้นแบบน้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพที่สามารถขยายผลการพัฒนาไปยังแหล่งน้ำพุร้อนอื่นๆของประเทศไทยได้ หากภาครัฐและภาคเอกชนมีความร่วมมือกันอย่างเป็นระบบในการวางแผนการพัฒนาในระยะยาว ประกอบด้วย การลงทุนขนาดใหญ่ การพัฒนาบุคลากร รวมทั้งการศึกษาวเคราะห์ วิจัยเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์น้ำพุเพื่อสุขภาพ เพื่อขับเคลื่อนให้แผนการพัฒนาน้ำพุร้อนได้รับการบรรจุอยู่ในแผนการพัฒนาระยะยาวของประเทศไทย โดยการขับเคลื่อนของนโยบายประเทศไทย 4.0

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการปรับปรุง พัฒนามาตรการและกฎเกณฑ์เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน การกำหนดขอบเขตกิจกรรมบริการภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง การบูรณาการภารกิจภาครัฐเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างความรอบรู้ของประชาชนด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพองค์กรฌนผู้สูงอายุ การกำหนดความชัดเจนของการพัฒนาน้ำพุร้อนในเชิงเศรษฐกิจ รวมทั้งการเสริมสร้างความร่วมมือภาครัฐและเอกชนให้เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวในทุกมิติของประเทศไทยและการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางของ Wellness Tourism ของภูมิภาคและในระดับโลก โดยมีข้อเสนอแนะทางการศึกษาต่อเนื่องเกี่ยวกับ การพัฒนายุทธศาสตร์บูรณาการ

เพื่อการพัฒนาเมืองสพาน้ำพุร้อนแบบครบวงจร และการจัดทำหลักเกณฑ์ เงื่อนไข ข้อกำหนดมาตรฐาน
สารประกอบแร่ธาตุในน้ำพุร้อนและการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพอย่างปลอดภัย

Abstract

Research Plan of Sustainable Development of Wellness Tourism in Thailand Hot Spring compose of two research projects which Project I: A Study of Hot Spring Benefits for Elder Tourist's Holistic Health Promotion and Project II: Wellness Tourism Standardization: A Case Study of Klongtom Saline Hot Spring Town. The objective of this research is to analyze the important knowledge of health promotion tourism in hot spring source to present the model development of wellness tourism standardization and provide policy recommendations. A research design is a cross-sectional descriptive study using mixed methodology imply to 12 hot springs sources scattered throughout the country.

The results of project I found that most hot springs in Thailand are general hot springs which has temperature and mineral properties that can be used for health, both in medical spa, health promotion as well as physical rehabilitation. With these qualification, Thai hot spring could develop new services for promoting holistic health for elderly. In addition, in project II, a researcher has found important data useful for development of health promotion tourism standards in hot springs that can be defined as legal measures to enhance Thailand's competitiveness implemented with strong policy support and defining development strategies in both long-term and integrated economic and social dimensions.

To analyze the appropriateness of sustainable health tourism development in hot springs of Thailand in project 1. Under the principle of community participation and health promotion tourism standards which is a discovery from project II found that Ban Nong Haeng hot springs in Mae Hong Son Province and Raksawarin hot spring in Ranong, have the opportunity and development potential as a community of hot springs for health that can expand the good practice to other hot springs in Thailand with key success factors of Public Private Partnerships systematic cooperation in long-term development planning, human resource development including analytical research, development and innovation on utilization of hot springs for health in long-term development strategies under the policy of Thailand 4.0.

Finding from research indicate to sustainable development of health tourism in hot springs area. Policy recommendations regarding improvements of law and regulations, determining scope of service activities under relevant laws, integration of government missions to strengthen community participation as well as promoting health literacy of people in using hot springs for promoting holistic health of elderly. In addition, determining the clarity of economic dimension hot springs development as well as enhancing public-private partnerships as key success factor of promoting Thailand as the regional or global wellness destination. Further education should

be done regarding integrated strategy of hot spring spa town, development of criteria, conditions and standard requirements of mineral compounds in hot springs use for health benefits safely.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญและเหตุผลสนับสนุนการศึกษา	1
วัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย	5
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	5
แผนการบริหารแผนงานวิจัย	7
แผนการพัฒนาบุคลากรวิจัย	8
กลยุทธ์ของแผนงานวิจัย	8
ระยะเวลา และสถานที่ดำเนินการวิจัย	9
ผลที่คาดว่าจะได้รับจากแผนงาน (Outputs)	11
การนำผลงานไปใช้ประโยชน์	11
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	13
การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	14
การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	22
มาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนธรรมชาติ	26
แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism)	28
ความนิยมการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนและแนวโน้มในอนาคต	28
ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืน	32
แบบอย่างการปฏิบัติที่ดีด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพในต่างประเทศ	33
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
สรุปการสังเคราะห์ความรู้เบื้องต้นจากการทบทวนวรรณกรรม	42
กรอบแนวคิดแผนงานวิจัย	44
บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย	46
ประชากรศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง	46
เครื่องมือการศึกษาและการทดสอบคุณภาพ	47
วิธีดำเนินการวิจัย	47
การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การแปลผล	48

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษา	49
ผลการศึกษา	49
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	72
สรุปผลการวิจัย	72
สรุปผลการศึกษาจากโครงการย่อย: แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน	77
ในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย	
อภิปรายผลการศึกษา	79
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	90
ข้อจำกัดของการวิจัย	101
เอกสารอ้างอิง	103
ภาคผนวก	105

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 จำนวนนักท่องเที่ยวและผลกำไรจากการประกอบการน้ำพุร้อนสันกำแพง ระหว่างปี 2557-2559	31
ตารางที่ 4.1 ประเภทน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษา	51
ตารางที่ 4.2 การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ	52
ตารางที่ 4.3 ข้อมูลสำคัญของแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางการส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน	54
ตารางที่ 4.4 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	56
ตารางที่ 4.5 ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ อย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน	60
ตารางที่ 4.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน	62
ตารางที่ 5.1 ศักยภาพของแหล่งน้ำพุร้อนพื้นที่ศึกษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อน เพื่อการส่งเสริมสุขภาพของครอบครัวผู้สูงอายุ และปรับปรุงมาตรฐานการท่องเที่ยว เชิงส่งเสริมสุขภาพในพื้นที่	72
ตารางที่ 5.2 แผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน ต้นแบบการศึกษา	74
ตารางที่ 5.3 การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ อย่างยั่งยืน	75
ตารางที่ 5.4 เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน	81
ตารางที่ 5.5 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในชุมชนน้ำพุร้อน ต้นแบบ	91
ตารางที่ 5.6 ลักษณะสำคัญของสปาทั่วไปและสปาทางการแพทย์	93
ตารางที่ 5.7 คำแนะนำสำหรับประชาชนในการอาบน้ำพุร้อน	96

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 1.1 แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมบริการสพาน้ำพุร้อน : เมืองสพาน้ำพุร้อน	2
แผนภาพที่ 1.2 องค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในแหล่งน้ำพุร้อน	4
แผนภาพที่ 2.1 สถานการณ์ท่องเที่ยวในประเทศไทยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ในปี 2561	25
แผนภาพที่ 2.2 ลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์และการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ	29
แผนภาพที่ 2.3 กลุ่มอุตสาหกรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต (New Engine of Growth)	30
แผนภาพที่ 2.4 ขอบเขตและความเชื่อมโยงของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ	33
แผนภาพที่ 2.5 Paradise Spa Dogo ประเทศเกาหลีใต้	37
แผนภาพที่ 2.6 (ตัวอย่าง) ข้อมูลการวิเคราะห์น้ำแร่ร้อนรวมทั้งข้อบ่งชี้ทางการแพทย์ ที่แสดงให้เห็นแก่ผู้รับบริการในสถานประกอบการของประเทศออสเตรีย	38
แผนภาพที่ 2.7 บริการสุขภาพองค์รวมที่จัดให้บริการในการอาบแช่น้ำแร่ร้อนของประเทศออสเตรีย	39
แผนภาพที่ 2.8 ตารางบริการอาบแช่น้ำแร่ร้อนร่วมกับกิจกรรมสุขภาพต่างๆ ของสถานประกอบการ Alpenherme Gastein ประเทศออสเตรีย	39
แผนภาพที่ 2.9 หลักการเสริมสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน	44
แผนภาพที่ 2.10 กรอบแนวคิดแผนงานวิจัย	45
แผนภาพที่ 5.1 องค์ประกอบมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย	80

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและเหตุผลสนับสนุนการศึกษา

1.1.1 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติ: โอกาสและความท้าทายของการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ¹ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมรักษาฟื้นฟูสุขภาพ ให้มีความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพองค์รวม โดยการเดินทางไปจุดหมายปลายทางในประเทศหรือในพื้นที่ธรรมชาติต่างถิ่น เพื่อหลีกเลี่ยงจากความจำเจและเพื่อความสงบในจิตใจจากภาระงานและความเครียดต่างๆ ที่ผู้คนเผชิญอยู่ในชีวิต²

การแช่ตัวในน้ำแร่ร้อนหรือแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติ เป็นกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายมาช้านานในทุกภูมิภาคทั่วโลก ปัจจุบันการอาบน้ำพุร้อนในหลายประเทศ ได้รับการส่งเสริมให้เป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูงทางเศรษฐกิจ (Value based Economy) ด้วยรูปแบบบริการหลากหลายผ่านการนำเสนอด้วยสรรพคุณทางการแพทย์ที่ให้ผลดีต่อสุขภาพแตกต่างกันไปทั้งระดับอุณหภูมิ แร่ธาตุที่ละลายในน้ำ แรงดันและการไหลเวียนของน้ำ รวมทั้งการใช้ธรรมชาติบำบัดในสภาพแวดล้อมที่ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย สบายใจ ใกล้ชิดวิถีถิ่น³ เช่นเดียวกับที่รัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้การส่งเสริมให้การอาบน้ำแร่ร้อน หรือที่รู้จักกันว่า onsen เป็นกิจกรรมบริการที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่นำรายได้จำนวนมากเข้าสู่ประเทศอย่างต่อเนื่องมาช้านาน

ในประเทศไทย แหล่งน้ำพุร้อนที่มีชื่อเสียงหลายแห่งของประเทศ ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แต่เป็นเพียงแต่ความนิยมภายในประเทศยังขาดแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนรวมทั้งการพัฒนาให้มีศักยภาพที่สามารถสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ อย่างไรก็ตาม ภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 ของรัฐบาลที่มุ่งขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยนวัตกรรม ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สปาเพื่อสุขภาพ และ Wellness Tourism ได้รับการส่งเสริมให้เป็นอุตสาหกรรมเป้าหมายสร้างรายได้เข้าประเทศในกลุ่ม Productive Growth ซึ่งรวมถึงการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนต่างๆ ของประเทศไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีมูลค่าเพิ่ม โดยการขับเคลื่อนของกระทรวงสาธารณสุขร่วมกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และหอการค้าไทย⁴ ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อน ซึ่งมีต้นแบบการพัฒนา คือ เมืองสปาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่⁵ ดังแสดงในแผนภาพที่ 1.1

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2551: 31)

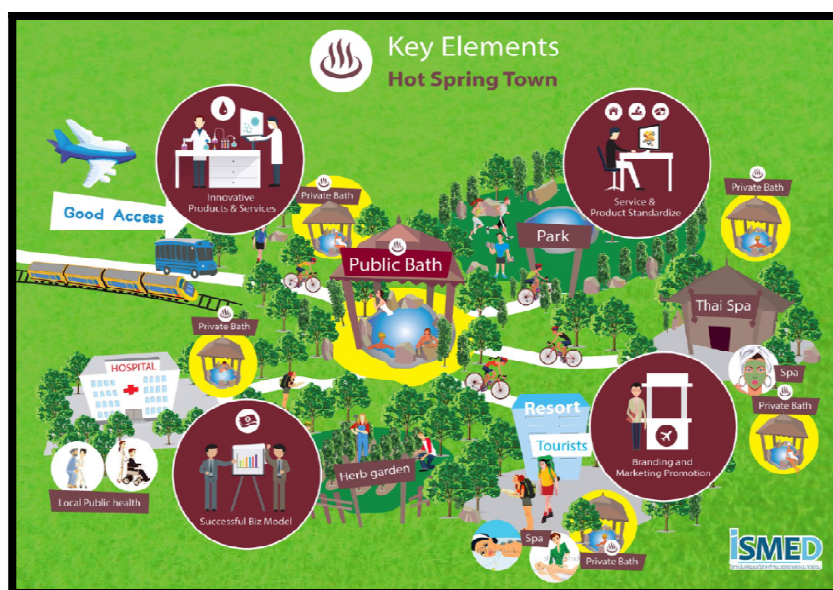
² Gee et al (1989 อ้างใน Douglas, 2001: 262)

³ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ.2548

⁴ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข.2559

⁵ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ.มิถุนายน 2560

แผนภาพที่ 1.1 แนวคิดการพัฒนาอุตสาหกรรมบริการสปา น้ำพุร้อน : เมืองสปา น้ำพุร้อน

ที่มา : สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.2559

1.1.2 ส่วนขาดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

จากประเด็นสำคัญต่างๆ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่มีโอกาสทางการพัฒนาสูง แต่จนถึงปัจจุบัน การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในประเทศไทย ยังไม่ได้รับการจัดแบ่งประเภทตามลักษณะเฉพาะที่จะแสดงถึงความแตกต่างที่ชัดเจนจากองค์ประกอบในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไข ที่จะใช้ในการควบคุมมาตรฐานรายองค์ประกอบในแต่ละกิจกรรม เพื่อให้ประชาชนได้รับการคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคจากการใช้จ่ายและรับบริการในการท่องเที่ยวดังกล่าว ซึ่งเมื่อประเทศไทย ยังไม่มีการแบ่งแยกลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเหล่านี้อย่างชัดเจน รวมทั้งไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่จะแยกแยะความซ้ำซ้อนของกิจกรรมบริการต่างๆ นั้น ส่วนขาดดังกล่าวจะส่งผลให้การประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย อาจมีการก้าวล่วงหรือละเมิดกฎหมายทางการแพทย์และสุขภาพที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งยังไม่มีมาตรฐานและระบบการควบคุมกำกับประกอบการกิจการที่ชัดเจน

นอกจากนี้ ในระดับนโยบายสาธารณะของภาครัฐ ยังไม่มีมาตรการส่งเสริมหรือพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนดังกล่าวทั้งในด้านสุขภาพและวิถีชีวิต (Healthy Lifestyle) การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic) รวมทั้งการพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Ecology) อย่างเป็นระบบและสอดคล้องเท่าทันกับวิสัยทัศน์ของการพัฒนาของภาคเอกชนผู้ลงทุน ส่งผลให้ไม่อาจคาดการณ์ได้ถึงความยั่งยืนของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนได้ในอนาคต และหากการอาบแช่น้ำพุร้อนไม่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นวิถีสุขภาพประจำถิ่น (local healthy lifestyle) ก็จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ขาดโอกาสในการเข้าถึงธรรมชาติบำบัดได้อย่างสมประโยชน์โดยมีค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพที่ต่ำ

ในด้านการบูรณาการภารกิจร่วมกันระหว่างหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ปรากฏข้อเท็จจริงที่ว่า แต่ละหน่วยงาน/องค์กรยังคงทำหน้าที่เฉพาะตามเป้าประสงค์ขององค์กร ขาดการบูรณาการและขาดมาตรการจัดการปัญหา/ข้อจำกัด รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนธุรกิจให้มีพัฒนาการตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร และรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คน ขาดการวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติที่ดีและมีมาตรฐาน (good practice and standardization) ของประเทศต่างๆ เพื่อประยุกต์ใช้ความรู้แนวทางในการส่งเสริม พัฒนา และปรับปรุงข้อจำกัดทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของประเทศไทย รวมทั้งขาดการกำหนดกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่จะทำให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ บริการและกิจกรรมที่ตอบสนองหรือเป็นทางเลือกของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ โดยการใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนที่หลากหลาย ซึ่งหากข้อจำกัดเหล่านี้ ยังไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาให้เท่าทันวิสัยทัศน์ของการพัฒนาอุตสาหกรรมกลุ่มเป้าหมายการท่องเที่ยวสุขภาพดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยแนวคิดเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและการสร้างสรรค์สังคมคุณภาพภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 แล้วนั้น ชุมชน ผู้คน ท้องถิ่นที่มีแหล่งน้ำพุร้อนอยู่ อาจเสียโอกาสทางการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าน้ำพุร้อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเนื่องให้ประเทศไทยเสียโอกาสทางการพัฒนาการเป็นศูนย์กลางสุขภาพ (Wellness Hub) ที่มีขีดความสามารถในระดับสากลได้อีกด้วย

1.1.3 สังคมสูงวัย: เป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวสุขภาพได้อย่างยั่งยืน

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วถึงการเข้าสู่สังคมอายุในอนาคตอันใกล้ของประเทศไทย ซึ่งการวางแผนสร้างระบบชุมชนด้านการดูแล “Community General Care System”⁶ สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุเป็นความจำเป็นที่รัฐต้องจัดให้มี โดยส่งเสริมให้มีระบบชุมชนที่สามารถให้บริการหลากหลายด้านแก่ผู้สูงอายุ มีการลงทุนเชิงโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนในด้านต่างๆ ได้แก่ การรักษาพยาบาล การส่งเสริมดูแลสุขภาพ การดูแลเอาใจใส่ การปกป้องคุ้มครองเพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีชีวิตในยามบั้นปลายได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีสุขภาวะ

จากยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2558-2560⁷ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่ารัฐบาลให้ความสำคัญการสร้างโอกาสทางการท่องเที่ยวสู่คนไทยทุกกลุ่ม โดยปราศจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจและข้อจำกัดด้านกายภาพ รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะเรียนรู้เพื่อให้ได้รับประสบการณ์เปิดโลกทัศน์และ เกิดความเข้าใจและภาคภูมิใจในความเป็นไทย โดยมีมาตรการด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยของกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นมาตรการเร่งรัดการขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวในประเทศ โดยมีเป้าหมายของการส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health & Wellness Tourism) ในกลุ่มผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มธุรกิจบริการศักยภาพสูงสาขาใหม่ที่สามารถส่งเสริมให้ประเทศไทยก้าวสู่การเป็นหนึ่งในผู้นำการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพระดับภูมิภาค ซึ่งการเพิ่มขีดความสามารถดังกล่าวของประเทศไทย จำเป็นต้องเพิ่มองค์ประกอบของการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการให้นักท่องเที่ยว เสริมสร้างศักยภาพสถานประกอบการ สร้างมาตรฐานบริการที่เป็นสากล พัฒนาศักยภาพบุคลากรภาคบริการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ รวมทั้งสร้างและผลักดันมาตรการจูงใจและสิทธิประโยชน์ที่เอื้อต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มการพำนักระยะยาวของกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ดังแสดงในแผนภาพที่ 1.2

⁶ Fukuoka Financial Group Monthly Survey Jan/Feb 2012.

⁷ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.กรกฎาคม 2558

แผนภาพที่ 1.2 องค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในแหล่งน้ำพุร้อน

ที่มา : พัฒนาโดยผู้วิจัย

แผนภาพองค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติที่พัฒนาขึ้นโดยผู้วิจัยนี้ เกิดจากการสังเคราะห์ความรู้ ร่วมกับประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ความรู้ ความเข้าใจในสภาพการณ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการมีเครือข่ายการทำงานที่ครอบคลุมบริบทของการนำน้ำพุร้อนธรรมชาติมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ทั้งในแหล่งน้ำพุร้อนเชิงอนุรักษ์และแหล่งน้ำพุร้อนที่มีการพัฒนา ซึ่งยังไม่เคยมีการศึกษาเชิงบูรณาการในลักษณะนี้มาก่อนในประเทศไทย

จากขอบเขตของการศึกษาที่กำหนดไว้ของแผนงานวิจัยนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการสังเคราะห์และพัฒนาความรู้เชิงบูรณาการทั้งในด้านการบริหารจัดการ มาตรการทางกฎหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างมูลค่าเพิ่มให้การท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่มีข้อจำกัดด้านฤดูกาลและมีพัฒนาการที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่มวัย รวมทั้งการพัฒนาต่อไปได้อย่างยั่งยืน ซึ่งถึงแม้อาจไม่สามารถศึกษาวิเคราะห์ได้

ครบถ้วนทุกองค์ประกอบ และนำมาสังเคราะห์ให้เป็นตัวแบบการพัฒนาได้ในระยะเวลาการศึกษาของแผนงานนี้ แต่ก็ใช่ว่าเป็นข้อด้อยของงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์ที่พร้อมจะพัฒนาเป็นการศึกษาต่อเนื่องต่อไป ภายใต้คำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ

1.2 วัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ
- 2) เพื่อเสนอ (ร่าง) มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย
- 3) เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

1.3 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

น้ำพุร้อน, การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ, การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, การบริการใหม่ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

Keywords

Hot Spring หรือ Mineral Spring, health tourism, wellness, wellness tourism, sustainable tourism, new service on wellness tourism

น้ำพุร้อน (Hot Spring หรือ Mineral Spring) ตามกำหนดในพระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2559 ใช้คำเรียก น้ำพุร้อน หมายถึง แหล่งน้ำที่มีอุณหภูมิสูงกว่าร่างกายมนุษย์ที่ไหลเวียนอย่างรวดเร็วจากทางเดินน้ำใต้ดินขึ้นมาบนพื้นดิน น้ำที่ขึ้นมาตั้งแต่อุ่นๆ จนถึงเดือดพล่าน เมื่อน้ำร้อนนั้นเย็นลงจะไหลกลับสู่ระบบน้ำใต้ดิน น้ำร้อนแต่ละแห่งจะมีแร่ธาตุรวมทั้งก๊าซละลายอยู่ในปริมาณที่ไม่เท่ากัน ทำให้มีสีและกลิ่นแตกต่างกัน และมีปริมาณน้ำที่ไหลออกมาจากแต่ละบ่อแตกต่างกัน⁸

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism)⁹ คือ การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมรักษาฟื้นฟูสุขภาพ รวมทั้งความสำคัญแก่สุขภาพใจด้วย¹⁰ ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ยังรวมถึงการท่องเที่ยวที่เรียนรู้วิถีการใช้พลังงานจากธรรมชาติมาบำบัดและเสริมสร้างสุขภาพให้แข็งแรง จิตใจสดชื่นแจ่มใสควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว ได้พบเห็นวัฒนธรรมท้องถิ่นและนำสิ่งที่ได้รับมาปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น¹¹ โดยสรุปการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีแรงจูงใจหรือจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมสุขภาพ และ/หรือบำบัดรักษาฟื้นฟูสุขภาพหรือเป็นการท่องเที่ยวที่ผสมผสานการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กัน โดยมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

⁸ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. กรมการท่องเที่ยว. 2554

⁹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2551: 31)

¹⁰ Gee et al (1989 อ้างใน Douglas, 2001: 262)

¹¹ วรธนา วงษ์วานิช (2546: 145)

การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism)¹² หมายถึง การท่องเที่ยวโดยมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ รวมถึงกิจกรรมประเภทผ่อนคลาย เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ สปาเพื่อสุขภาพ การนวดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวอาจใช้บริการเพื่อสุขภาพได้อย่างครบวงจรได้ในรีสอร์ทเพื่อสุขภาพ ศูนย์สุขภาพหรือสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพ สถานพำนักระยะยาว รวมทั้งในแหล่งน้ำแร่/น้ำพุร้อน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) เป็นแนวคิดกระแสหลักของการพัฒนาโลกในปัจจุบันและอนาคต ในมิติของการพัฒนาเชิงการท่องเที่ยว การพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ประกอบหลัก 3 ประการ (three-in-one coexistence) ได้แก่ การปกป้องสิ่งแวดล้อม (ecology) การสร้างคุณค่าและมูลค่าจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมในพื้นที่ (economic production) รวมทั้งการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม (social living) ซึ่งบริบทของการพัฒนาจะเป็นไปตามกรอบแนวทางและฐานข้อมูลของยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศ¹³ โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่สนองตอบความต้องการด้านการมีสุขภาพองค์รวมที่ดีของนักท่องเที่ยว โดยมีมาตรการเชิงอนุรักษ์ที่ดำเนินการไปพร้อมกับการส่งเสริม พัฒนา โดยไม่ส่งผลกระทบหรือทำให้เกิดความเสียหาย เสื่อมโทรม ลดน้อยลงของทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม รวมทั้งทำให้ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้านการท่องเที่ยว ภายใต้การประกอบการอย่างมีธรรมาภิบาลของผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะนำไปสู่ผลประโยชน์ที่ดี โดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ ตลอดจนวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนเพื่อประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (WTO, 1998) โดยมี หลัก 5 ประการคือการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การวางแผนและจัดการในการพัฒนาการท่องเที่ยว การรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว การรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการจัดการผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวมีกระจายในทุกภาคส่วน¹⁴

บริการใหม่ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง บริการที่จัดขึ้นโดยการใช้ประโยชน์จากน้ำพุธรรมชาติเพื่อการบำรุงรักษาสุขภาพ ดูแลและเสริมความงาม ซึ่งอาจจัดบริการทั้งในแหล่งน้ำพุร้อนสาธารณะหรือในสถานประกอบการ โดยนักท่องเที่ยวสามารถประกอบกิจกรรมได้หลายลักษณะ ได้แก่ การเลือกและปรับแบบแผนชีวิต (Lifestyle Choice) การป้องกันความเจ็บป่วย (Prevention of Illness) เช่น การออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพ การสร้างความตระหนักเรื่องสุขภาพ (Health Awareness) วิทยาการอาบน้ำแร่/น้ำพุร้อน (Thermalism Balneology) เพื่อการผ่อนคลายความตึงเครียด การฟื้นฟูจากความเจ็บป่วย (Recovery from Illness) การพักผ่อนและนันทนาการ (Leisure and Recreation)

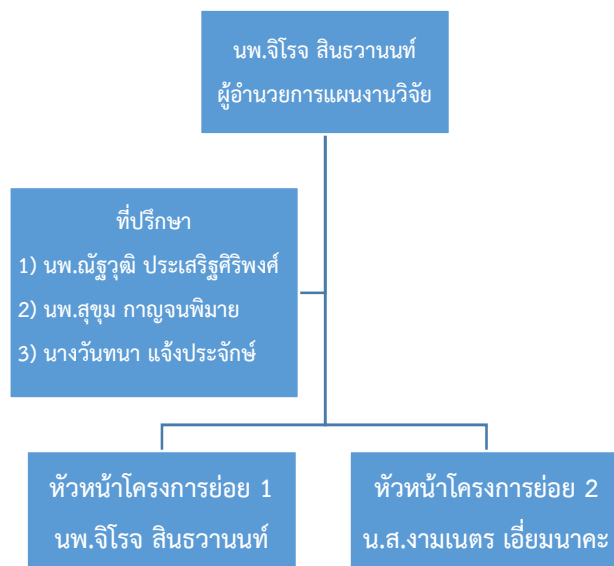
¹² School of Management Science Sukhothai Thammathirat Open University เข้าถึงได้ที่ <http://www.sms-stou.org/archives/2233>

¹³ World Tourism Organization. Retrieve from <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>

¹⁴ องค์การการค้าโลก (World Trade Organization).1998

1.4 แผนการบริหารแผนงานวิจัย

1.4.1 ผู้บริหารแผนงานวิจัย ประกอบด้วย

โดยแต่ละตำแหน่งมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

1) ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย มีหน้าที่กำกับดูแลการดำเนินแผนการวิจัยและโครงการวิจัย โดยรวมประชุมร่วมกับที่ปรึกษาแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย และนักวิจัยท่านอื่นๆ เพื่อให้การดำเนินงานของแผนงานฯ เป็นไปตามที่วางไว้ รวมทั้งการเบิกจ่าย งบประมาณให้เป็นไปตามแผนการใช้งบประมาณ ประมวลผลการวิจัยเพื่อจัดทำรายงาน การวิจัย จัดประชุมเพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัย รายงานความก้าวหน้า และผลการศึกษาแก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผ่านคณะผู้ตรวจสอบทางวิชาการ และเผยแพร่ผลงานที่เสร็จสมบูรณ์สู่สาธารณชน

2) ที่ปรึกษาแผนงานวิจัย จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ อธิบดีกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว มีหน้าที่ให้คำปรึกษาในเรื่องการวางแผนงานการดำเนินงานวิจัย

3) หัวหน้าโครงการวิจัย จำนวน 2 ท่าน จาก 2 โครงการ มีหน้าที่ดำเนินโครงการวิจัยให้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ประสานงานและร่วมดำเนินการกับนักวิจัยในโครงการ ควบคุม ดูแล และพัฒนาความสามารถของผู้ช่วยวิจัย รวมทั้งควบคุมดูแลการเบิกจ่าย งบประมาณของโครงการวิจัย วิเคราะห์ผลการวิจัย และรายงานผลการวิจัยเพื่อให้บรรลุ ตามเป้าหมายของโครงการที่วางไว้

1.4.2 การบริหารความเสี่ยง ในบางสถานการณ์ การเก็บข้อมูลไม่เป็นไปตามแผนการดำเนินงาน เนื่องจากการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ยังคงเป็นวิถีถิ่นของคนในชุมชน นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นจะนิยมมาท่องเที่ยวเฉพาะในฤดูหนาวหรือถ้ามาในฤดูอื่น ก็จะมีระยะเวลาการพำนักรสั้น หรือ ท่องเที่ยวแบบวันเดียว ไปเช้า-เย็นกลับ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่ควบคุมไม่ได้ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างไม่เป็นไปตามเป้าหมาย รวมทั้งนักท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน อาจไม่ใช่นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่เดินทางมาจากต่างถิ่นแต่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และมีความใกล้ชิดกับการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนตามวิถีถิ่นและความเชื่อมาช้านาน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงบริหารความเสี่ยงโดยการวางแผนการเก็บข้อมูลในระยะเวลาที่มั่นใจได้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวใน

แหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษามาก และขอความร่วมมือจากเครือข่ายด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่สำหรับการจัดการฐานข้อมูล ผู้วิจัยบริหารความเสี่ยงโดยการจัดทำระบบสำรองข้อมูลการวิจัยทั้งในคลังข้อมูลโครงการวิจัยและผู้ประสานงานพื้นที่ที่ทำการศึกษา

1.5 แผนการพัฒนาบุคลากรวิจัย

แผนงานวิจัยนี้ ได้สนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวและสุขภาพในพื้นที่ได้ทำการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุในลักษณะของการวิเคราะห์องค์ประกอบน้ำพุร้อนจากแหล่งต้นกำเนิด กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และการจัดการความรู้ โดยบุคลากรในโครงการ สามารถนำความรู้ที่มีอยู่เดิมมาประยุกต์ใช้และบูรณาการกับแผนงานวิจัยนี้

รูปแบบการดำเนินงานวิจัย ผู้วิจัยได้จัดให้มีการประชุมนักวิจัยเป็นประจำ เพื่อติดตามความก้าวหน้า พร้อมทั้งตรวจสอบระเบียบวิธีการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การประมวลผล การจัดการองค์ความรู้ใหม่ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุในแหล่งน้ำพุร้อน จากที่ปรึกษา ผู้มีประสบการณ์ และหัวหน้าแผนงานวิจัย แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้วิธีการจัดการปัญหาในระหว่างการศึกษา เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถจัดทำรายงานการวิจัย และนำเสนอผลงานการวิจัย ตลอดจนสนับสนุนให้นักวิจัยผลิตผลงานวิชาการออกสู่สาธารณะทั้งในเวทีระดับจังหวัด ระดับเขตพื้นที่ ระดับชาติ และระดับนานาชาติต่อไป

1.6 กลยุทธ์ของแผนงานวิจัย

1.6.1 การบริหารแผนงานวิจัยและโครงการย่อย

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัยตามระยะเวลาที่กำหนด ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย จึงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการบริหารจัดการแผนงาน โดยมอบหมายหัวหน้าโครงการย่อยบริหารจัดการโครงการและประสานงานกับผู้อำนวยการแผนงาน เพื่อให้กระบวนการดำเนินงานวิจัยแต่ละโครงการย่อยมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกันทั้งแผนฯ และช่วงเวลา รวมทั้งการจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม และการเชื่อมโยง ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกันในแต่ละโครงการย่อย ซึ่งจะช่วยให้เกิดประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรต่างๆ ของแต่ละโครงการย่อย

1.6.2 การดำเนินการตามรูปแบบการวิจัย

เนื้อหาของแผนงานวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย และรูปแบบการวิจัย (Research Design) ดังนี้

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 การใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพของครุมนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ศึกษาเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามความเห็นนักท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาทำการศึกษา และเก็บตัวอย่างน้ำนำมาวิเคราะห์คุณสมบัติที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพผู้สูงอายุ รวมทั้งทดลองจัดบริการอาบน้ำพุร้อนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและติดตามประเมินผล

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 มาตรฐานด้านสุขภาพในการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทยในเมืองสพาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ โดยการศึกษาความเห็นต่อการจัดทำมาตรฐานด้านสุขภาพในการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ และแนวทางการประยุกต์ใช้เชิงบูรณาการในเมืองสพาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม

จังหวัดกระบี่ ให้เป็นต้นแบบมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ (Elder Wellness Tourism Standardization in Hot Spring)

และในส่วนสรุปผลการศึกษา ผู้วิจัยจะการนำความรู้ที่ได้จากทั้งสองโครงการย่อย มาสรุปผลการศึกษา และสังเคราะห์เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

1.7 ระยะเวลา และสถานที่ดำเนินการวิจัย

1.7.1 ระยะเวลาการวิจัย ใช้เวลา 12 เดือน (ปีงบประมาณ 2561)

1.7.2 สถานที่ดำเนินการวิจัยและกลุ่มตัวอย่าง

สถานที่หลักที่ใช้ในการดำเนินงาน คือ สำนักวิชาการสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งจะใช้เป็นสำนักงานบริหารและอำนวยการโครงการรวมทั้งการประสานนักวิจัยประจำเดือน สำหรับพื้นที่ทำการที่ศึกษาวิจัย ในภาพรวม คือ แหล่งน้ำพุร้อน 11 แห่งทั่วประเทศที่มีความโดดเด่นทางการท่องเที่ยวและมีศักยภาพทางการพัฒนาให้มีการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ และพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ โดยอ้างอิงจากข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนธรรมชาติ¹⁵ โดยผู้วิจัยได้ทำการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนที่เหมาะสมกับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนต้นแบบสำหรับผู้สูงอายุที่กำหนดไว้ในโครงการย่อยที่ 1 จำนวน 2 แหล่งน้ำพุร้อน รวมทั้งพื้นที่วิจัยเมืองสพาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ของโครงการวิจัยย่อยที่ 2 โดยอ้างอิงจากผลการศึกษาจากแผนงานวิจัยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนแบบ Slow Tourism สำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ¹⁶ และแหล่งท่องเที่ยวพุร้อนที่บรรจุไว้ในแผนพัฒนากลุ่มจังหวัด¹⁷ เพื่อค้นหาแหล่งน้ำพุร้อนที่มีความพร้อมเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต้นแบบตามวัตถุประสงค์การศึกษาของแผนงานวิจัยและโครงการย่อย

1.7.3 ขอบเขตการศึกษาและวิธีดำเนินการวิจัย

ภายใต้แผนงานวิจัย “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย” ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการทำงานของโครงการย่อยออกเป็น 2 ส่วน ที่เชื่อมโยงกับแผนงานวิจัย ดังนี้

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 การใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพองค์กรรวมนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทยในเมืองสพาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่

1.7.3.1 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเฉพาะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยที่คัดเลือกแหล่งน้ำพุร้อนต้นแบบจากโครงการวิจัยย่อยที่ 1 จำนวน 2 แหล่งน้ำพุร้อน ที่สามารถพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของน้ำพุร้อนในรูปแบบบริการใหม่ ทั้งคุณประโยชน์ในด้านการบำบัดรักษาทางการแพทย์

¹⁵ กรมการท่องเที่ยว เข้าถึงได้ที่ <http://61.19.236.142/hotspring>

¹⁶ กรวรรณ สังขกร และคณะ, 2555

¹⁷ ยุทธศาสตร์การพัฒนภาคใต้ ผังอันดามัน.2558

(medical spa) และการส่งเสริมสุขภาพ (health promotion) การฟื้นฟูสภาพ (Rehabilitation) เพื่อการกลับคืนสู่การมีสุขภาพที่ดี (well-being) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ¹⁸

ขอบเขตด้านประชากร นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ประชาชนในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาและจัดบริการการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษ

เชิงปริมาณ : ศึกษาเฉพาะประชาชน นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุในแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษารวมจำนวน 400 คน ที่สุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง มาจากผู้เข้ามาท่องเที่ยวหรืออาบน้ำพุร้อนโดยวัตถุประสงค์เพื่อการดูแลสุขภาพในชุมชนต้นแบบที่ทำการศึกษ และจากมาตรการบริหารความเสี่ยงของโครงการวิจัย เมื่อนักวิจัยลงการสำรวจพื้นที่ ได้พบว่า นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุในแหล่งน้ำพุร้อน ส่วนใหญ่ไม่ใช่ นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่เดินทางมาจากต่างถิ่น แต่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่และมีความใกล้ชิดกับการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนตามวิถีถิ่นและความเชื่อมาช้านาน ดังนั้น ผู้วิจัยกำหนดสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณเป็น นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุจำนวนอย่างน้อย 200 คนขึ้นไป และนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพในจำนวนที่เหลือ

การศึกษาเชิงคุณภาพ : ศึกษาใน 2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1) การสนทนากลุ่มร่วมกับ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบกิจการอาบน้ำพุร้อน เจ้าของที่ดินที่มีแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาทำการศึกษ รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ในพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อนละ 10 คน รวมจำนวน 20 คน

2) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อน และการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมบริการกลุ่มการท่องเที่ยวรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย จำนวน 10 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้บริหารกระทรวงสาธารณสุข
- 2) ผู้บริหารกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- 3) ผู้บริหารกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 4) ผู้บริหารกระทรวงมหาดไทย
- 5) ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 6) ผู้แทนหอการค้าไทย
- 7) ผู้แทนสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)
- 8) ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีแหล่งน้ำพุร้อน
- 9) ผู้ประกอบการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพที่มีการใช้น้ำร้อนในการให้บริการสุขภาพ
- 10) ผู้เชี่ยวชาญ/นักวิชาการที่มีผลงาน/ประสบการณ์เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุและการใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อน

ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาเฉพาะแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาจำนวน 2 แหล่งจาก 11 แหล่งศึกษาที่กระจายอยู่ตามเส้นทางสายน้ำพุร้อนทั้ง 8 สายของประเทศไทย

¹⁸ Health Promotion and Wellness. เข้าถึงได้ที่ <http://www.health.gov.ni.ca/health/wellnesshealthyliving/index.html>

1.8 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากแผนงาน (Outputs)

1.8.1 ความรู้และแนวทางการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ทั้งในด้านสพาทาง การแพทย์ (medical spa) การส่งเสริมสุขภาพ (health promotion) รวมทั้งการจัดเป็นกิจกรรมด้านการบำบัดฟื้นฟูสุขภาพในการพำนักระยะยาว

1.8.2 (ร่าง) มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ที่จะนำไปใช้ในโครงการพัฒนาเมืองสพาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ พร้อมทั้งแนวทางการติดตามประเมินเพื่อขยายผลการพัฒนาในแหล่งน้ำพุร้อนอื่นๆ ของประเทศไทย รวมทั้งเป็นแนวทางกำหนดกฎหมายลำดับรอง โดยการบูรณาการร่วมกันระหว่างมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (ประเภทน้ำพุร้อน) ของกรมการท่องเที่ยว และมาตรฐานน้ำพุเพื่อสุขภาพ ภายใต้มาตรา 3 (3) แห่งพระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ.2559 ของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ผ่านกลไกคณะกรรมการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ ซึ่งจะแล้วเสร็จภายในปีงบประมาณ 2561 นี้ โดยผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลสำคัญประกอบการพัฒนากฎหมายและกระบวนการนำสู่การปฏิบัติต่อไป

1.8.3 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาและการศึกษาต่อเนื่องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย โดยมีตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ทั้งในด้านการส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต (Local Healthy Lifestyle) การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Value Adding) และการพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Ecology) ทั้งที่จัดเป็นบริการสาธารณะโดยรัฐ และบริการเชิงพาณิชย์ของผู้ประกอบการทุกขนาด

1.8.4 แนวทางเบื้องต้นประกอบการพิจารณาเกี่ยวกับคุณสมบัติของน้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ ที่ควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นสวัสดิการด้านสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ เพื่อเพิ่มโอกาสทางการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างเพียงพอในราคาที่เหมาะสม โดยไม่จำกัดตามฤดูกาลท่องเที่ยว (off-peak seasons)

1.8.5 คู่มือประชาชนที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่มและสื่ออิเล็กทรอนิกส์

1.8.6 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

1.9 การนำผลงานไปใช้ประโยชน์

1.9.1 ประโยชน์ในด้านนโยบาย ผลที่ได้จากแผนงานวิจัย นำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อการทบทวน ปรับปรุงพัฒนานโยบายด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ดังนี้

1) รัฐบาล โดยยุทธศาสตร์บูรณาการการพัฒนาอุตสาหกรรมกลุ่มเป้าหมาย S-Curve ด้านการท่องเที่ยว กลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ มีข้อมูลสำคัญประกอบการพิจารณาเป็นศูนย์กลางส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Hub) และการพัฒนาอุตสาหกรรมกลุ่มเป้าหมาย S-Curve ด้านการท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ผ่านการนำเสนอของคณะกรรมการบริหารนโยบาย Wellness Hub

2) กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ได้ข้อมูลสำคัญประกอบการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ ทั้งในด้านสพาทาง การแพทย์ การส่งเสริมสุขภาพ การฟื้นฟูสุขภาพ และการพำนักระยะยาวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

3) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และภาคเอกชนผู้ประกอบกิจการการท่องเที่ยวใน

แหล่งน้ำพุร้อน มีแนวทางบูรณาการความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเมืองสปาพุร้อนต้นแบบของประเทศไทย และการขยายผลการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน 8 สายทั่วประเทศ ภายใต้แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการนำเสนอในการจัดทำยุทธศาสตร์บูรณาการกลุ่มอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

4) (ร่าง) มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

1.9.2 ประโยชน์ในด้านวิชาการ ผลที่ได้จากแผนงานวิจัย สามารถนำไปใช้ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงวิชาการได้ ดังนี้

1) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) มีแนวทางการจัดการความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ และมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism)

2) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (ISMEDs) หอการค้าไทย รวมทั้งภาคเอกชนผู้ประกอบการน้ำพุเพื่อสุขภาพ ได้ฐานข้อมูลน้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพของประเทศไทยสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มและพัฒนาผลิตภัณฑ์สุขภาพด้วยน้ำพุร้อน

3) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และกระทรวงมหาดไทย โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับกรมพัฒนาชุมชน ได้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนโดยชุมชนและการเสริมสร้างอัตลักษณ์วิถีสุขภาพน้ำพุร้อนประจำถิ่น

4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้รับการสนับสนุนความรู้เกี่ยวกับหลักการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อน เพื่อการส่งเสริมสุขภาพองค์รวมนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และการจัดการความรู้ประชาชนสู่การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

5) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยที่มีแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีของประเทศต่างๆ และประเด็นการศึกษาต่อเนื่อง

1.9.3 ประโยชน์ในทางปฏิบัติ ผลที่ได้จากแผนงานวิจัย ก่อให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

1) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงสาธารณสุข จังหวัดกระบี่ หอการค้าไทย และสถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (ISMEDs) ได้ข้อมูล หลักการ และแนวทางการร่วมมือเชิงบูรณาการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งเสริมสุขภาพในเมืองสปาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่

2) สำนักงานการท่องเที่ยวประจำจังหวัด และกรมพัฒนาชุมชน ได้แบบอย่างการพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ บริการเพิ่มมูลค่าน้ำพุร้อนในเศรษฐกิจชุมชน

3) การนำเสนอผลงานวิจัย จะให้ข้อมูลที่ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปกำหนดแนวทางการร่วมมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างสมดุลและยั่งยืนของประเทศไทยได้ต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากความสำคัญของการศึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งหมายถึง การท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดูแลสุขภาพของผู้คน และการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย เป็นกระแสการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน ต้องการการพัฒนาบนฐานความรู้สำคัญด้านคุณภาพมาตรฐานบริการ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในความปลอดภัยและความพึงพอใจสูงสุดของประชาชนผู้รับบริการ

และด้วยโอกาสของประเทศไทยทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน ด้วยความนิยมของประชาชนที่เชื่อว่าน้ำแร่ร้อนส่งผลดีต่อสุขภาพ ดังนั้น ภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน จึงเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จะเสริมสร้างศักยภาพในการเป็น Wellness Hub ของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการที่ผ่านมา ประเทศไทยยังขาดการศึกษาวិจัยเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนในทางสุขภาพ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่สำคัญในห่วงโซ่คุณค่าบริการด้านการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ รวมทั้งเป็นโอกาสทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในสังคมสูงอายุของประเทศไทยและของภูมิภาคที่การท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุได้รับโอกาสที่เปิดกว้าง (Window of Opportunities) จากการขับเคลื่อนของนโยบายรัฐบาลรองรับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของประชากร ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย จึงมีความจำเป็นที่ต้องกำหนดมาตรฐานบริการสุขภาพในการให้บริการที่เกี่ยวข้องกับการใช้อุณหภูมิ คุณสมบัติของน้ำและแร่ธาตุที่เจือปนอยู่ในน้ำเพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพ

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาแนวคิดทางการศึกษา จากการวิเคราะห์การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย มาตรฐานบริการสุขภาพในกิจการประเภทสปาเพื่อสุขภาพร่วมกับการศึกษาวิจัยความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำ อุณหภูมิ และแร่ธาตุทั้งในด้านการบำบัดรักษาทางการแพทย์ (medical spa) และการส่งเสริมสุขภาพ (health promotion) รวมทั้งกิจกรรมบริการสุขภาพอื่นๆ เพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพองค์รวม นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ และกำหนดเป็นแนวทางมาตรฐานบริการสุขภาพสำหรับกิจการน้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพของประเทศไทย ซึ่งข้อค้นพบจากการศึกษาวิจัยนี้ จะเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์สำหรับการพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืนของประเทศไทยที่สอดคล้องกับแนวทางสากล ดังนั้น ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอความรู้และข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยสืบค้นมาจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยได้จัดแบ่งหมวดหมู่ของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยสรุป ดังนี้

2.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

2.3 มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attraction Standard)

- 2.4 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism)
- 2.5 ความนิยมการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนและแนวโน้มนในอนาคต
- 2.6 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืน
- 2.7 แบบอย่างการปฏิบัติที่ดีด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพในต่างประเทศ
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 สรุปการสังเคราะห์ความรู้เบื้องต้นจากการทบทวนวรรณกรรม
- 2.10 กรอบแนวคิดแผนงานวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- 1) นโยบายประเทศไทย 4.0
- 2) ยุทธศาสตร์กระทรวงสาธารณสุข ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579)
- 3) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ.2558 – 2560
- 4) ยุทธศาสตร์หอการค้าไทย ด้านการพัฒนาภูมิรัฐกิจบริการประจำปี 2560
- 5) ยุทธศาสตร์การแข่งขันเพื่ออนาคตการท่องเที่ยวไทย สภานิติบัญญัติแห่งชาติและสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา
- 6) พระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2559

2.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เพื่อเป็นการทำความเข้าใจในความหมายและองค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้สืบค้นความรู้ที่เกี่ยวข้อง และสรุปเป็นประเด็นสำคัญที่จะนำไปใช้ประกอบการอธิบายข้อค้นพบทางการศึกษาในบทต่อไป ดังนี้

- 2.1.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)
- 2.1.2 การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism)
- 2.1.3 มูลเหตุจูงใจที่กระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว
- 2.1.4 ปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว
- 2.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์และองค์ประกอบด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

2.1.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development)

การพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) เป็นแนวคิดกระแสหลักของการพัฒนาโลกในปัจจุบันและอนาคต ในมิติของการพัฒนาเชิงการท่องเที่ยว การพัฒนาอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาองค์ประกอบหลัก 3 ประการ (three-in-one coexistence) ได้แก่ การปกป้องสิ่งแวดล้อม (ecology) การสร้างคุณค่าและมูลค่าจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมในพื้นที่ (economic production) รวมทั้งการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม (social living) ซึ่งบริบทของการพัฒนาจะเป็นไปตามกรอบแนวทางและฐานข้อมูลของยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศ¹⁹

¹⁹ World Tourism Organization. Retrieve from <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>

"Tourism that takes full account of its current and future economic, social and environmental impacts, addressing the needs of visitors, the industry, the environment and host communities"

ประเทศไทยประยุกต์ใช้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ที่สอดคล้องกับแนวคิดขององค์การการท่องเที่ยวโลก กล่าวคือ การให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ภายใต้หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 10 ประการ คือ

1) การอนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using resource sustainable) หมายถึง การให้คุณค่าต่อชีวิตที่ดี รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน โดยยังคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่อย่างประหยัดอย่างเหมาะสม

2) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing over - consumption and waste)

3) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintain diversity)

4) ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning)

5) การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy) โดยการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกันขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยเสริมสร้างความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่ม

6) การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities) โดยการทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์การรวม (Participation Approach) เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7) มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting stakeholders and the public) เพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน และลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

8) การพัฒนาบุคลากร (Training staff) เพื่อยกระดับคุณภาพมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

9) การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing tourism responsibly) ให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว

10) ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking research) เพื่อแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่า คุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัจจัยสำคัญ 5 ประการ อันเป็นองค์ประกอบของแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย

- **ทรัพยากรการท่องเที่ยว** หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่กำเนิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นแล้วสืบทอดต่อกันมา เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์

- **นักท่องเที่ยว** เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในฐานะผู้บริโภคทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความต้องการ (Demand) ที่ทำให้คนในแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มนักท่องเที่ยวต้องตอบสนอง ซึ่งก่อให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยว และก่อผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุนี้ นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพจึงจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

- *กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว* การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มธุรกิจจะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ และเป็นตัวกลางที่จะช่วยกลั่นกรองคุณภาพของนักท่องเที่ยว

- *ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว* มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในชุมชนเองมีบทบาทเป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยความรักและความต้องการในการพัฒนา โดยได้รับการกระจายผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งเป็นแรงกำลังสำคัญในการปกป้องทรัพยากรการท่องเที่ยวไม่ให้ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวในพื้นที่ ดังนั้น การให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วยอนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับทรัพยากรของตนเอง โดยสร้างโอกาสให้ชุมชนมีสิทธิเลือกได้ว่าต้องการให้ทรัพยากรของตนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่และควรมีรูปแบบเช่นไร

- *นักวิชาการและสถาบันการศึกษา* ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Facilitator) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาสาขามาใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อยกระดับและคำอธิบายองค์ความรู้ท้องถิ่น ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาให้เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและเป็นสากลได้ นอกจากบทบาทการเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าแล้วนักวิชาการอาจเข้าไปมีบทบาทในการเป็นวิทยากรช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น มีปัจจัยสำคัญสนับสนุนการท่องเที่ยว ที่แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) *สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction)* หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดหรือโน้มน้าวใจให้เกิดความสนใจปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว ทั้งที่เป็น สิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติ (Natural Attraction Factors) และสิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้น (Historical and Cultural Attraction Factors) เป็นสิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตจากการกระทำของคน

- 2) *สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility)* หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างความสะดวกสบายที่สำคัญมากที่สุด

- 3) *การเข้าถึงได้ (Accessibility)* หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้ คือ ต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างสะดวก รวมทั้งข่าวสารข้อมูลการเดินทางท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ง่าย สะดวก และรวดเร็ว

โดยความหมายสากลของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น²⁰ ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรการท่องเที่ยว มรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ (heritage and biodiversity) ในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับอารยธรรมทางสังคมและวัฒนธรรมต้นกำเนิด (socio-cultural authenticity) ที่จะสามารถพัฒนาสู่การมีคุณค่าเชิงประจักษ์ในระดับสากล นอกจากนี้ การวางแผนการพัฒนาในระยะยาวที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มและกระจายผลประโยชน์ให้กับท้องถิ่นชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวอย่างทั่วถึงนั้น ก็เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นได้นั้น ต้องมาจากพลังที่ประสานร่วมกันระหว่างชุมชน

²⁰ Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers, UNEP and UNWTO, 2005, p.11-12

ท้องถิ่น ส่วนราชการ และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การสนับสนุนทางนโยบายที่เข้มแข็งและฉันทามติของความร่วมมือทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและมีพลวัตร ภายใต้มาตรการที่เหมาะสม (corrective measures) กับการพัฒนาที่ยั่งยืนตามบริบทของพื้นที่ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหน ความตระหนักถึงคุณค่า คุณประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติของคนในพื้นที่ รวมทั้งความรู้สึกมั่นใจและปลอดภัย ความพึงพอใจ ประสิทธิภาพที่ประทับใจ โดยเฉพาะในกลุ่มเป้าหมายสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ตลอดจนความต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยว

2.1.2 การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism)

การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เกิดจากนักท่องเที่ยวบางกลุ่มรู้สึกว่าการเดินทางเพื่อไปชมบ้านเมืองหรือชมธรรมชาติเป็นรูปแบบที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ซับซ้อนขึ้นได้อีกต่อไป กิจกรรมท่องเที่ยวในตะวันตกมีความหลากหลายมากกว่าการชมบ้านเมืองหรือการชมธรรมชาติ โดยครอบคลุมไปถึงกิจกรรมด้านโบราณคดี การเล่นบอลลูน การขี่จักรยาน การล่องลำธาร การเล่นกอล์ฟ การดำน้ำ เป็นต้น สามารถจำแนกได้เป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (eco-tourism) เป็นคำที่ใช้ในวงการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางและหลากหลายจนแทบไม่มีคำจำกัดความที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างชัดเจน อีกทั้งแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวดังกล่าวก็ยังไม่ชัดเจนอีกด้วย การใช้คำคำนี้ในระดับที่แตกต่างกัน ตั้งแต่การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา (hard-core nature tourism) การท่องเที่ยวเพื่อความต้องการเข้าใจถึงระบบนิเวศ (dedicated nature tourism) การท่องเที่ยวเพื่อไปชื่นชมธรรมชาติ (mainstream nature tourism) และการท่องเที่ยวที่ใช้ธรรมชาติแบบผิวเผิน (casual nature tourism) ในระยะแรกประเทศไทยได้ใช้คำแตกต่างกัน เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสีเขียว การท่องเที่ยวเพื่อธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงชีวภาพ จนในที่สุดจึงสรุปและให้บัญญัติศัพท์ว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” โดยให้ครอบคลุมลักษณะและกิจกรรมและความหมายของคำที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด ดังมีคำนิยามต่อไปนี้ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน” และจากคำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นความยั่งยืนของธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นข้างต้น ปัจจุบันจึงได้เกิดกระแสของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agro-tourism) ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งภายใต้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา โดยทั่วไปเป็นการท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อบำบัดโรค บำรุงสุขภาพกาย สุขภาพจิต (health tourism) ซึ่งหมายถึงการออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬา เพื่อรักษาสุขภาพ (Sport tourism) และยังรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure tourism) ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมย่อยของการเล่นกีฬาเอาไวด้วย จึงเกี่ยวข้องกับกิจกรรม 3 รูปแบบ ดังนี้

2.1 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เป็นการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพของนักท่องเที่ยว เช่น การนั่งสมาธิ การฝึกโยคะ ไทเก๊ก การพักผ่อนที่มีอากาศบริสุทธิ์ใกล้เขตธรรมชาติมากขึ้น การอาบน้ำแร่ การนวดแผนโบราณ การรับประทานสมุนไพร และการรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ ซึ่งประเทศไทยมีสถานบริการและสินค้าที่เป็นที่รู้จักไปทั่วโลก เช่น การนวดแผนโบราณที่วัดโพธิ์ สถานบริการสุขภาพ ชีวาศรม การนั่งสมาธิที่สวนโมกขพลาราม เป็นต้น

2.2 การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (sport tourism) คือ ไปท่องเที่ยวพร้อมกับวัตถุประสงค์ที่จะไปออกกำลังกายด้วยการเล่นกีฬา เช่น การเล่นกอล์ฟ การขี่จักรยานท่องเที่ยว การพายเรือแคนู การตกปลา การฝึกโยคะ เป็นต้น ซึ่งการเล่นกีฬาเหล่านี้ จะให้ผลต่อทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ตลอดจนการเล่นกีฬาเพื่อการแข่งขันที่จะได้รับสุขภาพที่แข็งแรงในทางอ้อม และยังได้ท่องเที่ยวเพื่อผลทางสุขภาพจิตอีกด้วย

2.3 การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (adventure tourism) เป็นอีกรูปแบบย่อยหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงกีฬา ที่มุ่งเน้นไปที่ความตื่นเต้นขณะทำกิจกรรมนั้นๆ เช่น การปีนเขา ไต่หน้าผา การล่องแก่ง เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วและมีบทบาทในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมค่อนข้างมาก เนื่องจากนักท่องเที่ยวมักสนใจและต้องการเข้าใจวัฒนธรรมของประเทศอื่นที่แตกต่างไปจากตน โดยผ่านการชมหรือสัมผัส ศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ซึ่งหมายรวมถึงศิลปะทุกแขนง ทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ตลอดจนมรดกทางประวัติศาสตร์ หมายถึงโบราณสถาน และโบราณวัตถุ

4) การท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมพื้นถิ่น (ethic tourism) เป็นความสนใจเบื้องต้นที่ทำให้นักท่องเที่ยวที่จะได้สัมผัสกับกลุ่มคนที่มีชาติพันธุ์ และภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตนเองด้วยความคิดว่าถึงแม้พิพิธภัณฑสถานทางศิลปวัฒนธรรมอาจสะท้อนความเป็นอยู่ของคนต่างชาตินั้นได้ระดับหนึ่ง แต่การสัมผัสสิ่งเหล่านี้ไม่อาจเทียบได้กับการสัมผัสโดยตรงกับคนต่างชาตินั้นที่ได้ใช้ชีวิตร่วมกัน การพบปะพูดคุยกันในระยะเวลาหนึ่งได้

5) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (educational tourism) หมายถึงการเดินทางที่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น ซึ่งมีความหมายเฉพาะเจาะจงว่าเป็นการเรียนรู้ โดยมีการจัดการ (organized learning) เช่น มีการวางแผนล่วงหน้า มีขั้นตอนชัดเจน มีครูผู้สอนที่ชำนาญการ และมีวิธีการฝึกหัดตามแบบแผน เป็นต้น นอกจากนี้การเรียนรู้ได้ประสบการณ์จริงมีใช้การเรียนรู้จากตำรา

การแบ่งการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษนั้นเป็นการแบ่งที่สัมพันธ์กับความสนใจหลักของนักท่องเที่ยว แต่ไม่สามารถแบ่งได้โดยเด็ดขาดในบางกรณี ทั้งนี้รูปแบบการท่องเที่ยวบางอย่างได้ถูกจัดให้เป็นทั้งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา และการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ความต้องการในการท่องเที่ยวที่หลากหลายและซับซ้อนขึ้นเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

- การเปลี่ยนทางโครงสร้างของประชากรและภูมิหลังของนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวสูงอายุ นักท่องเที่ยวกลุ่มโสด เป็นต้น

- การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของประชากรโลก อันเป็นผลจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือโลกในปัจจุบันได้เริ่มก้าวเข้าสู่โลกแห่งสังคมสารสนเทศ (Information society) หรือสังคมในคลื่นลูกที่สาม (The third wave) มากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ประชาชนในแต่ละสังคมมีลักษณะความแตกย่อยในการเลือกบริโภคสิ่งที่แตกต่างกันไป ตามความชอบของแต่ละคน จึงทำให้ประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวพยายามอย่างเต็มที่ในการเข้าถึงตลาดการท่องเที่ยวโลก เพื่อให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวท่ามกลางการแข่งขันกันอย่างหนักหน่วง เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของตนให้มีเอกลักษณ์แตกต่างไปจากประเทศอื่น ซึ่งนำมาสู่การผลิตสินค้าในรูปแบบ”สินค้าสั่งทำพิเศษ (order made) ที่นักท่องเที่ยวสามารถเลือกสรรรายการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจได้มากขึ้น

2.1.3 มลเหตุจูงใจที่กระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวมักจะมีวัตถุประสงค์หรือจุดหมายในการเดินทางท่องเที่ยว ที่เกิดจากมูลเหตุจูงใจต่างๆ ดังนี้

1) มลเหตุจูงใจทางด้านร่างกายหรือทางกายภาพ ซึ่งเป็นความต้องการเพื่อให้ร่างกายรู้สึกผ่อนคลาย เพื่อเป็นการพักผ่อน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางกายภาพ หรือรักษาสุขภาพ พักผ่อนตากอากาศชายทะเล หรือร่วมกิจกรรมเพื่อความบันเทิงต่างๆ เป็นต้น

2) มลเหตุจูงใจทางด้านวัฒนธรรม เป็นความต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่ตนเองสนใจ เช่น ชมงานด้านศิลปวัฒนธรรม นาฏศิลป์ ดุริยางค์ศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม การดำเนินชีวิตของผู้คนที่แตกต่างไปจากตนเอง ไปจนถึงศึกษาจารีต และประเพณีต่างๆ เป็นต้น

3) มลเหตุจูงใจด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นความต้องการที่จะได้มีโอกาสพบปะผู้คนในสังคมใหม่ๆ หรือเพื่อนเก่า ญาติ พี่น้อง รวมไปถึงการหลบหนีไปจากสภาพการใช้ชีวิตประจำวันอันจำเจซ้ำซาก เพื่อไปจะได้มีโอกาสไปเจอกับสังคม ผู้คน และสภาพแวดล้อมที่ใหม่ๆ

4) มลเหตุจูงใจด้านสถานสภาพ และเกียรติภูมิ เป็นความต้องการเพื่อจะพัฒนาตัวเองให้มีฐานะหรือเกียรติภูมิที่สูงขึ้น เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษา การประชุมและการติดต่อธุรกิจ เป็นต้น ที่จะสามารถยกระดับสถานภาพ หรือเกียรติยศ ชื่อเสียงของตนให้สูงขึ้น²¹

นอกจากมูลเหตุจูงใจส่วนตัวข้างต้นแล้ว ยังมีมูลเหตุหรือปัจจัยภายนอกที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวมีความต้องการท่องเที่ยวมากขึ้น (Determinants of Demand for Tourism) คือ

1) สภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน (Economic factors) สภาพเศรษฐกิจที่ดีของประเทศ และของท้องถิ่น เอื้ออำนวยให้ผู้คนสนใจเดินทางมากขึ้น เช่น ในประเทศที่พัฒนาและมีความเจริญทำให้ประชากรมีรายได้ต่อหัวอยู่ในอัตราสูง จึงทำให้โอกาสในการเดินทางท่องเที่ยวมีสัดส่วนที่สูงกว่าประชากรที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำกว่า เช่น การเดินทางท่องเที่ยวของคนยุโรปหรือคนเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น สิงคโปร์ เป็นต้น

2) ลักษณะของประชากร (Demographic factors) ได้แก่ ขนาดและองค์ประกอบของครอบครัว อายุ การศึกษา รายได้ และประสบการณ์ ที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบ และปริมาณการซื้อบริการทางการท่องเที่ยว นอกจากนี้ เพศ และเชื้อชาติยังเป็นปัจจัยที่กำหนดรสนิยมและพฤติกรรมทางการท่องเที่ยว

3) สภาพภูมิศาสตร์ (Geographic factors) ลักษณะภูมิศาสตร์ที่เป็นภูมิลำเนาของนักท่องเที่ยวจะมีผลกระทบต่อกำหนดจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวต้องการไป คนที่อาศัยอยู่ในแถบทะเลจะไม่รู้สึกต้องการเดินทางไปชมหรือพักผ่อนยังท้องถิ่นที่มีลักษณะเดียวกัน แต่กลับนิยมไปยังสถานที่ที่แตกต่างออกไปเพื่อแสวงหาบรรยากาศแปลกใหม่

4) สภาพสังคม และวัฒนธรรม (Socio-cultural factors) รูปแบบของวัฒนธรรมและทัศนคติของคนในสังคมมีอิทธิพลอย่างมากต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น สังคมของประเทศแถบตะวันออกกลาง ไม่เอื้ออำนวยให้ผู้หญิงเดินทางไปยังประเทศอื่นที่อยู่ห่างไกล แต่ในทางกลับกันสังคมชาวตะวันตกเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ท่องเที่ยวมากขึ้น

²¹ Robert W.Mcintosh, 1997

5) นโยบายของรัฐ และกฎระเบียบ (Government / Regulatory factors) นโยบายทางการเมืองหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการที่จะเดินทางของนักท่องเที่ยว ปัญหาการสู้รบ และความตึงเครียดทางการเมือง การกำหนดวันหยุดประจำปี นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐ ฯลฯ

6) ราคา (Price factors) ค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นมีผลต่อการตัดสินใจเลือกหรือเปลี่ยนแปลงจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง เช่น ค่าพาหนะในการเดินทาง ค่าที่พัก ค่าใช้จ่ายระหว่างการเดินทาง อัตราแลกเปลี่ยนตามค่าสกุลเงิน เป็นต้น

7) ความสะดวกในการเดินทาง (Transport factors) การเดินทางเพื่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวสะดวกมากน้อยเพียงใด เช่น สายการบิน เวลาที่ใช้ในการเดินทาง เป็นต้น

8) การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ (Advertising and Public Relations) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวใดๆ จะได้รับความสนใจหรือเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวมากกว่าแห่งอื่น การแข่งขันในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อโน้มน้าว และกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวที่กำลังจะตัดสินใจเลือกได้มีข้อมูลเพื่อการตัดสินใจได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

ดังนั้น การตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวจึงต้องมีปัจจัยหลายด้านนำมาพิจารณาประกอบกัน เพื่อเลือกจุดหมายของการเดินทางที่คิดว่าจะตอบสนองต่อความต้องการหรือเพื่อความคุ้มค่ามากที่สุด ในขณะที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในด้านการจัดการด้านการท่องเที่ยวจะนำปัจจัยต่างๆ มาใช้พิจารณาประกอบการดำเนินการเพื่อขยายตลาดการท่องเที่ยวของตนให้มีคุณภาพมากที่สุด²²

2.1.4 ปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว

สิ่งกระตุ้นเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยวของบุคคลมักมีความเกี่ยวพันในลักษณะที่เป็นตัวเสริมเพิ่มกำลัง (Reinforcement) ของกันและกัน ในการผลักดันเพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการท่องเที่ยว ประกอบไปด้วย 2 ปัจจัย ดังนี้

1) ปัจจัยผลักดัน (Push Factors) เป็นลักษณะของสภาพเงื่อนไขที่มากระตุ้นให้เกิดแรงผลักดันภายในของบุคคลเพื่อให้ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่

1.1 สุขภาพอนามัย วงการแพทย์แผนปัจจุบันได้ยืนยัน และสนับสนุนว่าการพักผ่อนและตากอากาศในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จะมีส่วนเสริมเพื่อให้สุขภาพจิตและสุขภาพกายดีขึ้น และยังช่วยให้การรักษาโรคบางประเภทได้ผลมากยิ่งขึ้น

1.2 ความอยากรู้อยากเห็น ถือเป็นแรงผลักดันภายในที่ก่อให้เกิดการกระทำอย่างชัดเจน เพราะธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนล้วนมีสัญชาตญาณในการอยากรู้อยากเห็นในเรื่องต่างๆ ที่ตนเองยังไม่รู้เพื่อเป็นการสำรวจหรือค้นพบสิ่งใหม่ๆ ในความคิด และเพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้กับตนเอง

1.3 ความพึงพอใจ ที่จะได้รับจากการเดินทางท่องเที่ยว และความประทับใจในสิ่งที่ได้พบเห็นก็สร้างความสุข ความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับบุคคล

1.4 ในเรื่องของความเชื่อและความศรัทธานั้น มีหลายศาสนาที่ผู้นับถือศาสนานั้นต้องเดินทางไปยังแหล่งอันเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางศาสนจักร การเดินทางไปจาริกแสวงบุญ จึงทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว

²² Middleton V. 1994

1.5 ธุรกิจและวิชาการ เหตุผลทางธุรกิจเป็นเหตุผลที่สำคัญในการเดินทาง นอกจากนี้ในเรื่องการเข้าร่วมในโครงการวิจัย การประชุม การติดต่อ กับสำนักงานใหญ่หรือสาขารวมทั้งการไปศึกษาเพื่อเพิ่มความรู้และประสบการณ์ ฯลฯ ก็ทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวขึ้น

1.6 เพื่อนฝูงและญาติพี่น้อง เช่น การไปเยี่ยมเยียน หรือกลับมาตุภูมิ เป็นต้น

1.7 เกียรติภูมิ (Esteems) เป็นความปรารถนาของบางบุคคลที่มีค่านิยมในสังคมที่ยกย่องการเดินทางไปในสถานที่บางแห่งจึงทำให้มีความพยายามที่จะเดินทางไปทีนั้น เช่น การเดินป่าในวนอุทยานทุ่งใหญ่นเรศวร การเดินทางขึ้นเขาที่ภูกระดึง การล่องแก่งหินเพิง หรือการส่องสัตว์ที่เขาใหญ่ เป็นต้น

2) ปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) เป็นเงื่อนไขภายนอกที่มาดึงดูด และเร่งรัดให้บุคคลได้ออกเดินทางท่องเที่ยว ได้แก่

2.1 แหล่งศิลปวัฒนธรรม (Cultural Landscapes) มักเป็นผลงาน และเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตกาลที่กระตุ้นและดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวได้มาก โดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างและประดิษฐ์กรรมทางประวัติศาสตร์ในสถานที่ต่างๆ

2.2 ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

แนวความคิดเกี่ยวกับสาเหตุมูลฐานทางด้านจิตใจ หรือแรงจูงใจทางจิตวิทยาต่างๆ ในการโน้มน้าวให้บุคคลตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวนี้ แสดงให้เห็นว่า พื้นฐานของแรงจูงใจที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนพยายามแสวงหาความสุข ความพอใจ โดยอาศัยการเดินทางนั้นก็เพื่อหลีกเลี่ยงบางสิ่งบางอย่าง และแสวงหาบางสิ่งบางอย่าง หรืออาจอธิบายได้ตามอิทธิพลจากปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูด โดยพฤติกรรมที่ปรากฏ คือ การเดินทางท่องเที่ยวเหมือนกัน ปัจจัยผลักดันส่วนใหญ่จะเป็นปัจจัยซึ่งเกิดขึ้นภายในตัวบุคคล และมีอิทธิพลผลักดันให้เกิดความรู้สึกต่างๆ ซึ่งนำไปสู่ความต้องการที่จะเดินทางท่องเที่ยว ส่วนปัจจัยดึงดูดจะเป็นปัจจัยภายนอกตามแหล่งหรือสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่ดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่นั้น ปัจจัยทั้งสองประเภนี้มีอิทธิพลร่วมกัน²³

2.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์และองค์ประกอบด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว มีองค์ประกอบสำคัญดังนี้

- ผลิตภัณฑ์หลัก เน้นการให้ประโยชน์พื้นฐานที่ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวให้มากที่สุด หรือเน้นเป็นจุดขายหลัก เช่น ขายจุดเด่นของที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติเพื่อเปลี่ยนแปลงความซ้ำซาก จำเจ ได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ

- รูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์ (Tangible Product) เป็นลักษณะทางกายภาพที่ผู้บริโภคสามารถรับรู้และสัมผัสได้ หรือคุณสมบัติเพิ่มเติมขยายออกจากจุดขายหลัก เช่น ลักษณะโดยรอบของสถานที่ท่องเที่ยว มีอาคารสิ่งก่อสร้างทันสมัย พื้นที่กว้าง มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีคุณภาพและมาตรฐานปราศจากมลภาวะ เป็นต้น

- ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง (Expected product) เป็นคุณสมบัติและเงื่อนไขที่ผู้ซื้อคาดว่าจะได้รับและใช้เป็นข้อตกลงเมื่อซื้อสินค้า เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์มากขึ้น เช่น บริเวณโดยรอบสถานที่ท่องเที่ยว มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ป้ายเครื่องหมายบอกทาง จัดทำใบปลิวโฆษณาแผ่นพับ ตกแต่งเส้นทางเดินเท้าที่ร่มรื่น เพื่อสร้างความสุขและความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

²³ Loyed E.Huddmaan.1997

- ผลิตภัณฑ์ควบ (Augmented product) เป็นผลประโยชน์หรือการบริการเพิ่มเติมที่ควบคู่ไปกับสินค้า เช่น สถานที่ท่องเที่ยวที่มีบริการที่พักแรม ร้านอาหาร สนามกีฬา สถานบันเทิง ลานจอดรถ ห้องน้ำห้องส้วม และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้บริการ เป็นต้น

- ศักยภาพผลิตภัณฑ์ (Potential Product) คือ การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ควบต่อไปเพื่อตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต เช่น มีการวางระบบการกำจัดขยะน้ำเสียภายในแหล่งท่องเที่ยว มีห้องน้ำห้องส้วมที่สะอาด ถูกสุขลักษณะ เส้นทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวกมากขึ้นและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่มีคุณภาพและมาตรฐานเพิ่มมากขึ้น

2) การกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ (Product Positioning) การพัฒนาผลิตภัณฑ์เก่าที่มีอยู่แล้วให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่หรือผลิตสินค้าและบริการรูปแบบใหม่ นอกจากจะต้องคำนึงถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายและคู่แข่งแล้ว การกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ก็เป็นสิ่งสำคัญ โดยมีแนวคิด ดังนี้

- สร้างภาพลักษณ์ แสดงผลประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายรู้สึกและมองเห็นว่าจะได้รับอย่างชัดเจน ทั้งที่สัมผัสได้จริง (Tangible) และสัมผัสได้ด้วยความรู้สึก (Intangible)
- ออกแบบผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่ให้ผลประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยให้มีประสิทธิภาพมากกว่าผลิตภัณฑ์ของคู่แข่ง
- โฆษณาประชาสัมพันธ์ ถ่ายทอดผลประโยชน์นี้ให้นักท่องเที่ยวรับรู้รับทราบโดยรวดเร็วและกว้างขวาง

2.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

2.2.1 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) หมายถึงการท่องเที่ยวที่มีแรงจูงใจหรือจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมสุขภาพ และ/หรือบำบัดรักษาฟื้นฟูสุขภาพหรือเป็นการท่องเที่ยวที่ผสมผสานการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กัน โดยมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม²⁴

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ²⁵ ยังหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยว เพื่อเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจโดยแบ่งเวลาส่วนหนึ่งจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมรักษาฟื้นฟูสุขภาพนักวิชาการบางคนให้ความสำคัญแก่สุขภาพจิต โดยให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพว่า เป็นการเดินทางไปจุดหมายปลายทางในประเทศหรือในพื้นที่ธรรมชาติ เพื่อหลีกเลี่ยงจากความจำเจและเพื่อความสงบของจิตใจจากภาวะความตึงเครียดในการทำงาน²⁶

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้นเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือการพักผ่อนควบคู่ไปกับการดูแลสุขภาพของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสามารถแบ่งตามสภาวะสุขภาพของนักท่องเที่ยวออกเป็น 3 ระดับ คือ²⁷

²⁴ เข้าถึงได้ที่ <http://www.sms-stou.org/archives/2233>

²⁵ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2551: 31)

²⁶ Gee et al (1989 อ้างใน Douglas, 2001: 262)

²⁷ ราณี อิลิชกุล. สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. มีนาคม 2560

1) การท่องเที่ยวเพื่อรักษาสุขภาพของนักท่องเที่ยวที่ด้อยอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น การท่องเที่ยวในลักษณะนี้กำลังเป็นที่นิยมอย่างสูงทั่วโลก เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เริ่มให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพของตนเอง ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมในปัจจุบัน โดยการออกกำลังกายและดูแลสุขภาพอย่างถูกวิธี เช่น การนั่งสมาธิ การฝึกโยคะ การฝึกไทเก็ก การอาบน้ำแร่หรือสปา การนวดแผนโบราณ การรับประทานสมุนไพร การรับประทาน อาหารเพื่อสุขภาพและการพักผ่อนในที่ที่มีอากาศบริสุทธิ์ใกล้ธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งประเทศไทยมีสถานที่ให้บริการ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาสุขภาพหลายประเภท เช่น การนวดแผนโบราณที่วัดโพธิ์ การนั่งสมาธิในวัดสำคัญทางพุทธ ศาสนา เป็นต้น

2) การท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพของนักท่องเที่ยว หรืออยู่ในระยะพักฟื้น การท่องเที่ยวลักษณะนี้ นักท่องเที่ยวต้องการอากาศที่บริสุทธิ์อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและเป็นธรรมชาติรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ และ ออกกำลังกายอย่างเบาๆ เพื่อฟื้นฟูสุขภาพ สถานที่ท่องเที่ยวที่ให้บริการลักษณะนี้ เช่น ชิวาชมรม สถานพักตาก อากาศชายทะเล เป็นต้น

3) การท่องเที่ยวเพื่อรักษาโรคของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในลักษณะนี้กำลังได้รับความนิยมเป็น อย่างสูง เนื่องจากค่ารักษาพยาบาลในประเทศไทยถูกกว่าต่างประเทศ และประเทศไทยมีแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญและ ฝีมือหลายด้าน เช่น การทำทันตกรรม การเปลี่ยนสะโพก การเปลี่ยนข้อเข่า การผ่าตัดเพื่อเสริมความงาม เป็นต้น

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอาจแบ่งตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ ดังนี้²⁸

1) การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health Promotion Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ด้วยการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและ วัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตและพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวส่วนหนึ่งมาทำกิจกรรมเพื่อ ส่งเสริมสุขภาพทั้งในหรือนอกที่พักแรมอย่างถูกวิธี ตามหลักวิชาการและมีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง เช่น การอาบน้ำแร่/น้ำพุร้อนการนวดแผนไทย การอบสมุนไพร สุนทรบำบัด (Aroma Therapy) และวารีบำบัด (Water Therapy) เป็นต้น จุดประสงค์หลักของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ คือ การส่งเสริมบำรุงรักษา สุขภาพกายและสุขภาพจิต การบำบัดรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพ ตลอดจนการได้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยน ประสบการณ์และสร้างสรรค์ทางสังคมเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพที่ดีกับผู้อื่นในระหว่างการท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทักษะคิด และค่านิยมในการส่งเสริมและรักษาฟื้นฟูสุขภาพให้สมบูรณ์ด้วยตัวเองมากยิ่งขึ้น การสร้างเสริมสุขภาพด้วยตนเองนั้นสามารถแสดงออกมาในรูปแบบของการออกกำลังกายและการเล่นกีฬา การ ควบคุมน้ำหนักตัว การนิยมเลือกรับประทานอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพรที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ การทำจิตใจให้ สงบด้วยการฝึกปฏิบัติสมาธิและการใช้ยารักษาโรคจากสมุนไพรที่มีผลกระทบข้างเคียงน้อย

2) การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ (Health Healing Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ โดยแบ่งเวลาจากการท่องเที่ยวเพื่อทำกิจกรรมบำบัดรักษาโรคหรือฟื้นฟูสุขภาพต่างๆ ที่หลากหลาย ตามหลักวิชาการและมีคุณภาพมาตรฐานอย่างแท้จริง เช่น การตรวจร่างกาย รวมทั้ง ทันตกรรม การรักษาสุขภาพฟัน การผ่าตัดเปลี่ยนสะโพก การผ่าตัดเปลี่ยนข้อเข่า การผ่าตัดเสริมความงาม หรือการแปลงเพศ เป็นต้น ในโรงพยาบาล หรือสถานพยาบาลที่มีคุณภาพมาตรฐานหรือบางครั้งเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงแพทย์ (Medical Tourism) กล่าว โดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวสุขภาพทางธรรมชาติ การท่องเที่ยวสุขภาพ ทางวัฒนธรรม รวมถึงการปรับสมดุลของอาหาร การปรนนิบัติ เพื่อเพิ่มพูนพลังกำลังให้สมบูรณ์แข็งแรง ปรับสภาพจิตใจ

²⁸ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อ้างแล้ว

ให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย จัดความเครียด และปรับความสมดุลให้แก่ร่างกาย เช่น กิจกรรมการนวด สปา การอาบน้ำแร่/น้ำพุร้อน การฝึกปฏิบัติสมาธิ การลดความอ้วน การลดความเครียด การปรับปรุงรูปร่างให้สมส่วนการออกกำลังกาย การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งเป็นการประกอบการทั้งในสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ โรงแรม และรีสอร์ท รวมทั้งสถานพยาบาลในกรณีที่มีการใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ต้องกระทำโดยแพทย์หรือผู้ประกอบวิชาชีพที่กฎหมายอนุญาตให้ทำได้

จากความหมายข้างต้นจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบสำคัญหลายประการ ทั้งสภาพทางกายภาพและบริการที่นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังที่จะได้รับการตอบสนอง เช่น สภาพแวดล้อมและความงดงามตามธรรมชาติและวัฒนธรรม สถานที่สงบและรื่นรมย์เพื่อพักผ่อนในเวลาว่างจากภารกิจ บริการที่สะดวกสบายเพื่อการผ่อนคลายความตึงเครียด ประโยชน์ในการพัฒนาสุขภาพและร่างกายและจิตใจโดยรวม ความรู้สึกปลอดภัยและการดูแลเอาใจใส่ การบำบัดด้วยน้ำ/น้ำพุร้อน การบริการด้วยบุคลากรที่มีทักษะและได้รับการฝึกอบรมและความคุ้มค่าของเงิน

2.2.2 การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวอื่นๆ

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพมีความเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวอื่นที่คล้ายคลึงกัน ในบางครั้งมีการให้ความหมายร่วมกับการท่องเที่ยวอื่นที่เกี่ยวข้องกัน เช่น การท่องเที่ยวเชิงสปาและสุขภาพ (Spa and Health Tourism)²⁹ การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Health and Wellness Tourism)³⁰ เนื่องจากสปา (Spa) หมายถึง การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วยวิถีธรรมชาติ โดยมีการใช้น้ำเป็นองค์ประกอบร่วมกับบริการอื่นๆ เพื่อสร้างภาวะสมดุลของร่างกาย ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันการเจ็บป่วย และพักผ่อนคลายเครียด โดยในแต่ละประเทศ สปามักจัดบริการรวมอยู่ในแหล่งน้ำพุร้อน/น้ำแร่ เช่น Polynesian Spa ที่เมือง Rotorua ประเทศนิวซีแลนด์ แต่สำหรับประเทศไทยนั้น บริการสปาจะเน้นการนวดแผนไทยเป็นบริการหลัก โดยประยุกต์ใช้ศาสตร์การแพทย์แผนไทยเป็นกรอบความรู้ในการให้บริการ ส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดี (Wellness) รวมทั้งการบำรุงความงามและความอ่อนเยาว์ (Beauty and Rejuvenate) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ธุรกิจนวดสปาเพื่อสุขภาพมองว่าเป็นอัตลักษณ์สำคัญของประเทศไทยในลักษณะของแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวกลุ่ม Wellness Tourist ที่มีการให้ความหมายไว้หลายประการ เช่น³¹

1) แนวทางเพื่อการดูแลสุขภาพที่เน้นการป้องกันความเจ็บป่วย เพื่อไม่ให้เจ็บป่วยและทำให้ชีวิตยืนยาว ซึ่งต่างกับคำว่า การรักษาโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเจ็บป่วยแล้ว

2) สภาวะที่มีสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการดูแลสุขภาพเรื่องการรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย และการสร้างสุขนิสัยที่ดี เช่น ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่

3) สภาวะของร่างกายที่มีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

4) สภาวะของการมีสุขภาพดีในลักษณะของแบบแผนชีวิตที่ส่งเสริมความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) เป็นการท่องเที่ยวโดยมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ รวมถึงกิจกรรมประเภทผ่อนคลาย เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ สปาเพื่อสุขภาพ การนวดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวอาจใช้บริการเพื่อ

²⁹ Hall, 2003

³⁰ Erfurt-Cooper and Cooper, 2009

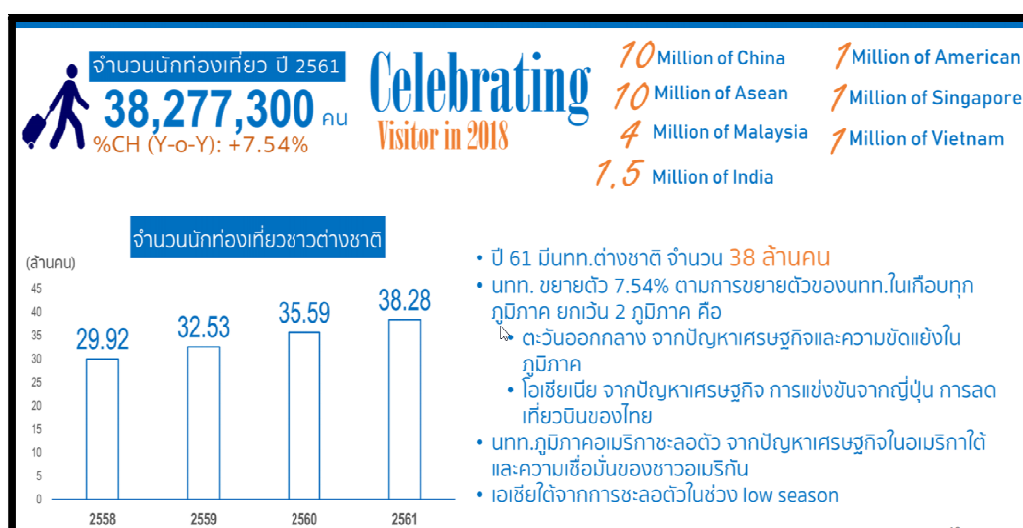
³¹ Cohen, 2008; Erfurt-Cooper and Cooper, 2009: 5

สุขภาพได้อย่างครบวงจรได้ในรีสอร์ทเพื่อสุขภาพ ศูนย์สุขภาพหรือ Destination Spa³² นอกจากนี้ยังมีการจำแนกการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเข้ากับกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเป็น Health & Wellness Spa Tourism ที่นักท่องเที่ยวสามารถใช้บริการด้านสุขภาพในแหล่งท่องเที่ยวสปาเพื่อสุขภาพและสปาในแหล่งน้ำแร่/น้ำพุร้อน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถประกอบกิจกรรมได้หลายลักษณะ กล่าวคือ กิจกรรมในสปาเพื่อสุขภาพ ได้แก่ การเลือกและปรับแบบแผนชีวิต (Lifestyle Choice) การป้องกันความเจ็บป่วย (Prevention of Illness) เช่น การออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพ เป็นต้น และการสร้างความตระหนักเรื่องสุขภาพ (Health Awareness) ส่วนกิจกรรมในแหล่งน้ำแร่/น้ำพุร้อน ได้แก่ วิทยาการอาบน้ำแร่/น้ำพุร้อน (Thermalism Balneology) เพื่อการผ่อนคลายความตึงเครียด การฟื้นฟูจากความเจ็บป่วย (Recovery from Illness) การพักผ่อนและนันทนาการ (Leisure and Recreation)

2.2.3 การเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในประเทศไทยของชาวต่างชาติ

ในปี 2560 ตลาดคนใช้ต่างชาติในเอเชีย เช่น กลุ่มประเทศ CLMV จีน และญี่ปุ่น เข้ามามีบทบาทในการสร้างรายได้ให้กับธุรกิจการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพมากขึ้น ทดแทนตลาดหลักเดิมอย่างตะวันออกกลางที่อาจจะได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนนโยบายรักษาพยาบาลภายในประเทศ รวมถึงการพัฒนาระบบสาธารณสุขในประเทศให้มีคุณภาพ มาตรฐาน การสร้างศูนย์การแพทย์ที่ได้คุณภาพและมีมาตรฐานสูงในหลายประเทศในตะวันออกกลาง เพื่อรองรับหรือจูงใจให้คนในประเทศหันมาใช้บริการในประเทศ และชะลอการเดินทางออกนอกประเทศเพื่อไปรับการรักษาพยาบาลหรือดูแลสุขภาพ ซึ่งสัดส่วนรายได้ของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของกลุ่มตลาดคนใช้ต่างชาติเอเชียดังกล่าว ได้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ธุรกิจโรงพยาบาลเอกชนของประเทศไทยสามารถสร้างรายได้ประมาณ 48,000-49,000 ล้านบาท หรือขยายตัวร้อยละ 3 - 4 เมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมาที่ขยายตัวร้อยละ 8 โดยสถานการณ์ท่องเที่ยวในประเทศไทยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ในปี 2561 แสดงไว้ในแผนภาพที่ 2.1

แผนภาพที่ 2.1 สถานการณ์ท่องเที่ยวในประเทศไทยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ในปี 2561

ที่มา : กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา 8 กุมภาพันธ์ 2562

³² Erfurt-Cooper and Cooper (2009: 4)

ด้วยพฤติกรรมของผู้บริโภคที่นิยมใส่ใจดูแลสุขภาพมากขึ้น อีกทั้งโครงสร้างประชากรของแต่ละประเทศ กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ จึงเป็นโอกาสอันดีของการประกอบกิจการด้านสุขภาพที่ขยายบริการ จากการเน้นการรักษาโรค ไปสู่การป้องกันและดูแลสุขภาพแบบครบวงจร (Health and Wellness) ทั้งโดยการเจาะตลาดกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย โดยความร่วมมือทางธุรกิจ เช่น บริษัทเอเจนซี/กรุ๊ปทัวร์/บริษัทประกันสุขภาพ ในการทำโปรแกรมส่งเสริมการขายหรือ Package สุขภาพที่เหมาะสมลงไปโปรแกรมท่องเที่ยว (Medical Holiday/Vacation Package) อาทิ ตรวจสุขภาพทั่วไป ทันตกรรม ศัลยกรรมความงาม การฟื้นฟูสุขภาพผู้สูงอายุ การดูแลสุขภาพพระยาวัย รวมทั้งการจัดทำ Road Show ร่วมกับหน่วยงานของภาครัฐ เพื่อสร้างการรับรู้ถึง ศักยภาพของบริการทางการแพทย์ของไทยหรือการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารผ่านกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย

ตลาดกลุ่มผู้สูงอายุชาวต่างชาติที่เข้ามาพำนักระยะยาวในประเทศไทยมีการขยายตัวมากขึ้นจากการ ขยายระยะเวลาพำนักระยะยาว (Long Stay Visa) ในไทย ให้กับผู้สูงอายุชาวต่างชาติ ซึ่งถือเป็นการลดอุปสรรค ทางการแข่งขันกับประเทศใกล้เคียงในภูมิภาคอาเซียน

จากการจัดอันดับของ International Living Magazine ในด้าน The World's Best Places to Retire in 2017 พบว่า ไทยอยู่อันดับที่ 12 ของโลก และเป็นอันดับที่ 2 ของเอเชีย โดยมีจุดเด่นทางด้านสันทนาการบันเทิง บริการสุขภาพ และวัฒนธรรม ดังนั้น การประกอบกิจการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทย ผู้ประกอบการควรมีการเตรียม ความพร้อมเพื่อรองรับตลาดกลุ่ม Long Stay ทำความเข้าใจในพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวสูงอายุแต่ละประเทศ ซึ่งมีความชอบหรือมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป รวมถึงการเตรียมความพร้อมทางด้านการสื่อสารภาษาต่างประเทศ ให้แก่บุคลากรบริการ เป็นต้น

2.3 มาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนธรรมชาติ

มาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนธรรมชาติ หมายถึง มาตรฐานในการ ให้บริการที่จำเป็นสำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่มีการให้บริการน้ำพุร้อนธรรมชาติเนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ประเภทน้ำพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งต้องคำนึงถึงความปลอดภัยต่อสุขภาพของนักท่องเที่ยวเป็นหลักสำคัญในการ พิจารณาจัดทำดัชนีมาตรฐาน โดยองค์ประกอบที่สำคัญของมาตรฐานหลักของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภท น้ำพุร้อนธรรมชาติ ได้แก่

2.3.1 องค์ประกอบที่ 1 องค์ประกอบทางกายภาพและชีวภาพของน้ำพุร้อนธรรมชาติ

องค์ประกอบทางกายภาพและชีวภาพของน้ำพุร้อนธรรมชาติ อาจส่งผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการได้ การใช้น้ำพุร้อนเพื่อการอาบน้ำหรือดื่มจึงต้องมีความระมัดระวังอย่างมาก เนื่องจากคุณสมบัติเหล่านั้นต้องเหมาะสมและ สอดคล้องกับการรักษาทางการแพทย์ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเกิดจากกิจกรรม การอาบน้ำพุร้อน

เกณฑ์ที่ 1 คุณภาพน้ำที่เหมาะสมในการให้บริการ

หลักเกณฑ์ น้ำพุร้อนธรรมชาติที่จะนำมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเพื่อการอาบน้ำ หรือดื่มหรือเพื่อการรักษาโรค ต้องมีคุณสมบัติทางเคมีและคุณสมบัติทางกายภาพและชีวภาพที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการรักษาทางการแพทย์

เกณฑ์ที่ 2 ห้องแช่น้ำพุร้อน/บ่อแช่น้ำพุร้อน/สระว่ายน้ำ

หลักเกณฑ์ ห้องน้ำ/บ่อน้ำ/สระว่ายน้ำ ต้องมีการจัดการด้านความสะอาดอย่างถูกสุขลักษณะและจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับการป้องกันอันตรายกับผู้ให้บริการอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่เกิดจากการแช่น้ำพุร้อน และไม่ก่อให้เกิดการแพร่เชื้อโรคต่อผู้ให้บริการ

เกณฑ์ที่ 3 ห้องอาบน้ำ/ห้องสุขา/ห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า

หลักเกณฑ์ ต้องมีการจัดการด้านความสะอาดอย่างถูกสุขลักษณะ และจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับการป้องกันอันตรายกับผู้ให้บริการอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่เกิดจากการแช่น้ำพุร้อน

เกณฑ์ที่ 4 การจัดการด้านความปลอดภัย

หลักเกณฑ์ แหล่งท่องเที่ยวต้องมีความพร้อมในการป้องกันและรักษาความปลอดภัยตลอดระยะเวลาที่ให้บริการ รวมไปถึงความสามารถในการปฐมพยาบาลให้กับนักท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวได้

เกณฑ์ที่ 5 การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

หลักเกณฑ์ มีการจัดการด้านกำจัดของเสียต่างๆ อย่างถูกต้อง ไม่ก่อให้เกิดมลพิษด้านต่างๆ ต่อแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติและพื้นที่โดยรอบ และไม่รบกวนกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดการด้านสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพของลักษณะภูมิประเทศ

2.3.2 องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทน้ำพุร้อนธรรมชาติ

หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจ เช่น มีเอกลักษณ์ในด้านต่างๆ มีศักยภาพในการรองรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และความสามารถในการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืนความแตกต่างของแหล่งน้ำพุร้อนแต่ละพื้นที่ทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ และด้านการจัดการพื้นที่จะมีลักษณะเฉพาะแหล่งหรือมีจุดดึงดูดใจที่แตกต่างกันออกไป เช่น ขนาดของแหล่งท่องเที่ยวจำนวนบ่อ การเข้าถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งบริเวณพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อนและบริเวณข้างเคียง ฯลฯ โดยเป็นตัวกำหนดว่าแหล่งนั้นมีศักยภาพเพียงพอที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพหรือรองรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่มีมาตรฐานทั้งในระดับประเทศและในระดับนานาชาติได้หรือไม่ โดยเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาได้แก่

เกณฑ์ที่ 1 แหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติมีจุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยว

หลักเกณฑ์ แหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่มีการดัดแปลงจนทำให้สภาพธรรมชาติที่มีอยู่เดิมเปลี่ยนไป และสามารถเป็นจุดดึงดูดความสนใจให้กับนักท่องเที่ยวได้

เกณฑ์ที่ 2 ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว

หลักเกณฑ์ บริเวณแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติและบริเวณโดยรอบมีศักยภาพที่จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

เกณฑ์ที่ 3 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

หลักเกณฑ์ การใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อการใดๆ ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติ ซึ่งอาจทำให้เกิดความเสื่อมโทรมหรือเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติเดิม รวมไปถึงการขัดต่อลักษณะภูมิประเทศหรือความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และให้ชุมชนได้เป็นส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยวโดยตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวของตน ส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์ของพื้นที่อย่างยั่งยืน

2.4 แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism)³³ หมายถึง การท่องเที่ยวโดยมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ รวมถึงกิจกรรมประเภทผ่อนคลาย เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพ สปาเพื่อสุขภาพ การนวดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวอาจใช้บริการเพื่อสุขภาพได้อย่างครบวงจรได้ในรีสอร์ทเพื่อสุขภาพ ศูนย์สุขภาพหรือสถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพ สถานพำนักระยะยาว รวมทั้งในแหล่งน้ำแร่/น้ำพุร้อน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถประกอบกิจกรรมได้หลายลักษณะ ได้แก่ การเลือกและปรับแบบแผนชีวิต (Lifestyle Choice) การป้องกันความเจ็บป่วย (Prevention of Illness) เช่น การออกกำลังกาย การดูแลสุขภาพ การสร้างความตระหนักเรื่องสุขภาพ (Health Awareness) วิทยาการอาบน้ำแร่/น้ำพุร้อน (Thermalism Balneology) เพื่อการผ่อนคลายความตึงเครียด การฟื้นฟูจากความเจ็บป่วย (Recovery from Illness) การพักผ่อนและนันทนาการ (Leisure and Recreation) เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของการเชื่อมโยงระหว่างร่างกาย ความคิด อารมณ์ สังคม และจิต (หมายถึง ความเชื่อ ความศรัทธา รวมไปถึงความผูกพัน) ที่บุคคลใช้ดำเนินชีวิต ยิ่งความสมบูรณ์นั้นมีความสมดุลมากขึ้นเท่าใด เรียกว่ายังมีระดับของ Wellness มากขึ้นเท่านั้น

2.5 ความนิยมการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนและแนวโน้มในอนาคต

ประเทศไทยมีโอกาสทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน ทั้งการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งในกิจกรรมการท่องเที่ยวเหล่านี้ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนที่ที่เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมมาช้านาน แต่ยังคงขาดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงได้สืบค้นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโอกาสทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน โดยสรุปดังนี้

2.5.1 การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นกระแสการท่องเที่ยวที่เติบโตและแพร่หลายในปัจจุบัน ผู้คนนิยมเดินทางด้วยจุดประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวและการตรวจรักษาสุขภาพ อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบัน ยังคงมีความเข้าใจของการใช้คำเรียกที่ไม่มีการกำหนดขอบเขตความหมายที่ชัดเจน และยังคงมีแนวคิดที่ผสมผสานกันระหว่างการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism or Health Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Wellness Tourism) นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของพื้นที่ต้นแบบจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (mature destinations) ยังมีน้อย³⁴

การท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในประเทศตะวันตก ได้มีการจัดแบ่งตามลักษณะเฉพาะของกิจกรรมออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) โดยจำแนกตามลักษณะการเดินทาง ความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางการแพทย์ ปัจจัยขับเคลื่อน และปัจจัยดึงดูด ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.2

³³ School of Management Science Sukhothai Thammathirat Open University เข้าถึงได้ที่ <http://www.sms-stou.org/archives/2233>

³⁴ Orsolya Horvath. (2016). Tourism Productive Development in A mature Destination. Pannon Management Review Volume 5 Issue 3-4 (November 2016)

แผนภาพที่ 2.2 ลักษณะเฉพาะของการท่องเที่ยวเชิงการแพทย์และการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ

	Travelling overseas	Involvement of medicine	Main push factors	Main pull factors
Medical tourism	Always	Yes	Lack of appropriate medical services in the origin country	Medical records Price
Wellness tourism	Not necessary	No	General health improvement and well-being	Availability of natural resources (i.e. thermals) and/or availability of infrastructure

ที่มา : Antonio Padilla-Meléndez and Ana-Rosa Del-Águila-Obra (2016)³⁵

โดยแนวคิดการส่งเสริมอุตสาหกรรมบริการทางการแพทย์สร้างมูลค่าเพิ่ม (Value-based Economy) ภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 เป็นโอกาสทางการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันด้านบริการสุขภาพของประเทศไทย ให้เป็นอุตสาหกรรมสร้างรายได้ของประเทศ ในกลุ่ม S-curve ขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต (New Engine of Growth) ดังนั้น ในการดำเนินยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน จึงได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับการสนับสนุนการลงทุนเชิงโครงสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวก พัฒนาบริการ ขยายการตลาดสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะ สร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์ตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อน

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพดังกล่าว เป็นกรอบแนวทางให้ภาคส่วนต่างๆ จะนำไปปฏิบัติ แต่มีเพียงแหล่งน้ำพุร้อนบางแห่งของประเทศไทยเท่านั้น ที่มีการส่งเสริมกิจการด้านการท่องเที่ยว แต่ก็ยังคงเป็นการท่องเที่ยวตามวิถีถิ่นที่ยังไม่ได้รับการสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างเป็นระบบ และจนถึงปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่ามียุทธศาสตร์หรือแผนงานการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยที่จัดทำโดยส่วนราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นกรอบแนวทางการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง³⁶ ความคิดริเริ่มพัฒนาพื้นที่น้ำพุร้อนของประเทศไทยเพื่อตอบสนองต่อการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมกลุ่ม S-curve ข้างต้น เป็นแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของภาคเอกชนที่นำเสนอการพัฒนาเชิงพาณิชย์ในพื้นที่เฉพาะให้เป็นเมืองสปาน้ำพุร้อน แต่ยังไม่ได้มีการกำหนดเป้าหมายของการขยายผลการพัฒนาไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอื่นๆ รวมทั้งยังขาดการพัฒนาบริการและจำแนกกลุ่มประเภทบริการที่เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนโดยการผสมผสานทั้งการใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพและเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจตามแนวคิดการพัฒนาในระดับสากล (medical and wellness) ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ต่อไป น้ำพุร้อนของไทยอาจขาดโอกาสในการสร้างมูลค่าเพิ่มและใช้ประโยชน์อย่างมีคุณค่าอย่างแท้จริงทั้งกับประชาชนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวที่จะนำรายได้มาสู่ท้องถิ่น

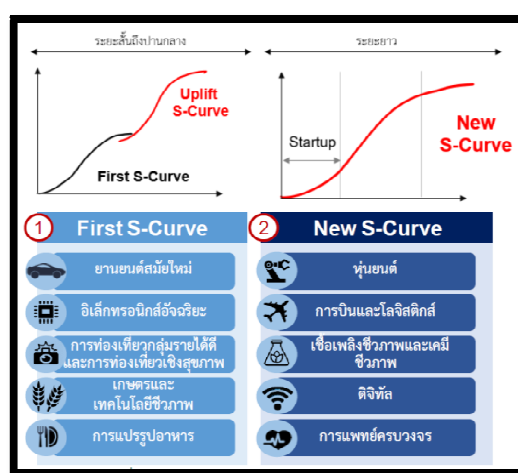
³⁵ เข้าถึงได้ที่ http://www.scielo.mec.pt/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2182-84582016000100009

³⁶ กองสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ.2559

2.5.2 แนวนโยบาย/ยุทธศาสตร์ส่งเสริมอุตสาหกรรมบริการสปา น้ำพุร้อนของประเทศไทย

โดยความสอดคล้องของการขับเคลื่อนและพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างรายได้ของประเทศ กระทรวงอุตสาหกรรมได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579)³⁷ ซึ่งมีสาระสำคัญของยุทธศาสตร์ระยะปานกลางว่าด้วยการส่งเสริม พัฒนาอุตสาหกรรมบริการกลุ่มเป้าหมาย S-Curve ซึ่งมีการท่องเที่ยว กลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เป็นอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพที่จะสามารถสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต (New Engine of Growth) ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.3

แผนภาพที่ 2.3 กลุ่มอุตสาหกรรมขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต (New Engine of Growth)

ที่มา : ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579)

ในกลุ่มอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพนั้น ส่วนราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องได้แก่ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงสาธารณสุข ได้จัดทำยุทธศาสตร์บูรณาการร่วมกัน โดยกระทรวงสาธารณสุข จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาสาธารณสุข 4.0 ที่มีการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เป็นกิจกรรมหลักในกลุ่มบริการ Health and Wellness ซึ่งเป็นกลไกขับเคลื่อนในกลุ่ม Productive Engine³⁸ ที่จะนำรายได้เข้าสู่ประเทศเสริมสร้างความมั่งคั่งในระยะยาว ซึ่งยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมบริการของภาคเอกชนได้กำหนดความเร่งด่วนทางการพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อน (Hot Spring Town) ให้ได้รับการพัฒนาเชิงบูรณาการสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติด้วยเช่นกัน

จากการขับเคลื่อนในระดับนโยบายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าอุตสาหกรรมบริการสปา น้ำพุร้อนของประเทศไทยมีโอกาสและความเป็นไปได้สูงในการพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้น อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการใช้โอกาสทางการพัฒนาดังกล่าว ให้เกิดผลลัพธ์ในวงกว้างต่อพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานนวัตกรรมภายใต้โครงสร้างประชากรสูงอายุ การศึกษานี้ นอกจากจะต้องการนำเสนอกรอบแนวทางการศึกษาเป็นการใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเพื่อการพัฒนาประเทศไทยสู่การเป็นศูนย์กลางส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Hub) โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบการท่องเที่ยว

³⁷ เข้าถึงได้ที่ http://www.oie.go.th/sites/default/files/attachments/industry_plan/thailandindustrialdevelopmentstrategy4.0.pdf

³⁸ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ. ยุทธศาสตร์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2574)

เชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนที่โครงสร้าง ผลิตภัณฑ์และบริการน้ำพุร้อนจะต้องได้รับการออกแบบให้สามารถสร้างแรงดึงดูดความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้รับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบแล้วยังให้ความสำคัญต่อการกำหนดมาตรการเชิงบูรณาการร่วมกันจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในส่วนกลาง รวมทั้งความร่วมมือของทุกภาคส่วนในพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ตัวแทนการท่องเที่ยว กลุ่มวิสาหกิจชุมชน คนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันสร้างและพัฒนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ต่อไป

2.5.3 การท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

แหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย 67 แหล่ง เป็นแหล่งน้ำพุร้อนที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา ในขณะที่ 61 แหล่ง ยังรอคอยโอกาสที่จะได้รับการพัฒนา³⁹ ทั้งนี้ โอกาสของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนดังกล่าวในอนาคตขึ้นอยู่กับความต่อเนื่องจริงจัง และการสนับสนุนที่ต่อเนื่องในระดับนโยบาย ที่ให้ความสำคัญต่อการบูรณาการทางกฎหมาย เพื่อให้การท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในทุกมิติที่เกี่ยวข้อง

ความนิยมการอาบน้ำพุร้อนของคนไทยที่ผ่านมา ยังคงเป็นวิถีถิ่นและการสร้างรายได้ระดับชุมชน แม้เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนที่เป็นอุทยานแห่งชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน รายได้ที่ได้จากการเก็บค่าเข้าชมในราคาถูกก็จัดส่งไปสนับสนุนการพัฒนาอุทยานแห่งชาติอื่นๆ ที่ไม่ได้รับความนิยมทางการท่องเที่ยวมากนัก ดังนั้น งบประมาณที่จัดสรรมาเพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาอุทยานที่เป็นแหล่งสร้างรายได้ จึงมีไม่เพียงพอที่จะเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างหรือปรับปรุงคุณภาพบริการอย่างเป็นระบบ ในขณะที่แหล่งน้ำพุร้อนที่บริหารจัดการโดยชุมชนอย่างเช่น บ่อน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ เก็บค่าเข้าชมและใช้บริการสำหรับคนไทย 20 บาท ชาวต่างชาติ 80 บาท ซึ่งในช่วงปี 2560 ที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการโดยเฉลี่ย 3 ล้านคน/ปี สร้างรายได้จากค่าเข้าชม 13 ล้านบาท⁴⁰ และน้ำพุร้อนสันกำแพง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง ตามพระราชดำริที่มีชื่อเสียงมานาน นอกจากจะได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งผลิตไฟฟ้าพลังน้ำร้อนแล้ว ยังคงความเป็นแหล่งท่องเที่ยวน้ำพุร้อนที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยม ในระหว่างปี 2557-2559 มีนักท่องเที่ยวทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศเดินทางไปท่องเที่ยวแสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 จำนวนนักท่องเที่ยวและผลกำไรจากการประกอบการน้ำพุร้อนสันกำแพง ระหว่างปี 2557 - 2559

ปีพ.ศ.	2557	2558	2559
นักท่องเที่ยว	504,211	519,373	526,230
รายได้	45,249,156.57	47,729,744.98	46,422,581.34
รายจ่าย	27,034,205.16	32,057,455.14	31,518,772.14
ผลกำไรสุทธิ	18,214,951.41	15,672,289.84	14,903,809.20

** นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เข้าไปท่องเที่ยวมากที่สุด คือ นักท่องเที่ยวจากประเทศจีนและญี่ปุ่น**

ที่มา : โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง ตามพระราชดำริ.2560

³⁹ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว เข้าถึงได้ที่ <http://61.19.236.142/hotspring/data2.php>

⁴⁰ องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยน้ำขาว.2560

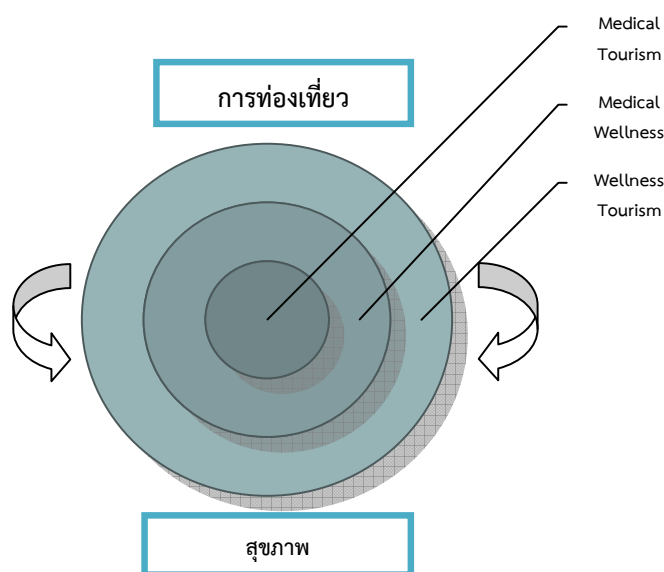
การท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ยังไม่ได้รับการจัดการฐานข้อมูลการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ การบันทึกข้อมูลนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยผู้ประกอบการเอง อย่างไรก็ตาม จากการคาดการณ์การเติบโตของการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งจัดทำส่งเสริมการลงทุนและการตลาดการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน โดยการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อยกระดับการท่องเที่ยว สร้างเศรษฐกิจ และสร้างเม็ดเงินในแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติ ที่กระจายอยู่ใน 27 จังหวัด จำนวน 128 แหล่ง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันและเป็นเสาหลักของอุตสาหกรรมบริการสุขภาพ กลุ่ม Wellness Tourism ในระดับโลกของประเทศไทย ได้แสดงให้เห็นถึงทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน

2.6 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ร่วมกับการวางแผนการพัฒนาระยะยาวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและกระจายผลประโยชน์ให้กับท้องถิ่นชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง โดยการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน ท้องถิ่น ส่วนราชการ และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การสนับสนุนทางนโยบายที่เข้มแข็งและฉันทามติของความร่วมมือทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและมีพลวัตนั้น ถือเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งความสำเร็จที่จะเกิดขึ้นดังกล่าว ต้องมาจากมาตรการที่เหมาะสม (corrective measures) กับการพัฒนาตามบริบทของพื้นที่ที่ทุกภาคส่วนมีเป้าหมายร่วมกันในการสร้างเสริมและพัฒนาให้การท่องเที่ยวในพื้นที่มีความปลอดภัย สามารถสร้างความพึงพอใจ ประสบการณ์ที่ประทับใจ และความเชื่อมั่น ตลอดจนความต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยว

การประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ขับเคลื่อนโดยมาตรการที่เหมาะสมดังกล่าวมาเป็นกรอบแนวทางส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืนของประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า มาตรการสำคัญที่เป็นแบบอย่างของการพัฒนาเชิงระบบ ทั้งด้านกฎหมาย การจัดการความรู้ การขยายผลการพัฒนา รวมทั้งการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ ในภารกิจเฉพาะ เช่น การพัฒนาเมืองสปาในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย นั้น คือ การกำหนดขอบเขตของบริการสุขภาพในกิจการการท่องเที่ยว ให้มีความชัดเจนไม่ซ้ำซ้อนหรือมีบริการที่ปะปนกัน ระหว่างการแพทย์แผนปัจจุบัน การแพทย์ทางเลือก การเสริมสร้างสุขภาพ (Health Promotion) สปา รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ในอุตสาหกรรมบริการสุขภาพ ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.4

แผนภาพที่ 2.4 ขอบเขตและความเชื่อมโยงของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ

ที่มา : พัฒนาโดยผู้วิจัย

การกำหนดขอบเขตบริการที่ชัดเจนดังกล่าว จะทำให้สามารถแยกแยะประเภทและองค์ประกอบบริการ การลงทุนเชิงโครงสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับการจัดบริการในแต่ละพื้นที่หรือบริเวณบริการ รวมทั้งมาตรฐานที่ควรจัดให้มีในการประกอบกิจการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ซึ่งภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนา เมืองสปา น้ำพุร้อนของประเทศไทย นับว่าเป็นโอกาสอันดีของการพัฒนามาตรการบูรณาการความร่วมมือระหว่าง ภาคส่วน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการขับเคลื่อนธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการสุขภาพที่มีพัฒนาการเหมาะสมกับยุคสมัย ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร และรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คน ส่งเสริมขีดความสามารถในการเป็น ศูนย์กลางบริการสุขภาพ (Wellness Hub) ของประเทศไทย

2.7 แบบอย่างการปฏิบัติที่ดีด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพในต่างประเทศ

2.7.1 ประวัติศาสตร์ของการใช้น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ

สถานอาบน้ำพุร้อน ต่างมีการกล่าวโฆษณาถึงประสิทธิภาพของน้ำพุร้อนซึ่งไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจน เพราะอาจเป็นการให้ข้อมูลเกินความเป็นจริง แต่มีการเรียกเมือง Thermopolis ของสหรัฐอเมริกา เป็น Mecca for the Afflicted แสดงถึงการที่มีผู้แสวงหาการบำบัดด้วยน้ำพุร้อนเดินทางไปใช้บริการมากมาย

ต้นศตวรรษที่ 20 บริเวณ Thermopolis จะมี chiropractors และ osteopaths ให้บริการร่วมกับการ ใช้น้ำพุร้อนซึ่งการบำบัดนี้จะบำบัดเป็นองค์รวมที่พิจารณาด้านโครงสร้างร่างกายการทำงานของร่างกายมากกว่า ด้านจุลชีววิทยา มีการใช้ประโยชน์ของน้ำแร่ร้อนในแบบพื้นบ้านทั้งการอาบน้ำแช่และดื่มกิน ในปัจจุบันยังมีความเชื่อ เหล่านี้อยู่ในประชาชนบางส่วน การดื่มน้ำพุร้อนเป็นเรื่องที่กระทำกันโดยทั่วไปบางที่กล่าวว่ารสชาติคล้ายชุปไก่ และมีการปรุงรสให้ดื่มกินได้ง่ายขึ้น

มีการใช้การอาบน้ำพุร้อนในผู้ป่วยที่มีปัญหา ท้องผูก, rheumatism, gout, kidney and liver condition, anemia, skin disorder, impotence, syphilis, cold feet ซึ่งพบว่าบางสภาวะได้ผลดี เช่น ท้องผูก, impotence, anemia แต่ในภายหลังความนิยมของน้ำพุร้อนในการรักษาโรคเริ่มเสื่อมลงเมื่อแพทย์เริ่มค้นพบข้อเท็จจริงทางด้านจุลชีววิทยา เชื้อโรค นำไปสู่การวินิจฉัยและการรักษาและการใช้ยาปฏิชีวนะ

2.7.2 การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนร่วมสมัย (Contemporary Use of Thermal Springs)

การบริการในแหล่งน้ำพุร้อนในสหรัฐอเมริกาประกอบด้วย การอาบน้ำแร่ร้อนส่วนตัว การอาบน้ำแช่สระน้ำแร่ร้อนและสระว่ายน้ำ ในส่วนของสระน้ำแร่ร้อนใช้เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งมักมีการผสมน้ำปกติลงไปด้วย ส่วนบริการอื่นๆ มักเน้นความสำคัญเพื่อสุขภาพ ผลในการบำบัดในรูปแบบเดิมยังเป็นที่เชื่อถือในระดับหนึ่ง เช่น มีการกล่าวถึงผลการบำบัดคนที่ศีรษะล้านทำให้ผมขึ้นหลังแช่น้ำพุร้อน นอกจากนั้นมีผลในการลดอาการปวดเจ็บหรืออาการบาดเจ็บโดยเฉพาะในคนสูงอายุ เช่น กรณีมีผู้ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุรถยนต์ ที่ใช้การออกกำลังกายในน้ำพุร้อน 2 - 3 ครั้งต่อวัน ซึ่งผู้ป่วยกล่าวถึงความร้อนและแร่ธาตุในน้ำพุร้อนมีส่วนในการบำบัด และมีตัวอย่างที่สุขภาพดีขึ้นจากการดื่มน้ำแร่จาก Thermopolis มีตัวอย่างจากสัตว์ที่เป็นอัมพฤกษ์ไปแช่น้ำพุร้อนแล้วมีอาการดีขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นที่รับทราบกันในกลุ่มคนพื้นเมือง ถึงประสิทธิภาพในการฟื้นฟูสุขภาพของน้ำพุร้อนซึ่งเป็นพลังทางธรรมชาติ มีความเห็นถึงแร่ธาตุในน้ำพุร้อนมีประโยชน์ต่อผิวหนังมากกว่าน้ำธรรมดา

การใช้แช่น้ำแร่ร้อนในการดื่มกิน เหมือนได้รับวิตามินโดยการเอาน้ำแร่มาแช่ตู้เย็นไว้ 1 สัปดาห์ให้สารกำมะถันระเหยไปแล้วใช้ดื่ม ส่วนบางคนกล่าวถึงประโยชน์จากความร้อนของน้ำแร่ร้อนเพื่อผ่อนคลายความเจ็บปวดกล้ามเนื้อ แต่ก็มีประชาชนและแพทย์บางส่วนไม่เห็นด้วยในเรื่องความสะอาดและเชื้อโรคที่อาจปนเปื้อนในน้ำ

ในปี 1930 Thermopolis ได้จัดทำคำแนะนำให้อาบน้ำพุร้อนวันละครั้ง เป็นเวลา 3 สัปดาห์และดื่มน้ำแร่ปริมาณพอควร ใช้ในการบำบัดโรค acute flare-up of Rheumatism และการอาบน้ำแช่ 4-6 สัปดาห์ ใช้ในการบำบัดระยะเรื้อรัง

ในด้านความยั่งยืนของแหล่งน้ำพุร้อนเมื่อมีการใช้บริการมากโดยเฉพาะคุณค่าด้านเสริมความงามและใช้ทรัพยากรอย่างไม่เหมาะสมทรัพยากรน้ำพุร้อนมีแนวโน้มลดลงและอาจหมดไปในอนาคตซึ่งอาจทำให้การลงทุนด้านบริการดังกล่าวสูญเสียไป มีการให้ความเห็นจากคนในพื้นที่ที่ว่าควรเก็บค่าบริการการเข้าใช้น้ำพุร้อนจากคนนอกพื้นที่และไม่คิดค่าบริการสำหรับคนในพื้นที่เพื่อให้มีการให้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม

State of Wyoming มีการออกระเบียบสำหรับผู้มารับบริการอย่างเคร่งครัด เช่น ให้ใส่ชุดว่ายน้ำแม้ว่าบางสถานที่อาจให้เปลือย และมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการอาบน้ำแช่เพื่อการรักษาเฉพาะบางโรคและมีการประชาสัมพันธ์โดยเอกสารให้ประชาชนทราบ

บางสถานบริการอาจเสริมบริการโดยการติดตั้ง Saunas, Jacuzzi, waterbed และ Hot tub เพื่อเพิ่มบริการด้านการนวดมีการให้บริการ Stress Management, exercise เป็นส่วนที่ให้บริการเป็นพื้นฐานในชุดบริการของสถานบริการเหล่านี้ ในช่วงปี 1960-1980 สถานบริการเหล่านี้ผสมผสานแนวคิดด้านส่งเสริมสุขภาพ การบำบัดที่มีรูปแบบด้วยน้ำพุร้อนกับแนวคิดเดิมด้านสุขภาพและพลังพิเศษของน้ำพุร้อน

ในอิสราเอล Tiberia Hot Spring Complex มีการพัฒนารูปแบบบริการมากกว่าทางสหรัฐอเมริกา โดยมี mineral pool, baths, saunas, physiotherapy, hydrotherapy, mud treatment และมีการศึกษารูปแบบบริการที่

เหมาะสมมีการติดตามหลังการใช้บริการเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทำให้เกิดความมั่นใจและเป็นที่เชื่อถือมากขึ้นที่ Tiberia มีระเบียบการแต่งกายในชุดขาวของพนักงานและผู้รับบริการต้องเปลี่ยนชุดให้ความรู้สึกเหมือนเข้ารับบริการทางการแพทย์ มีพนักงานนำไปห้องเปลี่ยนเสื้อผ้า ห้องบริการต่างๆ กำกับเวลาและมีขั้นตอนเช่นต้องแช่น้ำร้อนแล้วจึงแช่น้ำเย็น เช่น มีบริการ whirlpool, cool-down room, wrap room ทุกขั้นตอนมีพนักงานกำกับ รูปแบบดังกล่าวให้ความรู้สึกและบรรยากาศเหมือนได้รับการบำบัดทางการแพทย์ ซึ่งมีความเชื่อว่าน้ำพุร้อนเป็นการประทานจากพระเจ้าเพื่อใช้ในการรักษาโรคต่างๆ

มีการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนบริเวณ Dead Sea เช่น Zohar Springs area ซึ่งเชี่ยวชาญด้านการบำบัด rheumatism, skin diseases, Allergy, Bronchial asthma ส่วน Dead Sea ดีสำหรับ post-surgical trauma, neurological and metabolic disturbance การใช้โคลนบำบัด (Medicinal Mud) มีประโยชน์ในโรค Rheumatic illness, paralytic illness และ การประคบด้วยหินร้อน (Hot stone) สำหรับอาการบาดเจ็บของกล้ามเนื้อ เป็นต้น ในอิสราเอลไม่มีข้อระบุในการดื่มน้ำพุร้อน แต่ในสหรัฐอเมริกาจะมีการดื่มในบางพื้นที่ เช่น South Dakota, Thermopolis ที่เชื่อในคุณประโยชน์ของวิตามินและแร่ธาตุในน้ำพุร้อน

2.7.3 การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนตามวิถีถิ่นและการใช้ประโยชน์ทางชีวการแพทย์ (Folk versus Biomedical Curing)

วิทยาศาสตร์ทางการแพทย์เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือในทางการวินิจฉัยและรักษาโรคต่างๆ โดยมีพื้นฐานความสำเร็จจากการค้นพบทางจุลชีววิทยาทำให้เปลี่ยนความเชื่อในด้านการเจ็บป่วย สาเหตุ สุขภาพและชีวิต ส่วน ideological system ของ Ancient Folk belief System กล่าวเชื่อมโยงระหว่างสุขภาพกับน้ำหรือของเหลว ชีวิตเกิดขึ้นและเจริญขึ้นจากน้ำและของเหลว เช่น blood, semen, milk, bile, saliva, tears เมื่อชีวิตอายุมากขึ้นเกิดความเสื่อมส่วนต่างๆ ก็จะแห้งลงขาดน้ำหรือของเหลว ดังนั้นน้ำพุร้อนจึงเสมือนของวิเศษที่ประทานจากพระเจ้าใช้ในการบำบัดรักษา สร้างค่านิยมว่า “Heated liquid is Life”

แนวคิดทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ทำให้เกิดความเข้าใจในองค์ประกอบน้ำพุร้อนมากขึ้นแต่ยังไม่อาจลบล้างความเชื่อในอดีตหรือความเชื่อพื้นบ้านได้และในความเป็นจริงความเชื่อทั้งสองสอดคล้องกัน คุณประโยชน์ในการบำบัดของน้ำพุร้อนในอดีตที่กล่าวเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ (supernatural) นั้นในทางการแพทย์ปัจจุบันอธิบายเป็นเรื่องคุณประโยชน์ของแร่ธาตุในน้ำแร่ (natural)

ในช่วงปลายปี 1960 ถึงต้นปี 1970 เกิดแนวคิด Holistic ซึ่งให้ความหมายของสุขภาพรวมถึงด้านกายภาพ จิตใจ การดำเนินชีวิต (diet, exercise, stress management) จิตวิญญาณ ซึ่งจะเน้นให้ความสำคัญด้านการส่งเสริมป้องกันโรคมกกว่าการรักษาโรคเมื่อเกิดขึ้นแล้ว

แนวคิดแบบสุขภาพองค์รวม Holistic Health เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกันของความเชื่อในอดีตโดยมีการใช้วิทยาการสมัยใหม่บางอย่าง เช่น saunas, whirlpool, hot tub เข้าไปเสริมเพื่อให้เป็นทางเลือกที่ดีขึ้นในการดูแลสุขภาพและชีวิต

2.7.4 แบบอย่างการปฏิบัติที่ดีในต่างประเทศ

แบบอย่างการปฏิบัติที่ดีในต่างประเทศมีจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น การใช้ประโยชน์จากน้ำแร่ร้อนในประเทศอังกฤษ⁴¹ ซึ่งมีการจัดบริการที่เป็นเอกลักษณ์ ที่เรียกว่า Roman Bath ในพิพิธภัณฑ์อาบน้ำโรมันในเมืองบาส ประเทศอังกฤษ ซึ่งมีสระว่ายน้ำแร่ร้อนขนาดใหญ่ ให้ผู้มาใช้บริการได้ว่ายน้ำและมีห้องอาบน้ำในสระน้ำ เพื่อคงความสมดุลของร่างกายและความเป็นอยู่ที่ดี โดยมีห้องปั้มน้ำจากใต้ดิน จัดแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงในศตวรรษที่ 17 และ 18 และดื่มน้ำแร่ร้อนเพื่อการรักษาโรคภายในร่างกาย ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นการแพทย์ทางเลือก เช่น Thalassotherapy, Fungotherapy⁴²

นอกจากนี้ ประเทศอังกฤษ เป็นแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีของการมีมาตรการเพื่อป้องกันมลพิษและผลกระทบต่อน้ำแร่ธรรมชาติ โดยได้ออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำพุร้อน ไว้ใน The Natural Water, Spring Water⁴³ รวมทั้ง มีงานวิจัยจำนวนมากด้าน Medical Spa ที่เพิ่มประสิทธิภาพของการใช้น้ำแร่ร้อนเพื่อการบำบัดรักษาสุขภาพ ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นการประกอบธุรกิจกลุ่มส่งเสริมสุขภาพด้วยการแพทย์ทางเลือก (Wellness and Alternative Medicine)⁴⁴ ที่ประชาชนทั่วโลกนิยมไปใช้บริการ

ประเทศญี่ปุ่นได้จัดให้กิจกรรมการอาบแช่ตัวในน้ำแร่ร้อนเป็นประเภทหนึ่งของการแพทย์ทางเลือก (Alternative Medicine) หรือการแพทย์ผสมผสาน (Complementary Medicine) ไม่ใช่การกระทำที่มีผลต่อการรักษาสาเหตุของโรคหรือความเจ็บป่วยต่างๆ โดยตรง แต่ให้การปรนนิบัติดูแลร่างกายโดยรวม (treating the body as a whole) รวมทั้งช่วยในการฟื้นฟูสภาพร่างกายที่อ่อนล้า การพักผ่อนร่างกายหลังการรักษายาบาล และช่วยป้องกันอาการเจ็บป่วยต่างๆ ประชาชนญี่ปุ่นถือว่าการอาบแช่ตัวในน้ำแร่ร้อน เป็นกิจวัตรในชีวิตประจำวันสำหรับคนทุกกลุ่มวัย ด้วยความเชื่อที่สืบทอดกันมารวมทั้งการมีหลักฐานเชิงประจักษ์ทางวิทยาศาสตร์ที่บ่งชี้ว่า การอาบแช่น้ำแร่ร้อนอย่างถูกวิธีให้ผลดีต่อสุขภาพ และการอาบน้ำแร่ร้อนตามธรรมชาติตามวิถีญี่ปุ่น นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมแล้ว ยังเป็นกิจกรรมบริการที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่น่ารายได้เข้าสู่ประเทศตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น รูปแบบบริการการอาบแช่น้ำแร่ร้อนแบบญี่ปุ่น (Onsen) ในปัจจุบัน จึงได้สร้างสรรค์บริการที่ตอบสนองคนหลากหลายกลุ่มวัยมากขึ้น ทั้งการอาบแช่เพื่อส่งเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงวัย การอาบแช่เพื่อฟื้นฟูสภาพร่างกายที่เหนื่อยล้าของคนวัยทำงาน การอาบแช่เพื่อให้ร่างกายได้พักผ่อนหลังการผ่าตัดหรือผ่านกระบวนการรักษายาบาล รวมทั้งการอาบแช่เพื่อบำรุงผิวพรรณ ความงามสำหรับคนรุ่นใหม่ เป็นต้นนอกจากนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้สร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ด้วยการจัดระดับคุณภาพบริการการอาบแช่น้ำแร่ร้อน (ONSEN Michelin)⁴⁵ ที่มีมาตรฐานสูงและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงบริการการอาบแช่น้ำแร่ร้อนในแหล่งต่างๆ ได้ตามความพึงพอใจจากแผนที่อิเล็กทรอนิกส์แสดงที่ตั้งและรายละเอียดแหล่งน้ำแร่ร้อนที่มีชื่อเสียงของประเทศ

⁴¹ The Journeys of Celia Fiennes, ed. Christopher Morris (London: Cresset Press, 1949), 20. เข้าถึงได้ที่ <https://recipes.hypotheses.org/1611>

⁴² เข้าถึงได้ที่ <http://thermaliaspas.co.uk/whychoose.php?pageid=51>

⁴³ England; SI433; based on European Commission Directives 2009/54/EC and 2003/40/EC

⁴⁴ เข้าถึงได้ที่ <https://www.hot.springworld.co.uk/hot-tub-health-benefits/>

⁴⁵ เข้าถึงได้ที่ http://www.asahi-net.or.jp/~ue3t-cb/index_e/index_e.htm

ในหลายประเทศทั่วโลก กิจกรรมการอาบน้ำแช่ตัวในน้ำแร่ร้อนมีรูปแบบการพัฒนาที่แตกต่างกันไป เพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของการอาบน้ำแช่เฉพาะแหล่ง เช่น ไต้หวัน ได้ส่งเสริมให้การอาบน้ำแช่ตัวในน้ำแร่ร้อนที่มีเอกลักษณ์จากองค์ประกอบของแร่ธาตุจากภูเขาไฟ ให้เป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คน โดยรัฐบาลสนับสนุนการต่อเชื่อมท่อจากแหล่งน้ำแร่ร้อนสู่สระอาบน้ำสาธารณะ ส่วนในโรงแรม ที่พักต่างๆ สร้างมูลค่าเพิ่มของบริการด้วยการต่อท่อน้ำแร่ร้อนมาสู่ห้องพักในลักษณะของการอาบน้ำส่วนตัว⁴⁶ ประเทศเกาหลีใต้ ได้ส่งเสริมการอาบน้ำแช่ตัวในน้ำแร่ร้อนเป็นกิจกรรมสร้างความอบอุ่นและป้องกันอาการป่วยไข้ในฤดูหนาว ในลักษณะของการจัดงานมหกรรมการอาบน้ำแช่ตัวในน้ำแร่ร้อนสาธารณะที่มีการปรับแต่งคุณภาพน้ำแร่ร้อนให้มีสรรพคุณที่หลากหลายมากกว่า 20 สรรพคุณที่ผู้รับบริการสามารถเลือกสรรได้ตามความต้องการ (Asan Area) รวมทั้งมีการจัดพื้นที่บริการสำหรับกิจกรรมของครอบครัวที่ดำเนินการโดยภาคเอกชน ในลักษณะของสวนน้ำแร่ร้อนเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (Paradise Spa Dogo)⁴⁷ ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.5

แผนภาพที่ 2.5 Paradise Spa Dogo ประเทศเกาหลีใต้

ที่มา : Korea Hot Springs Association. 2014

ประเทศออสเตรีย ได้ส่งเสริมให้การอาบน้ำแช่ตัวในน้ำแร่ร้อนเป็นบริการคุณภาพสูงมากกว่าที่จะเป็นบริการสาธารณะทั่วไป ด้านการสนับสนุนให้ภาคเอกชนลงทุนเชิงโครงสร้างและการจัดบริการสปาเพื่อสุขภาพในแหล่งน้ำแร่ร้อน (Thermal Spa) ตามแนวเทือกเขาแอลป์ และพัฒนาจุดเด่นของการใช้อุณหภูมิเพื่อการดูแลสุขภาพอื่น

เป็นเอกลักษณ์ที่เรียกว่า Kneipp treatments⁴⁸ ซึ่งมีมากกว่า 140 กรรมวิธี รวมทั้งได้ทำการศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์เพื่อพิสูจน์สรรพคุณของการอาบน้ำแช่ตัวในน้ำแร่ร้อนที่ช่วยเสริมประสิทธิภาพของการรักษาทางการแพทย์ โดยเฉพาะในผู้ป่วยโรค Rheumatism และ Arthritis อาการบาดเจ็บของกล้ามเนื้อ ในรูปแบบของการจัดบริการที่เรียกว่า “Gastein Thermal Cure”⁴⁹ โดยให้ข้อมูลจากการวิเคราะห์คุณภาพของน้ำแก่ผู้รับบริการ ดังนั้นระดับอุณหภูมิ ปริมาณน้ำที่ไหลเวียนใน 1 ชั่วโมง ปริมาณแร่ธาตุที่เจือปนในน้ำแร่ร้อนที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ รวมทั้งข้อบ่งชี้การใช้คุณสมบัติของน้ำแร่ร้อนในการบำบัดรักษาทางการแพทย์ ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.6

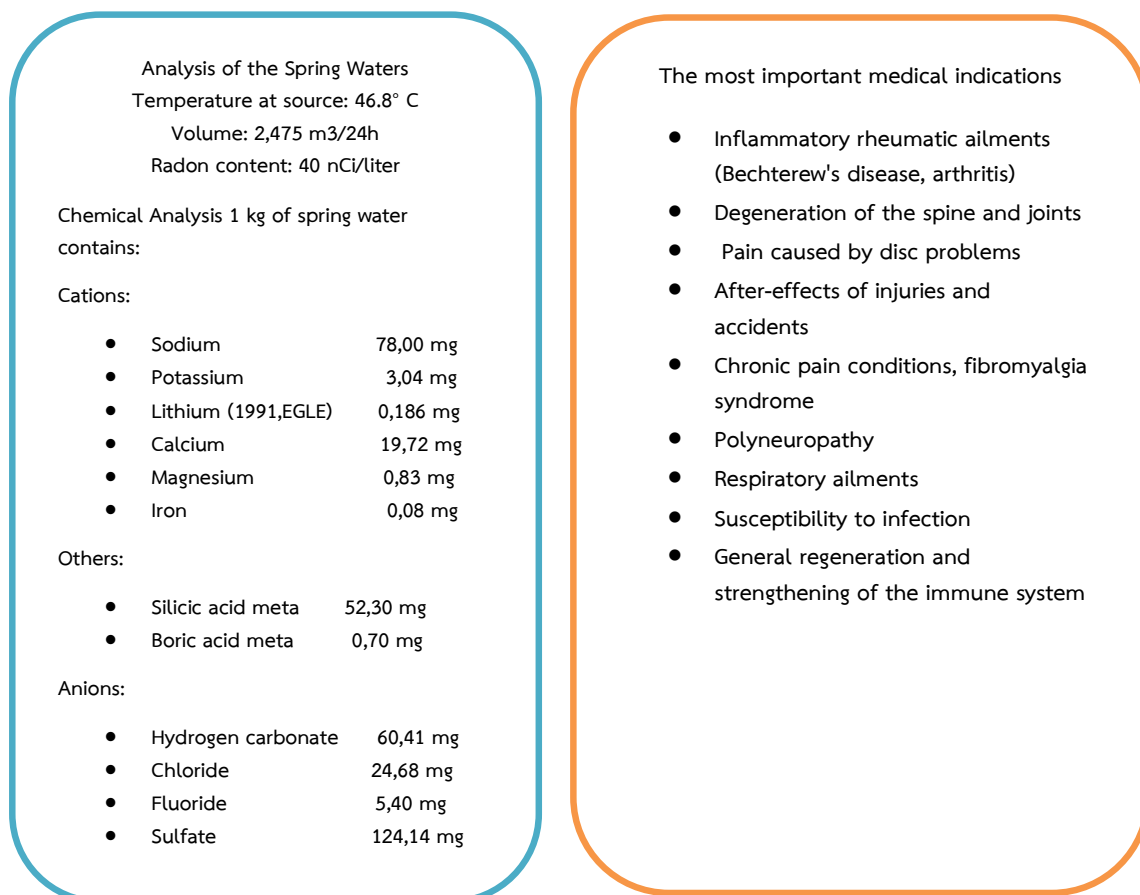
⁴⁶ Taipei Hot Springs Association. 2016

⁴⁷ Korea Hot Springs Association. 2014

⁴⁸ The Austria National Tourist Office. เข้าถึงได้ที่ www.austria.info

⁴⁹ เข้าถึงได้ที่ <https://www.alpentherme.com/en/cure-rehabilitation/thermal-water>

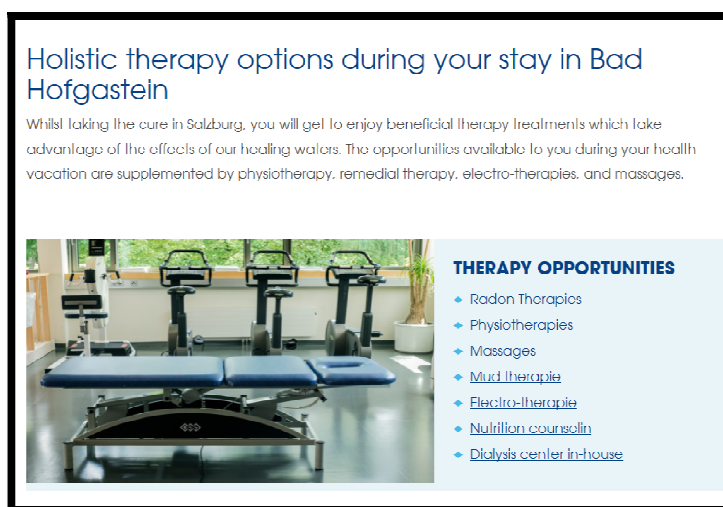
แผนภาพที่ 2.6 (ตัวอย่าง) ข้อมูลการวิเคราะห์น้ำแร่ร้อนรวมทั้งข้อบ่งชี้ทางการแพทย์ที่แสดงให้แก่ผู้รับบริการในสถานประกอบการของประเทศออสเตรีย

ที่มา : Kurzentrum Bad Hofgastein. Austria 2014.

นอกจากนี้ สถานประกอบการอาบน้ำแร่ร้อนของประเทศออสเตรีย ได้จัดให้มีบริการส่งเสริมสุขภาพองค์รวม (Holistic Healthcare) และการแพทย์ทางเลือก (Complementary Alternative Medicine) อื่นๆ ร่วมด้วย เช่น การนวดผ่อนคลาย การพอกโคลน อาหารเพื่อสุขภาพ การบริหารร่างกาย กายภาพบำบัด ตลอดจน การเล่นเกม หรือออกกำลังกายในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น สกี การปีนเขา ฯลฯ ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.7

แผนภาพที่ 2.7 บริการสุขภาพองค์รวมที่จัดให้บริการในการอาบน้ำแร่ร้อนของประเทศออสเตรีย

ที่มา : Bad Hofgastein. Austria 2014.

และสำหรับผู้ที่ต้องการมาพำนักระยะยาวเพื่อพักผ่อนและดูแลสุขภาพ สถานประกอบการได้มีการจัดบริการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ โดยมีการจัดตารางบริการอาบน้ำแร่ร้อนร่วมกับกิจกรรมสุขภาพต่างๆ ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.8

แผนภาพที่ 2.8 ตารางบริการอาบน้ำแร่ร้อนร่วมกับกิจกรรมสุขภาพต่างๆ ของสถานประกอบการ Alpentherme Gastein ประเทศออสเตรีย⁵⁰

Time	Monday	Tuesday	Wednesday	Thursday	Friday	Saturday/Sunday
10.30-10.50 am	AquaFit Total Rixity ¹	AquaFit Lower Body ¹	AquaFit Upper Body ¹	AquaFit Total Body ¹	AquaFit Lower Body ¹	
01.30-01.50 pm	AquaFit Lower Body ¹	AquaFit Upper Body ¹	AquaFit Total Body ¹	AquaFit Lower Body ¹	AquaFit Upper Body ¹	AquaFit Total Body ¹
02.30-03.00 pm	Pelvic Floor Exercises ²	Osteoporosis Exercises ²	Spinal fitness ²	Guided relaxation ²	Stretching ²	
03.30-03.50 pm	AquaFit Upper Body ¹	AquaFit Total Body ¹	AquaFit Lower Body ¹	AquaFit Upper Body ¹	AquaFit Total Body ¹	Sat/Sun: Meditation ²
04.30-05.00 pm	Guided Relaxation ²	Spinal exercises ²	Stretching ²	Spinal exercises ²	Guided relaxation ²	

ที่มา : Alpentherme Gastein. Austria 2015.

⁵⁰ Alpentherme Gastein.2014 เข้าถึงได้ที่ <https://www.alpentherme.com/en/spa-resort-sauna/activity-programme>

2.7.5 การใช้น้ำเพื่อการบำบัดรักษาหรือวาริบำบัด (Hydrotherapy)

การนำน้ำมาใช้ในการบำบัดรักษานั้น สามารถนำมาใช้ได้ทั้งน้ำร้อน น้ำเย็น น้ำแข็งหรือไอน้ำ รวมถึงน้ำที่มีคุณสมบัติพิเศษ อย่างเช่น น้ำแร่ ด้วยวิธีการและรูปแบบแตกต่างการไปของศาสตร์หรือความรู้ที่สั่งสมมา โดยการใช้น้ำในอดีตกจะเกี่ยวข้องกับศรัทธาความเร้นลับและพิธีกรรมทางศาสนา โดยมีบันทึกเกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่อสุขภาพปรากฏในวัฒนธรรม อียิปต์ แอสซีเรียน มุสลิม ฮินดู จีน ญี่ปุ่น มานานนับพันปี เมื่อถึงยุคกรีก สมัยก่อนคริสตกาลราว 500 ปี ลักษณะการใช้น้ำเพื่อสุขภาพก็เปลี่ยนไปเป็นปฏิบัติอย่างเป็นเหตุเป็นผล ฮิปโปเครติส (Hippocrates 460-375 BC) แพทย์ชาวกรีกซึ่งได้รับยกย่องให้เป็นบิดาของการแพทย์แผนปัจจุบัน ใช้การแช่น้ำร้อนและน้ำเย็นเพื่อบำบัดรักษาโรคหลายอย่าง เช่น เพื่อลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ และใช้น้ำบำบัดรักษา กลุ่มอาการปวดตามกล้ามเนื้อและข้อดีข่านและอัมพาตด้วย กรีกเป็นชนชาติที่เข้าใจและตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะทางจิตใจกับสุขภาพทางกาย ดังนั้น จึงได้สร้างสถานที่อาบน้ำแช่น้ำ ไกล่แม่น้ำและน้ำพุร้อนหลายแห่งในสภาพแวดล้อมที่สวยงาม สำหรับใช้เป็นแหล่งพักผ่อนและสันทนาการเพื่อการส่งเสริมสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ชาวโรมันซึ่งมีความสามารถในการสถาปัตยกรรมและการก่อสร้างได้สร้างสถานที่อาบน้ำตามน้ำพุร้อนต่างๆ เพิ่มเติมขึ้นต่อจากพวกกรีก และพัฒนาวิธีการใช้น้ำเพื่อสุขภาพที่มีรูปแบบสลับซับซ้อนมากขึ้นโดยการอาบน้ำที่อุณหภูมิต่างๆ ตั้งแต่ร้อนมาก (Caldarium) น้ำอุ่น (Tepidarium) และน้ำเย็น (Frigidarium) ชาวโรมันได้สร้างสถานที่อาบน้ำขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ที่อาณาจักรเผยแผ่อำนาจการปกครองไปถึง จึงปรากฏสถานที่อาบน้ำเหล่านี้ที่อังกฤษ โรมานีเย ตุรกี และที่อื่นๆ ด้วย

ในประเทศซีกโลกตะวันตก ขณะที่หมอพื้นบ้านพัฒนาวิธีการใช้น้ำเพื่อรักษาโรคต่างๆ ตามแนวทางของธรรมชาติบำบัดนั้นซึ่งอาศัยการสังเกตเป็นหลักนั้น ก็ได้มีการศึกษาการใช้น้ำเพื่อสุขภาพตามแนวทางวิทยาศาสตร์ โดยมีการศึกษาคุณสมบัติของน้ำและผลทางสรีรวิทยาต่อร่างกาย และพัฒนาวิธีการใช้น้ำเพื่อการบำบัดรักษาโรคตามแนวทางของแพทย์แผนปัจจุบันคู่ขนานมากับการใช้น้ำตามหลักธรรมชาติบำบัดด้วย

ในโลกตะวันออกมีการใช้น้ำเพื่อสุขภาพมาเป็นเวลาหลายพันปีเช่นเดียวกันกับในประเทศตะวันตก โดยเฉพาะในประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศหนาว เช่น ญี่ปุ่น การอาบน้ำตามแหล่งน้ำพุร้อนได้รับความนิยมในหมู่นักปราชญ์และผู้ทรงความรู้และมานานกว่าพันปี แล้วต่อมาภายหลัง เมื่อสรรพคุณของน้ำร้อนในการเยียวยารักษาบาดแผลเริ่มเป็นที่ทราบกันมากขึ้น ความนิยมอาบน้ำแร่จึงได้แพร่หลายเข้าไปในหมู่ของนักบวชในยุคนั้น สงครามเพื่อรักษาบาดแผลจากการสู้รบด้วย ภายหลังสงครามสงบลงการอาบน้ำพุร้อนก็เป็นที่นิยมในหมู่ชาวนาที่ตรากตรำจากเกษตรกรรม เพราะเป็นวิธีเดียวที่จะช่วยให้เกิดความสบายโดยไม่ต้องเสียเงินทองมาก

ในวัฒนธรรมอินเดียก็มีการใช้น้ำเพื่อรักษาสุขภาพตามการแพทย์แผนอายุรเวท ตลอดจนการใช้น้ำในพิธีทางศาสนาฮินดูและพราหมณ์ ในแพทย์แผนไทยมีการกล่าวถึงการใช้ในตำราแพทย์สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยมีการอาบน้ำในน้ำผสมสมุนไพรต่างๆ และมีการใช้ลูกประคบสมุนไพรอบไอน้ำเพื่อประคบรักษาโรคต่างๆ ตลอดจนมีธรรมเนียมอยู่ไฟหลังคลอดแล้วลงอาบน้ำสมุนไพร ในหนังสือจดหมายเหตุของลาลูแบร์ซึ่งเป็นทูตฝรั่งเศสในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวว่าคนไทยชอบลงอาบน้ำในแม่น้ำลำคลองแล้วประแป้งตามตัว ซึ่งแสดงว่าลักษณะการใช้น้ำเพื่อสุขภาพในเขตอากาศร้อนเช่นในสังคมไทย อินเดีย ตลอดจนตามเกาะต่างๆ ในเขตร้อนชื้น (Tropical climatic zone) จะแตกต่างจากการใช้น้ำในสังคมที่ตั้งอยู่ในเขตอากาศหนาวหรืออบอุ่น และมีลักษณะ

เฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์คือ จะใช้น้ำเพื่อระบายความร้อนและสามารถใช้น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วไป เช่น แม่น้ำ ลำคลองเพื่อสุขภาพได้ตลอดปี

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วุฒิชชาติ สุนทรสมัย และ ปิยะพร ธรรมชาติ (2559)⁵¹ ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนเชิงสุขภาพของจังหวัดปราจีนบุรีเพื่อการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืน พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จประการหนึ่งของการสร้างเครือข่ายชุมชนด้านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงส่งเสริมสุขภาพ คือ ความสัมพันธ์ที่ดีกับตัวแทนกลุ่มชุมชน เพราะจะทำให้เกิดความเข้มแข็งด้านเครือข่ายและจะทำให้เกิดศักยภาพด้านการท่องเที่ยวชุมชนรวมถึงการเชื่อมโยงเครือข่ายของธุรกิจชุมชน ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยได้เสนอแนะสำหรับชุมชนในด้านการสร้างเครือข่ายและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ดังนี้ 1) กลุ่มชุมชนควรมีการพัฒนา รูปแบบของผลิตภัณฑ์สมุนไพรอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาจากการศึกษาพบว่า ชุมชนมีความรู้ความสามารถด้านการเกษตร สมุนไพร และไม้ดอกไม้ประดับเป็นอย่างมาก แต่ยังขาดการพัฒนาผสมผสานรูปแบบการบริหารจัดการ รวมถึงสร้างกิจกรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยเน้นรูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อการส่งเสริมสุขภาพหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ หน่วยงานภาครัฐควรส่งเสริม สนับสนุนโดยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และสถาบันการศึกษาด้วยการสนับสนุนด้านการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายและส่งเสริมกิจกรรมให้เกิดการรวมกลุ่มหรือเครือข่ายเพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนชุมชนควรนำอัตลักษณ์ของชุมชน มานำเสนอเพื่อใช้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น

จุฑาทิพย์ สุจริตกุล (2558)⁵² ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของนักท่องเที่ยวญี่ปุ่นในจังหวัดภูเก็ต พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมนักท่องเที่ยว คือ ประสบการณ์การใช้บริการเชิงสุขภาพจากประเทศต้นทาง, การเคยเดินทางเข้ามาประเทศไทยและภูเก็ต, ได้รับข่าวสารด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากเว็บไซต์ เพื่อนหรือคนรู้จักที่มีเคยใช้บริการ และบริษัทนำเที่ยว, เป้าหมายที่ใช้บริการ, ค่าใช้จ่ายในการใช้บริการ (2) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่นิยม คือ รูปแบบที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลักและรูปแบบที่เน้นภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบที่นิยม คือ กีฬาทางน้ำ, ดำน้ำ, ว่ายน้ำ และสปา นวดแผนไทยโบราณ อาหารเพื่อสุขภาพ ยาสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบคือ ปัจจัยด้านระยะเวลาในการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านราคา ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์ (3) แนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในอนาคต คือ รูปแบบในการจัดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ควรเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น, สร้างมูลค่าเพิ่ม, ควรส่งเสริมและการเจาะกลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น อาทิ กลุ่มผู้สูงอายุ

Smith and Puczko (2009: 7) ได้ให้ข้อเสนอแนะจากการศึกษาเรื่อง Australian Wellness Tourism Providers: Definition Typology and Current Status (Cornelia Voigt). (Gabriela Cecilia Stanciulescu) โดยแบ่งการท่องเที่ยวแบบส่งเสริมสุขภาพเป็น 3 บริการหลัก (Segmentation and positioning products and destinations in health and wellness tourism) คือ สปา การใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติ และการทำสมาธิจิตวิญญาณ

⁵¹ วารสาร สมาคมนักวิจัย ปีที่ 21 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2559: หน้า 167-179

⁵² วารสารรัชต์ภาคย์ ฉบับพิเศษ ครบรอบ 23 ปี หน้า 236-248

Sheldon & Park (2009) อ้างถึง Ritchie and Crouch, 2002 ได้อธิบายว่า ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวแบบส่งเสริมสุขภาพ คือ นโยบายและการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และการสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวจากความน่าสนใจของทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยว

2.9 สรุปการสังเคราะห์ความรู้เบื้องต้นจากการทบทวนวรรณกรรม

รายงานสภาวะเศรษฐกิจของ Global Spa & Wellness Economy Monitor 2014 แสดงให้เห็นว่า เอเชียเป็นประเทศผู้นำด้านรายได้จากน้ำแร่ร้อน/น้ำแร่ที่ 26,700 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ โดยมีสองตลาดหลัก คือ ญี่ปุ่นและจีน คิดเป็น 51% ของรายได้ทั่วโลก โดยกิจการ onsen ในญี่ปุ่น เป็นกลุ่มบริการและผลิตภัณฑ์หลักที่มีการลงทุนอย่างต่อเนื่อง โดยมีภูมิภาคที่ใหญ่เป็นอันดับสองคือยุโรปประมาณ 2,170 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งเน้นกลุ่มผู้รับบริการวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ที่ต้องการใช้น้ำแร่ร้อนเพื่อการรักษาโรคและการฟื้นฟูสมรรถภาพ

กิจการสปา น้ำพุร้อนในต่างประเทศที่มีชื่อเสียงในการจัดบริการดังกล่าว ทั้งในลักษณะของการให้บริการแบบวันเดียว และการพำนักรวมอยู่ในสถานบำบัดและฟื้นฟูสุขภาพ ให้ความสำคัญต่อการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ได้แก่ แหล่งแร่ธรรมชาติ, แหล่งน้ำพุร้อนหรือน้ำทะเล ในการจัดบริการในสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ให้ผู้รับบริการ ทั้งการอาบน้ำร้อนและแร่ธาตุ การพักผ่อนหย่อนใจสถาน บริการสปา นวด, นวดหน้า, วารีบำบัด ฯลฯ ภายใต้มาตรฐานบริการและการควบคุมกำกับโดยกฎเกณฑ์ที่คำนึงถึงความปลอดภัยและประสิทธิภาพต่อผู้รับบริการ ซึ่งกิจการสร้างมูลค่าเพิ่มเหล่านี้ นำรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นอย่างมาก และในบางประเทศ เช่น ไต้หวัน ได้จัดให้บริการอาบน้ำพุร้อนเป็นกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพสาธารณะที่ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงหรือเลือกใช้บริการได้ตามความพึงพอใจ

สำหรับประเทศไทย ภายใต้นโยบายประเทศไทย 4.0 ของรัฐบาล ที่มุ่งขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยนวัตกรรม ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ สปาเพื่อสุขภาพ และ Wellness Tourism ได้รับการส่งเสริมให้เป็นอุตสาหกรรมเป้าหมายสร้างรายได้เข้าประเทศในกลุ่ม Productive Growth ซึ่งรวมถึงการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนต่างๆ ของประเทศไทยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีมูลค่าเพิ่ม โดยการขับเคลื่อนของกระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และหอการค้าไทย⁵³ โดยยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองสปา น้ำพุร้อน ซึ่งมีต้นแบบการพัฒนา คือ เมืองสปา น้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ซึ่งดำเนินการไปพร้อมๆ กับยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุของประเทศไทย ที่กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เล็งเห็นโอกาสทางการพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางแห่งการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุในภูมิภาคเอเชีย ความสอดคล้องเชิงนโยบายเหล่านี้ เป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) ของประเทศไทย

จุดแข็งของการพัฒนากิจการสปา น้ำพุร้อนของประเทศไทย นอกจากโอกาสเชิงนโยบายส่งเสริมประเทศไทยให้เป็น Wellness Hub แล้ว ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำพุร้อนใน 8 เส้นทางของประเทศไทย ยังเป็นข้อได้เปรียบทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ๆ ประกอบกับการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่พัฒนาเพื่อตอบรับการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงอายุของไทย ทำให้ทิศทางการพัฒนากิจการสปา น้ำพุร้อนให้เป็นผลิตภัณฑ์และบริการเด่น (product champion) ในกลุ่มอุตสาหกรรมบริการส่งเสริมสุขภาพ S - curve สามารถสร้างแรงดึงดูดความร่วมมือภาครัฐและเอกชนเพื่อการลงทุนและพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยให้มี

⁵³ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข.2559

ขีดความสามารถทางการแข่งขันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าได้มีการนำหลักการความรู้ด้านการใช้สรรพคุณของ น้ำอุณหภูมิและแร่ธาตุมาเพื่อการบำบัดรักษา ฟันฟูและส่งเสริมสุขภาพอย่างมีมาตรฐาน ด้วยความสามารถในการ ให้บริการของคนไทย สปาน้ำพุร้อนจึงเป็นกลุ่มกิจกรรมบริการใหม่ที่มีอนาคตอย่างยิ่ง

ลักษณะสำคัญของน้ำพุร้อนไทยประการหนึ่งคือ ความคล้ายคลึงในคุณสมบัติด้านอุณหภูมิและแร่ธาตุที่เป็นเจือปนอยู่ในน้ำ ซึ่งหากได้มีการพัฒนาตามหลักการดูแลสุขภาพด้วยน้ำ (Hydrotherapy) แร่ธาตุ (Mineral Therapy) และความร้อน (Thermal Therapy) แล้ว จะสามารถกำหนดเป็นมาตรฐานกลางของการจัดบริการที่ควรมีในสถานประกอบกิจการเพื่อสุขภาพที่มีการให้บริการอาบแช่ตัวด้วยน้ำแร่ร้อนได้ ทั้งด้านการบำบัดรักษาทางการแพทย์ (medical spa) การส่งเสริมสุขภาพ (health promotion) และการจัดเป็นกิจกรรมด้านการบำบัด ฟันฟูสุขภาพ ในการพำนักระยะยาว (Destination Spa) โดยอาจจัดเป็นบริการเชิงเดี่ยวหรือบริการผสมผสานได้ตามความ จำเป็นด้านสุขภาพของผู้รับบริการ โดยเฉพาะกลุ่มผู้รับบริการที่เป็นผู้สูงอายุ ที่อาจมีความต้องการด้านสุขภาพที่ แตกต่างกันไปตามสภาพของวัยและร่างกาย แต่เป็นกลุ่มลูกค้าเป้าหมายขนาดใหญ่ที่ให้ความสำคัญกับการดูแลสุขภาพ ของตนเองและมีเวลามากพอ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกลุ่มกิจกรรมบริการประเภทสปาน้ำพุร้อนของประเทศไทย เป็นกลุ่มกิจกรรม บริการใหม่ใน S - Curve ที่ประเทศไทยยังไม่มีมาตรการที่ชัดเจนในการสร้างห่วงโซ่คุณค่าบริการอย่างเป็นระบบ ขาดการเชื่อมโยงกฎหมายที่เกี่ยวข้องอาจก่อให้เกิดการกำกวมในบริการหรือการควบคุมกำกับกับการประกอบกิจการ ยุทธศาสตร์การพัฒนายังไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างบูรณาการและเชื่อมโยง ผู้ประกอบการยังขาดช่องทางสื่อสาร ความคิดสร้างสรรค์ทางการพัฒนาสินค้า บริการและผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่า ในขณะที่ชุมชนในพื้นที่ยังขาดการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาและใช้ประโยชน์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมทั้งไม่มีความรู้หรือตระหนักเกี่ยวกับการรักษา ทำนุบำรุง แหล่งน้ำพุร้อนในพื้นที่ของตน ข้อจำกัดที่ยกตัวอย่างมานี้ ยังรอโอกาสที่จะปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเพื่อสร้าง มูลค่าเพิ่มอย่างสมดุลทั้งในด้านสุขภาพและวิถีชีวิต (Healthy Lifestyle) การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic) รวมทั้งการพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Ecology) ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิง บูรณาการและการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เป็นสากล ซึ่งหากการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของ ประเทศไทยได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยมาตรการที่เหมาะสม (corrective measures) มีฉันทกทัศน์การพัฒนา (Scenario Development) รวมทั้งยุทธศาสตร์นำและกลยุทธ์ดำเนินการที่ชัดเจน มีการบูรณาการความร่วมมือ และมาตรการเชิงระบบ (Integrated Strategic Management) ที่มุ่งส่งเสริมให้กิจการสปาน้ำพุร้อนเป็นทั้ง บริการเชิงพาณิชย์ (Value-based Economy) และวิถีสุขภาพประจำถิ่น (Local Healthy Lifestyle) ด้วยการ สอดแทรกภูมิปัญญาไทยในการจัดบริการทางเลือกด้วยแล้ว ก็จะมีความเป็นไปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริม สุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย จะเป็นบริการมูลค่าเพิ่มที่สำคัญและมีโอกาสทางการแข่งขันสูง ภายใต้อัตลักษณ์ที่ชัดเจน ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.9

แผนภาพที่ 2.9 หลักการเสริมสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

ที่มา : พัฒนาโดยผู้วิจัย ประยุกต์จาก Kelvin Lane Keller (2013)

2.10 กรอบแนวคิดแผนงานวิจัย

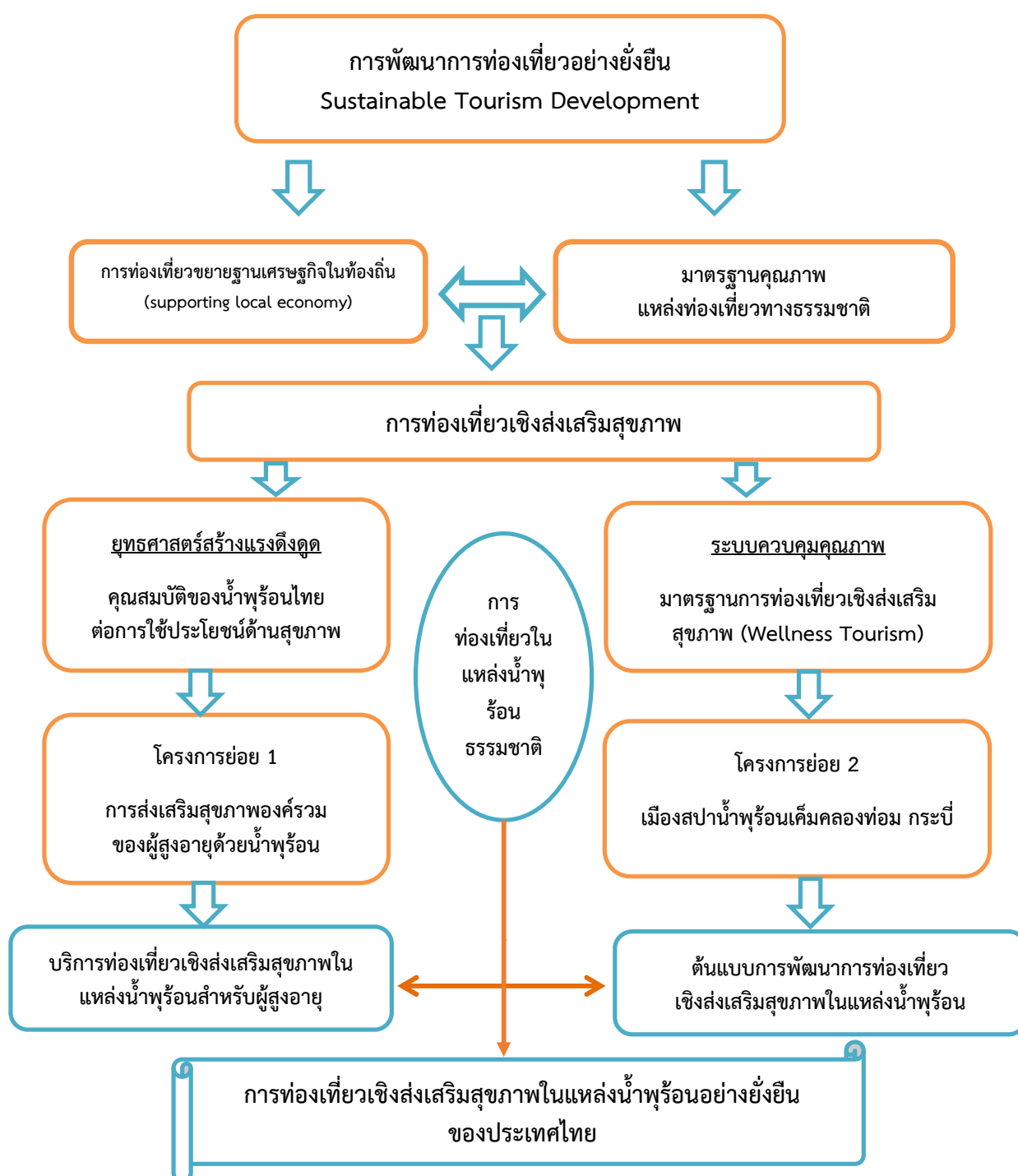
กรอบแนวคิดแผนงานวิจัยของการศึกษานี้ เป็นกรอบแนวทางที่นำไปสู่การกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยของโครงการย่อย 1 และ 2 ซึ่งเมื่อดำเนินการวิจัยและได้ข้อค้นพบสำคัญแล้ว ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาและสังเคราะห์ความรู้ เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยต่อไป โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 การใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพของครอบครัวนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ศึกษาเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามความเห็นนักท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาทำการศึกษาและเก็บตัวอย่างน้ำนำมาวิเคราะห์คุณสมบัติที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพผู้สูงอายุ รวมทั้งทดลองจัดบริการอาบน้ำพุร้อนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและติดตามประเมินผล

โครงการวิจัยย่อยที่ 2 มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทยในเมืองสปา น้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ โดยการศึกษาความเห็นต่อการจัดทำมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ วิเคราะห์ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ให้เป็นต้นแบบมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism Standardization)

เมื่อดำเนินการวิจัยตามแนวทางการศึกษาดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยจะนำผลการศึกษาของโครงการย่อยที่ 1 ไปบรรจุเป็นองค์ความรู้สำหรับโครงการย่อยที่ 2 ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในเมืองสพาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ที่เป็นต้นแบบการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย โดยเชื่อมโยงคุณประโยชน์ของน้ำพุร้อนเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ และหาข้อสรุปของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืนของประเทศไทย ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.10

แผนภาพที่ 2.10 กรอบแนวคิดแผนงานวิจัย

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

แผนงานวิจัย “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย” เป็นการวิจัยเชิงพรรณนาภาคตัดขวาง ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน โดยศึกษาเฉพาะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยที่คัดเลือกแหล่งน้ำพุร้อนต้นแบบจากโครงการวิจัยย่อยที่ 1 จำนวน 2 แหล่งน้ำพุร้อน ที่สามารถพัฒนาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของน้ำพุร้อนในรูปแบบบริการใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 ประชากรศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรศึกษาของแผนงานวิจัย คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาจำนวน 2 แหล่งจาก 11 แหล่งศึกษาใน 8 เส้นทางน้ำพุร้อนของประเทศไทย โดยมีกลุ่มตัวอย่างของการศึกษา ได้แก่

เชิงปริมาณ : คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบจำเพาะเจาะจง เฉพาะประชาชนและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวและใช้บริการ ในแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาจำนวน 2 แหล่งดังกล่าวด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพ ซึ่งไม่สามารถระบุจำนวนประชากรที่แน่นอน เนื่องจากไม่ได้มีการบันทึกข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบ จึงกำหนดขนาด (n) เท่ากับ 400 คน โดยใช้สูตรของ Taro Yamane⁵⁴ (1973) โดยกำหนดความเชื่อมั่นทางสถิติ 95%

เชิงคุณภาพ : ศึกษาใน 2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1) การสนทนากลุ่มร่วมกับ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบกิจการอาบแช่น้ำพุร้อน เจ้าของที่ดินที่มีแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาทำการศึกษา รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ในพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อนละ 10 คน รวมจำนวน 20 คน

2) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนโยบายการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อน และการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมบริการกลุ่มการท่องเที่ยวรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย จำนวน 10 คน ประกอบด้วย

- 2.1 ผู้บริหารกระทรวงสาธารณสุข
- 2.2 ผู้บริหารกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- 2.3 ผู้บริหารกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2.4 ผู้บริหารกระทรวงมหาดไทย
- 2.5 ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 2.6 ผู้แทนหอการค้าไทย
- 2.7 ผู้แทนสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)
- 2.8 ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 2.9 ผู้ประกอบการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพที่มีการใช้น้ำร้อนในการให้บริการสุขภาพ
- 2.10 ผู้เชี่ยวชาญ/นักวิชาการที่มีผลงาน/ประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

⁵⁴ อ้างถึง ในราศรี ไวนิชกุลและชูศักดิ์ อุทมนศรี, 2543

3.2 เครื่องมือการศึกษาและการทดสอบคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นเสนอ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามและวัตถุประสงค์ (Index of Item Objective Congruence : IOC) ปรากฏว่าได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60 – 1.00 ทุกข้อ

ผู้วิจัยปรับปรุงแบบสอบถามตามที่คุณเชี่ยวชาญเสนอแนะ จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในบ่อน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จำนวน 30 คน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของ Cronbach⁵⁵ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87

3.3 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methodology) โดยออกแบบวิธีการเป็น 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1) การทบทวนวรรณกรรมเพื่อประมวลและวิเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยที่มีตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ทั้งในด้านการส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต (Local Healthy Lifestyle) การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Economic Value Adding) และการพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Ecology) รวมทั้งแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีของกิจการอาบแช่น้ำพุร้อนในประเทศต่างๆ

2) คัดเลือกแหล่งน้ำพุร้อนที่คัดเลือกมาจำนวน 2 แหล่งจาก 11 แหล่งศึกษา ที่กระจายอยู่ตามเส้นทางสายน้ำพุร้อนทั้ง 8 สายของประเทศไทย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกจากความพร้อมของพื้นที่ในองค์ประกอบด้านคุณภาพน้ำและความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำธรรมชาติ การใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวและวิถีถิ่น สิ่งสนับสนุนและระบบอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและสุขภาพ รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งน้ำพุร้อน

3) ประชุมชี้แจงแผนงานวิจัย ต่อ ผู้บริหารส่วนราชการต้นสังกัด ทีมวิจัย

4) สำรวจความเห็นประชาชน/นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน

5) สอบถามความเห็นผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน ในองค์ประกอบด้านการจัดการตามศักยภาพของน้ำพุร้อน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร รวมทั้งการสร้างแรงดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เนื้อหา

6) วิเคราะห์แนวทางการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน ที่เริ่มต้นจากการพัฒนาในระดับชุมชน ประกอบด้วย การส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

7) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน

⁵⁵ บุญชม ศรีสะอาด. 2545 หน้า 99

3.4 การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การแปลผล

1) ประมวลและวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์ความรู้

2) สำนวณภาคสนามร่วมกับการสังเกต รวบรวมและบันทึกข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิหรือรายงานทางราชการ เพื่อพัฒนาเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามปลายปิด มาตรวัด 5 ระดับ และแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างของคำถาม

3) ทำการทดสอบเครื่องมือการวิจัยจากกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจการบ่อน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ จำนวน 30 ชุดข้อมูลเพื่อทดสอบความเที่ยงและความตรงของเนื้อหา ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องฯ ในแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษ จำนวน 2 แหล่งน้ำพุร้อน ที่คัดเลือกมาจำนวน 2 แหล่ง จากโครงการย่อยที่ 1 จำนวน 400 คน

4) เก็บรวบรวมข้อมูล และตรวจสอบความสมบูรณ์และครบถ้วนของแบบสอบถามที่ได้มาจากทั้งสองพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษา

5) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทาง ดังนี้

5.3.1 ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงบรรยาย (Descriptive Statistic) เพื่อหาค่าความถี่ ร้อยละ

5.3.2 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติ t-test และวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

6) ประเมินศักยภาพทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน โดยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) จากการประชุมหารือผู้แทนภาคส่วนต่างๆในพื้นที่น้ำพุร้อน เกี่ยวกับการจัดบริการเพื่อเพิ่มมูลค่าตามศักยภาพของน้ำพุร้อน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การบูรณาการระหว่างหน่วยงานการบริหารความร่วมมือภาครัฐและเอกชนเพื่อการพัฒนาพื้นที่ รวมทั้ง การสร้างแรงดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดี

7) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญระดับการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย โดยคาดว่าอาจจะได้ข้อค้นพบเพิ่มเติมเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางส่งเสริมสุขภาพสำหรับผู้สูงวัยแห่งเอเชีย (Elder Wellness Hub of Asia)

8) สังเคราะห์ความรู้จากข้อค้นพบ และแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีของทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนในต่างประเทศ เพื่อประยุกต์ใช้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

9) จัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยและความสำเร็จเปรียบเทียบการแข่งขันของการพัฒนาประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางส่งเสริมสุขภาพแห่งเอเชีย

10) จัดทำหลักเกณฑ์/แนวทางปฏิบัติ ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน

11) จัดทำข้อเสนอแนะต่อการขยายผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนสู่แหล่งน้ำพุร้อนอื่นๆ ทั่วประเทศ

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ภายใต้วัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบทางการศึกษา สรุปได้ดังนี้

4.1 ผลการศึกษา

4.1.1 ข้อค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืนและการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

(1) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืน

การอาบน้ำพุร้อนในประเทศต่างๆ มักมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกันว่าน้ำพุร้อนเปรียบเสมือนทางเลือกในการบำบัดรักษาโรคและอาการเจ็บป่วยต่างๆ ที่ผู้คนต่างเดินทางแสวงหาไปในแหล่งน้ำพุร้อนด้วยความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา แม้ในภายหลังความนิยมของน้ำพุร้อนในการรักษาโรคเริ่มเสื่อมลง เมื่อมีความก้าวหน้าทางการแพทย์และการรักษาและการใช้ยาปฏิชีวนะ แต่น้ำพุร้อนยังมีคุณค่าในความเป็นธรรมชาติบำบัด และมีพัฒนาการของการจัดบริการที่หลากหลายไปตามยุคสมัย เช่น บริการอาบน้ำแร่ร้อนส่วนตัว การอาบแช่ การพักผ่อนหย่อนใจในสระน้ำแร่ร้อนและสระว่าย ซึ่งมักมีการผสมน้ำปกติลงไปด้วย ส่วนบริการอื่นๆ มักเน้นความสำคัญเพื่อสุขภาพ ผลในการบำบัดในรูปแบบเดิมยังเป็นที่เชื่อถือในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะผลในการลดอาการปวด เจ็บหรืออาการบาดเจ็บ โดยเฉพาะในคนสูงอายุ รวมทั้งการบำรุงให้มีสุขภาพดีขึ้นจากการดื่มน้ำแร่ ด้วยความเชื่อในประสิทธิภาพในการฟื้นฟูสุขภาพของน้ำพุร้อนซึ่งเป็นพลังทางธรรมชาติ และความนิยมใช้การอาบแช่น้ำพุร้อนโดยทั่วไปนิยมใช้กับการรักษาหรือดูแลสุขภาพผิว เพราะมีความเชื่อว่าแร่ธาตุในน้ำพุร้อนมีประโยชน์ต่อผิวหนังมากกว่าน้ำธรรมดา

แนวคิดการพัฒนายั่งยืนของแหล่งน้ำพุร้อนในประเทศต่างๆ ให้ความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรน้ำพุร้อนอย่างเหมาะสม เพื่อป้องกันการลดลงและอาจหมดไปในอนาคต ซึ่งเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่งของการลงทุนขนาดใหญ่ในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในหลายประเทศใช้มาตรการเก็บค่าบริการการใช้น้ำพุร้อนจากคนนอกพื้นที่และส่งเสริมให้คนในพื้นที่เห็นถึงประโยชน์และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ นอกจากนี้ การออกกฎระเบียบอันเป็นมาตรการของท้องถิ่น เพื่อควบคุมไม่ให้มีการใช้น้ำพุร้อนธรรมชาติอย่างสูญเปล่า หรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งกำหนดหลักเกณฑ์ในการอาบแช่เพื่อการรักษาอาการเจ็บป่วยบางโรคที่ต้องควบคุมการแพร่กระจายของเชื้อโรคอันอาจเกิดขึ้นได้ โดยมีการประชาสัมพันธ์และสร้างความรู้ให้กับประชาชน

โดยทั่วไปของการจัดบริการที่มีมาตรฐานในแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติ มักจะสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวด้วยการผสมผสานแนวคิดด้านส่งเสริมสุขภาพด้วยพลังพิเศษของน้ำพุร้อน และมีการใช้น้ำเชิงรุกด้วยการติดตั้งอุปกรณ์ เครื่องมือ ซึ่งจะเข้าช่วยทางการแพทย์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับกฎหมายของแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตามในการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพนั้น ได้มีการพัฒนารูปแบบบริการด้วยการใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ของการดูแลสุขภาพด้วยน้ำและส่วนประกอบต่างๆ มาจัดบริการวาริบำบัดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น mineral pool, baths, saunas, physiotherapy, hydrotherapy, mud treatment โดยในบางประเทศ มีพัฒนาการของศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบบริการที่เหมาะสมและพิสูจน์ประสิทธิผลของการบำบัดรักษา เพื่อทำให้เกิดความมั่นใจและเป็นที่

เชื่อถือมากขึ้น รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศให้ผู้รับบริการสัมผัสได้ถึงประสิทธิภาพและความปลอดภัย ในกระบวนการบำบัดทางการแพทย์ เช่น การแต่งกายของพนักงาน และผู้ให้บริการ กระบวนการบำบัดรักษา กำกับ เวลาและขั้นตอนต่างๆ ในการอาบแช่น้ำพุร้อน รวมทั้งบริการเสริมต่างๆ ที่ทุกขั้นตอนมีพนักงานผู้ให้บริการคอยกำกับ ดูแลความปลอดภัยและความสะดวกสบายของผู้รับบริการที่ร่วมกันสร้างความรู้สึกว่า น้ำพุร้อนธรรมชาติเป็นสิ่งที่ดีลือถึง บางสถานที่อาจอนุญาตให้ดื่มน้ำพุร้อนในปริมาณที่เหมาะสมเช่น สหรัฐอเมริกา เช่น South Dakota, Thermopolis และ Karlovy Vary สาธารณรัฐเช็ก เพราะเชื่อในคุณสมบัติของวิตามินและแร่ธาตุในน้ำพุร้อน ส่วนในด้านบำบัดรักษาทางการแพทย์ ในบางประเทศมีการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อน สำหรับการบำบัดอาการเฉพาะโรค รวมทั้งการใช้ ส่วนประกอบของน้ำพุร้อน เช่น โคลนบำบัด (Medicinal Mud) การประคบด้วยหินร้อน (Hot stone) เป็นต้น

การใช้หลักการแพทย์ผสมผสาน เป็นอีกหนึ่งการสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน โดยแสดงให้เห็นให้ผู้รับบริการเห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างสุขภาพกับสายน้ำ อย่างไรก็ตาม การวัดอ้างถึงความเหนือธรรมชาติ อาจไม่ใช่หลักการที่ยอมรับได้ในวงการวิทยาศาสตร์สุขภาพ นอกจากจะเป็นการผสมผสานศาสตร์อย่างมีหลักการ เกี่ยวกับคุณสมบัติของแร่ธาตุในน้ำแร่ร้อน

การเสริมสร้างความโดดเด่นทางการท่องเที่ยวด้วยการแสดงให้เห็นถึงคุณสมบัติของสุขภาพองค์รวม (Holistic Health) ที่จะเกิดขึ้นต่อทั้งทางกายภาพ จิตใจ การดำเนินชีวิตและจิตวิญญาณ จากการอาบแช่น้ำพุร้อน ในรูปแบบบริการต่างๆ ที่จะช่วยในการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค ซึ่งอาจใช้วิทยาการสมัยใหม่ผสมผสานให้เป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี (well-being) ก็เป็นแนวทางส่งเสริมการเข้าถึงบริการ สุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนได้ง่ายกว่าการอ้างอิงประโยชน์ทางการแพทย์การบำบัดรักษา ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการพัฒนา ยาวนานเพราะต้องอาศัยข้อพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ที่ชัดเจน

หลักการนำส่วนประกอบของน้ำพุธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

การนำน้ำพุธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ต่อสุขภาพ มีหลักการสำคัญดังนี้

- 1) น้ำที่นำมาใช้ในการรักษาต้องเป็นน้ำที่มีแร่ธาตุเจือปน (mineral water) หรือมีอุณหภูมิสูงกว่าร่างกายเท่านั้น (thermal water)
- 2) ปราศจากการปนเปื้อนของเชื้อโรคหรือสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ
- 3) ประกอบด้วยแร่ธาตุเฉพาะที่มีผลต่อการบำบัดรักษาอาการของโรคหรือความเจ็บป่วยต่างๆ แต่ต้องไม่เกินเกณฑ์กำหนดอันอาจทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายตามที่กฎหมายของแต่ละประเทศกำหนด
- 4) กำหนดวัตถุประสงค์ของการนำมาใช้ประโยชน์ทางการแพทย์อย่างชัดเจน เช่น บำรุงผิว ล้างพิษ เพิ่มปริมาณออกซิเจนในร่างกายจากการกระตุ้นการไหลเวียนของโลหิต รักษาอาการบาดเจ็บของเนื้อเยื่อ เช่น Arthritis, Fibromyalgia เป็นต้น

การจัดแบ่งประเภทน้ำพุร้อนในประเทศไทย

ในที่นี้ หมายถึง น้ำพุร้อนที่ผู้วิจัยทำการศึกษา ซึ่งเมื่อสำรวจและวิเคราะห์องค์ประกอบในน้ำเบื้องต้น ร่วมกับโครงการย่อยที่ 1 สามารถจัดแบ่งประเภทน้ำพุร้อนได้ ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ประเภทน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษา

แหล่งน้ำพุร้อน	อุณหภูมิ (องศาเซลเซียส)	ค่า pH	แร่ธาตุหลัก	ประเภทน้ำพุร้อน
น้ำพุร้อนหินดาด กาญจนบุรี	45-55	7.0-8.5	แคลเซียม	น้ำพุร้อนทั่วไป
น้ำพุร้อนห้วยน้ำนก ตาก	60	7.0-7.5	แคลเซียม	น้ำพุร้อนทั่วไป
น้ำพุร้อนรักษะวาริน ระนอง	65-72	7.2-7.5	คลอไรด์	น้ำพุร้อนทั่วไป
น้ำพุร้อนโป่งเดือดป่าแป๋ เชียงใหม่	อุณหภูมิน้ำใต้ดิน 170 – 200 องศา และอุณหภูมิน้ำผิวดิน 90 – 100 องศา	8.0-9.0	ซัลเฟต และฟลูออไรด์	น้ำพุร้อน อัลคาไลน์
น้ำพุร้อน สันกำแพงเชียงใหม่	105	7.0-7.5	โซเดียมและ ฟลูออไรด์	น้ำพุร้อนทั่วไป
น้ำพุร้อนเบตง ยะลา	80	7.8	ซิลิกา	น้ำพุร้อนทั่วไป
น้ำพุร้อนไชยา สุราษฎร์ธานี	70	7.6	ซัลเฟตและ คลอไรด์	น้ำพุร้อนซัลเฟต
น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง แม่ฮ่องสอน	84	7.2-7.4	ฟลูออไรด์และ โซเดียม	น้ำพุร้อนทั่วไป
ธารน้ำร้อนบ่อคลึง จังหวัดราชบุรี	50-57	7.6	ฟลูออไรด์	น้ำพุร้อน, ทั่วไป
น้ำพุร้อนแจ้ซ้อน ลำปาง	68-82	7.3-7.5	โซเดียมซัลเฟต ฟลูออไรด์	น้ำพุร้อนทั่วไป
บ่อน้ำพุ นครราชสีมา	25-27	5.6-6.2	แคลเซียม	น้ำแร่ธรรมชาติ

การจัดแบ่งประเภทและเรียกชื่อน้ำพุร้อนตามแร่ธาตุหลักที่เจือปนอยู่ เป็นไปตามหลักการใช้ น้ำพุเพื่อสุขภาพ⁵⁶ ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์แร่ธาตุดังกล่าวต่อสุขภาพ ในโครงการย่อยที่ 1 และศึกษาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในโครงการย่อยที่ 2 ซึ่งจะได้บูรณาการข้อค้นพบและองค์ความรู้ดังกล่าว ประกอบการอธิบายแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย โดยคัดเลือกต้นแบบพื้นที่การศึกษา เพื่อให้ได้แนวทางขยายผลการพัฒนาต่อไป

⁵⁶ Spa and Wellness International Council (SWIC, Russia. 2010)

(2) แนวทางการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ

จากการสำรวจพื้นที่และเก็บตัวอย่างน้ำพุร้อนในพื้นที่ศึกษาวิเคราะห์ทางห้องปฏิบัติการ ร่วมกับการทบทวนวรรณกรรมที่พบว่า น้ำพุธรรมชาติสามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพ และภายใต้หลักวิชาการด้านการบำบัดรักษาฟื้นฟูและส่งเสริมสุขภาพนั้น น้ำพุร้อนธรรมชาติที่เป็นพื้นที่การศึกษาของโครงการย่อย 1 มีองค์ประกอบและคุณสมบัติที่นำมาใช้เพื่อสุขภาพผู้สูงอายุได้ ดังแสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ

แหล่งน้ำพุร้อน	ประเภทน้ำพุร้อน	คุณสมบัติด้านการบำบัดรักษา	คุณสมบัติด้านการส่งเสริมสุขภาพ	คุณสมบัติด้านการฟื้นฟูสุขภาพ
น้ำพุร้อนหินดาด กาญจนบุรี น้ำพุร้อนห้วยน้ำนัก ตาก	น้ำพุร้อนทั่วไป ที่มีแร่ธาตุหลัก คือ แคลเซียม	บรรเทาอาการของ - โรคเกี่ยวกับหัวใจ - Female Disorder - ความดันโลหิตสูง	- ช่วยให้การไหล เวียนของโลหิตดีขึ้น - ลดระดับน้ำตาลใน กระแสเลือด	ช่วยสมานบาดแผล ฉีกขาด และรักษา บาดแผลไหม้หรือ แผลพุพองที่เริ่ม สมานตัวแล้ว
น้ำพุร้อน โป่งเดือดป่าแป๋ เชียงใหม่	น้ำพุร้อนอัลคาไลน์ ที่มีค่าความเป็น กรดต่ำ อยู่ในช่วง 8.0-9.0	อาการกระหายน้ำ ปัสสาวะบ่อย ช่วย สมานบาดแผลฉีก ขาด บาดแผลไหม้ บำบัดรักษาโรค ผิวหนังอักเสบทั่วไป และโรคสะเก็ดเงิน	-ช่วยลดความต้องการ อินซูลินและลดภาวะ เลือดเป็นกรดใน ผู้ป่วยโรคเบาหวาน ทำให้ระบบสมดุลน้ำ ในร่างกายปกติ และ เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ต่อโรคหวัด	บรรเทาอาการเหน็บ ชา อัมพฤกษ์ ไขข้อ ข้ออักเสบ บรรเทา อาการปวดข้อเรื้อรัง ข้ออักเสบกระดูก อ่อน ผิวข้อ ช่วย เสริมสร้างกล้ามเนื้อ ข้อกระดูก เส้นเอ็น เนื้อเยื่อเกี่ยวพันต่างๆ
ธารน้ำร้อนบ่อคลึง ราชบุรี บ่อน้ำพุ นครราชสีมา	น้ำพุร้อนทั่วไป น้ำแร่ธรรมชาติ	บำบัดรักษาโรค ผิวหนังอักเสบทั่วไป และโรคสะเก็ดเงิน	เสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ต่อโรคหวัด	ช่วยเสริมสร้าง กล้ามเนื้อ ข้อกระดูก เส้นเอ็นเนื้อเยื่อ เกี่ยวพันต่างๆ
น้ำพุร้อน รักษะวาริน ระนอง	น้ำพุร้อนทั่วไป ที่มีแร่ธาตุหลัก คือ คลอไรด์	ช่วยทำให้ระบบนำ ไฟฟ้าในร่างกายอยู่ ในภาวะสมดุลย์	ช่วยให้ระบบเผา ผลาญอาหารของ ร่างกาย (Metabolism) ทำงานได้ดีขึ้น	ช่วยรักษาสสมดุลของ ของน้ำภายในและ ภายนอกเซลล์ และ ภาวะกรด - ต่างใน ร่างกาย ให้อยู่ใน ภาวะที่เหมาะสม
น้ำพุร้อนสันกำแพง เชียงใหม่	น้ำพุร้อนทั่วไป ที่มีแร่ธาตุหลัก	บำบัดรักษาโรค ผิวหนังอักเสบทั่วไป	ช่วยให้จิตใจผ่อนคลาย นอนหลับได้ดี กระตุ้น	ช่วยเสริมสร้าง กล้ามเนื้อ ข้อกระดูก

แหล่งน้ำพุร้อน	ประเภทน้ำพุร้อน	คุณสมบัติด้านการบำบัดรักษา	คุณสมบัติด้านการส่งเสริมสุขภาพ	คุณสมบัติด้านการฟื้นฟูสุขภาพ
น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้งแม่ฮ่องสอน	คือ โซเดียมและฟลูออไรด์	และโรคสะเก็ดเงิน ช่วยลดอาการข้ออักเสบ	การไหลเวียนโลหิต ระบบย่อยอาหารดีขึ้น เสริมสร้างภูมิคุ้มกันต่อโรคหวัดและกระตุ้น ระบบน้ำเหลืองของร่างกาย	เส้นเอ็น เนื้อเยื่อเกี่ยวพันต่างๆ ทำให้ผิวหนังนุ่มเนียนเต่งตึง
น้ำพุร้อนเบตงยะลา	น้ำพุร้อนทั่วไปที่มีแร่ธาตุหลักคือ ซิลิกา	บรรเทาอาการนอนไม่หลับและอาการของวัณโรค	บำรุงเล็บ เส้นผมให้เงางาม	ป้องกันการผิดรูปของกระดูก
น้ำพุร้อนไชยาสุราษฎร์ธานี	น้ำพุร้อนซัลเฟต	- บรรเทาอาการปวดข้อเรื้อรัง ข้ออักเสบ กระดูกอ่อนผิวข้อ - ช่วยกระตุ้นการทำงานของกล้ามเนื้อ โดยเฉพาะในผู้ที่มีอาการท้องผูกเรื้อรัง - บรรเทาอาการเหน็บชา อัมพฤกษ์ ไซซ้อ ข้ออักเสบ	ป้องกันการเสื่อมสภาพของข้อต่อ รวมทั้งทำให้ระบบสมดุลน้ำในร่างกายปกติ และช่วยให้ระบบเผาผลาญอาหาร	ทำให้ระบบสมดุลน้ำในร่างกายปกติ ช่วยสมานบาดแผลฉีกขาด บาดแผลไหม้ รวมทั้ง โรคผิวหนังเรื้อรังที่ไม่มีอาการติดเชื้อ
น้ำพุร้อนแจ้ซ้อนลำปาง	น้ำพุร้อนทั่วไปที่มีแร่ธาตุหลักคือ โซเดียม ซัลเฟต และฟลูออไรด์	- ลดอาการข้ออักเสบ - กระตุ้นระบบน้ำเหลืองของร่างกาย	- ป้องกันการเกิดตะคริว - ช่วยเสริมสร้างกล้ามเนื้อ ข้อกระดูก เส้นเอ็น เนื้อเยื่อเกี่ยวพันต่างๆ - เสริมสร้างภูมิคุ้มกันต่อโรคหวัด	ทำให้ระบบสมดุลน้ำในร่างกายปกติ

และเพื่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืน โดยคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิของโครงการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอข้อมูลสำคัญประกอบการใช้ประโยชน์งานวิจัย ดังแสดงในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ข้อมูลสำคัญของแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษาเพื่อประโยชน์ทางการส่งเสริมและพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

แหล่งน้ำพุร้อน	คุณภาพของน้ำ	ความบริสุทธิ์ของน้ำ	แร่ธาตุหลัก	ระยะเวลาการใช้น้ำที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ	สุขลักษณะของการใช้บ่อให้เป็นมาตรฐานสากล
น้ำพุร้อนหินดาด กาญจนบุรี	มีทั้งบริเวณที่ใช้อาบน้ำและบริเวณสระอาบ	มีการปนเปื้อนจากการอาบแช่	แคลเซียม	ความรื่นรมย์จากการอาบแช่ทั่วไป	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานกิจกรรมน้ำพุเพื่อสุขภาพ
น้ำพุร้อนห้วยน้ำนักตาก	ดี	มีการปนเปื้อนโดยธรรมชาติ	แคลเซียม	ยังไม่มีการจัดบริการ	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ
น้ำพุร้อนรักษะวาริน ระนอง	ดี	มีการปนเปื้อนจากการอาบแช่	คลอไรด์	ความรื่นรมย์จากการอาบแช่	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ
น้ำพุร้อนโป่งเดือดป่าแป๋ เชียงใหม่	ดี	มีการปนเปื้อนโดยธรรมชาติ	ซัลเฟตและฟลูออไรด์	ยังไม่มีการจัดบริการ	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ
น้ำพุร้อนสันกำแพง เชียงใหม่	ดี	ในส่วนที่นำมาใช้อาบน้ำมีการปนเปื้อน	โซเดียมและฟลูออไรด์	ความรื่นรมย์จากการอาบแช่ทั่วไป	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ
น้ำพุร้อนเบตงยะลา	มีทั้งบริเวณที่ใช้อาบน้ำและบริเวณสระอาบ	มีการปนเปื้อนจากการอาบแช่	ซิลิกา	ยังไม่มีการจัดบริการ	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ
น้ำพุร้อนไชยาสุราษฎร์ธานี	ดี	มีการปนเปื้อนโดยธรรมชาติ	ซัลเฟตและคลอไรด์	ยังไม่มีการจัดบริการ	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ
น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้งแม่ฮ่องสอน	ดี	มีการปนเปื้อนโดยธรรมชาติ	ฟลูออไรด์และโซเดียม	ความรื่นรมย์จากการอาบแช่ทั่วไป	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ
ธารน้ำร้อนบ่อคลึงจังหวัดราชบุรี	มีทั้งบริเวณที่ใช้อาบน้ำและบริเวณสระอาบ	มีการปนเปื้อนจากการอาบแช่	ฟลูออไรด์	ความรื่นรมย์จากการอาบแช่ทั่วไป	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ

แหล่งน้ำพุร้อน	คุณภาพของน้ำ	ความบริสุทธิ์ของน้ำ	แร่ธาตุหลัก	ระยะเวลาการใช้น้ำที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ	สัญลักษณ์ของการใช้บ่อให้เป็นมาตรฐานสากล
น้ำพุร้อนแจ้ซ้อน ลำปาง	ดี	มีการปนเปื้อนโดยธรรมชาติ	โซเดียมซัลเฟต ฟลูออไรด์	ความรื่นรมย์จากการอาบแช่ทั่วไป	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ
บ่อน้ำพุร้อนนครราชสีมา	ธารน้ำเย็น	มีการปนเปื้อนจากการอาบแช่	แคลเซียม	ความรื่นรมย์จากการอาบแช่ทั่วไป	ต้องมีข้อกำหนดตามมาตรฐานฯ

ซึ่งคุณสมบัติที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพเหล่านี้ ต้องใช้การปรับแต่งอุณหภูมิก่อนนำมาใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับคุณสมบัติเฉพาะจากปริมาณแร่ธาตุที่เจือปนอยู่ในน้ำ ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เพื่อนำเสนอเป็นบริการใหม่ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยต่อไป

4.1.2 การคัดเลือกชุมชนต้นแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ (three-in-one coexistence) ได้แก่ การปกป้องสิ่งแวดล้อม (ecology) การสร้างคุณค่าและมูลค่าจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมในพื้นที่ (economic production) อันสอดคล้องกับแนวทางและฐานข้อมูลของยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย⁵⁷ ซึ่งให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ภายใต้หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น ผู้วิจัยได้พบว่า แหล่งน้ำพุร้อน 2 แหล่งที่มีโอกาสทางการพัฒนาจากองค์ประกอบความพร้อมดังกล่าว ได้แก่ น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และ น้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง ซึ่งทั้งสองแหล่งน้ำพุร้อนมีคุณสมบัติที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้ประโยชน์ทั้งการส่งเสริมสุขภาพองค์รวมผู้สูงอายุ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป ดังที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 4.2 ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาและขยายผลในลำดับต่อไป

4.1.3 ข้อค้นพบจากการศึกษาเชิงปริมาณ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเชิงปริมาณของแผนงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบการพัฒนา (ร่าง) มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน และให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

⁵⁷ World Tourism Organization. Retrieve from <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>

ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยแบ่งผลการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

○ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและประสบการณ์ของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นชุดคำถามเดียวกัน
ทั้งแผนงานวิจัย โครงการย่อย 1 และโครงการย่อย 2

○ ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน
ในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและประสบการณ์ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 4.4 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตัวแปร	จำนวน	ร้อยละ
1) เพศ		
ชาย	159	39.70
หญิง	241	60.30
รวม	400	100.00
2.) อายุ		
20-30 ปี	20	5.00
31-40 ปี	76	19.00
41-50 ปี	84	21.00
51-60 ปี	91	22.75
61-70 ปี	73	18.25
71 ปีขึ้นไป	56	14.00
รวม	400	100.00
3) สัญชาติ		
ไทย	379	94.75
อื่นๆ	21	5.25
รวม	400	100.00
4) อาชีพ		
พนักงานบริษัท/ราชการ/องค์กร/สถาบันการศึกษา	70	17.50
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	145	36.25
นักเรียน/นักศึกษา	64	16.00
เกษียณอายุการทำงาน	78	19.50
อื่นๆ	43	10.75

ตัวแปร	จำนวน	ร้อยละ
รวม	400	100.00
5) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่าน (ระนองหรือแม่ฮ่องสอน)		
1-3 ปี	18	4.50
3-5 ปี	53	13.25
5-10 ปี	95	23.75
10 ปีขึ้นไป	119	29.75
เป็นนักท่องเที่ยวมาจากที่อื่น	115	28.75
รวม	400	100.00
6) ความถี่ของมาใช้บริการอาบน้ำพุร้อนที่บ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้		
ไม่เคยมาใช้บริการเลย	46	11.5
1-3 ครั้ง/สัปดาห์	120	30.00
มาทุกวัน	149	37.25
นานๆ ครั้ง	85	21.25
รวม	400	100.00
7) วัตถุประสงค์ของการมาที่แหล่งน้ำพุร้อนนี้		
มาท่องเที่ยว	126	31.5
มาสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ	112	28.0
มาดูแลสุขภาพ	110	27.5
อื่นๆ	52	13.0
รวม	400	100.00
8) บริการใดที่นิยมใช้ เมื่อมาที่บ่อน้ำพุร้อนแห่ง		
แช่เท้า	84	21.0
อาบน้ำพุร้อน	42	10.5
อาบแช่ตัว	56	14.00
นอนบนลานน้ำร้อน	76	19.0
นวดตัว นวดเท้า	62	15.5
รักษาอาการเจ็บป่วยหรือไม่สบายต่างๆ	80	20.0
รวม	400	100.00

ตัวแปร	จำนวน	ร้อยละ
อาการเจ็บป่วยหรือไม่สุขสบายที่มารักษา		
รักษาโรคทางกระดูกหรือกล้ามเนื้อ	17	21.25
รักษาโรคทางระบบประสาท	12	15.00
รักษาโรคผิวหนัง	14	17.50
รักษาโรคความดันโลหิต	13	16.25
บรรเทาอาการอื่นๆ เช่น นอนไม่หลับไม่เจริญอาหาร	24	30.00
รวม	80	100.00
9) อยากให้น้ำพุร้อนแห่งนี้ มีบริการใดเพิ่มเติม		
สปาเพื่อสุขภาพและความงาม	92	23.0
นวดแผนไทย	116	29.0
กิจกรรมออกกำลังกายในน้ำพุร้อน	43	10.75
ห้องเรียนความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่อสุขภาพ	27	6.75
การรักษาทางการแพทย์ (วาริบำบัด)	108	27.0
กิจกรรมสันทนาการต่างๆ	8	2.0
กิจกรรมชุมชนเชิงวัฒนธรรม	6	1.5
อื่นๆ	-	-
รวม	400	100.00
10) ราคาที่เหมาะสมในการเข้าใช้บริการอาบน้ำพุร้อนแห่งนี้ คือเท่าไร		
20-50 บาท/ครั้ง	293	73.25
50-100 บาท/ครั้ง	21	5.25
100 บาท/ครั้ง	0	0
ฟรี ไม่เสียค่าบริการ	86	21.5
อื่นๆ	-	-
รวม	400	100.00
11) แหล่งน้ำพุร้อนนี้ ควรปรับปรุงในด้านใด (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)		
ความสะอาด	162	40.50
อนามัยสิ่งแวดล้อม	124	31.00
ความปลอดภัย	113	28.25
การจัดการ	187	46.75

ตัวแปร	จำนวน	ร้อยละ
การประชาสัมพันธ์	106	26.50
เส้นทางสัญจรในบริเวณแหล่งน้ำพุร้อน	110	27.50
สิ่งอำนวยความสะดวก	104	26.00
การกำหนดจำนวนคนเข้าใช้บริการ	82	20.5
รวม	400	100.00

การวิจัยครั้งนี้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ราย ในน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และน้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง ซึ่งคัดเลือกมาจากโครงการย่อย 1 โดยในแหล่งน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง เก็บตัวอย่างจากผู้สูงอายุจำนวน 73 ราย จาก 4 หมู่บ้าน ที่มารับบริการที่ รพ.สต.เมืองปอน ส่วนน้ำพุร้อนรักษะวาริน เก็บข้อมูลจากผู้สูงอายุในพื้นที่ จำนวน 116 คน นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุที่เข้ามาเที่ยวชมน้ำพุร้อน จำนวน 175 ราย รวมทั้งผู้ที่มารับบริการที่ศูนย์ฟื้นฟูสภาพด้วยการแพทย์ทางเลือก โรงพยาบาลระนอง จำนวน 36 ราย รวมทั้งสิ้น จำนวน 400 ราย แบ่งผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย จำนวน 159 ราย และเพศหญิง จำนวน 241 ราย คน จำนวนกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งเป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 60.30 ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างเป็นอยู่ในช่วง 51-60 ปี และ 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.75 และ 21.00 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 94.75 เป็นสัญชาติไทย ส่วนใหญ่ ประกอบวิชาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขายจำนวน 145 ราย คิดเป็นร้อยละ 36.25 โดยร้อยละ 29.75 อาศัยอยู่ในจังหวัด น้ำพุร้อนนานกว่า 10 ปีขึ้นไป และจำนวน 115 คน หรือร้อยละ 28.75 เป็นนักท่องเที่ยวมาจากที่อื่น ร้อยละ 37.25 หรือจำนวน 149 คน มาอาบแช่น้ำพุร้อนที่ทำการศึกษารูทุกวัน โดยส่วนใหญ่จำนวน 126 คน หรือร้อยละ 31.5 มีวัตถุประสงค์ของการมาที่แหล่งน้ำพุร้อนเพื่อการท่องเที่ยว โดยบริการที่นิยมใช้มากที่สุด คือ การแช่เท้า จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 21.0 รองลงมาคือ การรักษาอาการเจ็บป่วยหรือไม่สบายต่างๆ จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 ซึ่งอาการเจ็บป่วยที่กลุ่มตัวอย่างมาอาบแช่น้ำพุร้อนด้วยความเชื่อว่าจะช่วยรักษาอาการให้ทุเลาเบาบางหรือดีขึ้นได้ คือ อาการนอนไม่หลับ ไม่เจริญอาหาร จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 30.0 รองลงมาคือ อาการรักษารักษาโรคทาง กระดูกหรือกล้ามเนื้อ จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 21.25 สำหรับบริการที่ต้องการให้แหล่งน้ำพุร้อนมีเพิ่มเติม จำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 29.0 คือ รองลงมาคือ การรักษาทางการแพทย์ (วาริบำบัด) จำนวน 108 คน คิดเป็น ร้อยละ 27.0 โดยราคาที่เหมาะสมในการเข้าใช้บริการอาบแช่น้ำพุร้อนแหล่งที่ทำการศึกษารูส่วนใหญ่จำนวน 293 คน หรือร้อยละ 73.25 เห็นว่า ราคาที่เหมาะสม คือ 20-50 บาท/ครั้ง รองลงมาคือ ฟรี ไม่เสียค่าบริการ จำนวน 86 คน คิดเป็นร้อยละ 21.5 เมื่อถามถึงการปรับปรุงแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษารู กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน 187 คน หรือร้อยละ 46.75 เห็นว่าควรได้รับการปรับปรุงด้านการจัดการ รองลงมาคือ จำนวน 162 และ 124 คนหรือร้อยละ 40.50 และ 31.00 เห็นว่าควรได้รับการปรับปรุงด้านความสะอาดและอนามัยสิ่งแวดล้อมตามลำดับ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน

ตารางที่ 4.5 ระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน

คำถาม	ระดับความเห็น (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง (1)	เห็น ด้วย (2)	ไม่ แน่ใจ (3)	ไม่เห็น ด้วย (4)	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง (5)
1) ความเข้าใจความหมายของคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน”	15.00	55.00	21.10	7.20	1.70
2) มาที่บ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้ ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพตามความเชื่อและประสบการณ์	14.40	31.70	46.10	6.70	1.10
3) บ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้ ควรได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	12.80	39.40	41.70	5.00	1.10
4) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ หากท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นๆ ด้วย	41.70	23.90	8.30	15.60	10.60
5) การปกป้องสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งน้ำพุร้อน เป็นมาตรการสำคัญลำดับแรกของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน	30.60	50.60	11.10	6.70	1.10
6) ความต้องการได้รับข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ต่อสุขภาพจากการมาอาบน้ำพุร้อน ทั้งในด้านการบำบัดรักษา การส่งเสริมสุขภาพและการอาบน้ำพุร้อนอย่างปลอดภัย	6.10	21.70	55.00	14.40	2.80
7) ท่านสามารถแยกแยะได้ว่า การอาบน้ำพุร้อนอย่างไรเป็น การบำบัดรักษา อย่างเป็นทางการส่งเสริมสุขภาพ	33.30	47.80	16.10	1.70	1.10
8) ควรมีการสกัดแร่ธาตุจากน้ำพุร้อนแห่งนี้ มาใช้ประโยชน์เพื่อการบำบัดรักษาโรคหรือส่งเสริมสุขภาพตามคุณสมบัติของแร่ธาตุนั้นๆ	15.60	51.70	25.60	5.60	1.70
9) ผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มคนที่ควรได้รับการสนับสนุนให้ได้รับการดูแลสุขภาพด้วยน้ำพุร้อน	13.90	47.20	27.20	8.30	3.30
10) การนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ร่วมกับการอาบน้ำพุร้อน เป็นการสร้างเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนนั้นๆ	32.80	57.20	7.20	1.10	1.70
11) ความพึงพอใจในการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวของบ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้	35.00	55.00	6.70	2.20	1.10

คำถาม	ระดับความเห็น (ร้อยละ)				
	เห็นด้วย อย่างยิ่ง (1)	เห็น ด้วย (2)	ไม่ แน่ใจ (3)	ไม่เห็น ด้วย (4)	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง (5)
12) ความต้องการให้แหล่งน้ำพุร้อนมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ	23.90	56.70	12.20	5.00	2.20
13) ความเห็นด้วยกับการออกกฎหมายควบคุมมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน	16.10	55.00	18.30	7.80	2.80
14) แหล่งน้ำพุร้อน ควรได้รับการพัฒนาให้มีบริการส่งเสริมสุขภาพ (Wellness) แบบครบวงจร	36.70	53.90	6.70	1.70	1.10
15) ความเห็นด้วยกับการเก็บค่าเข้าชมและใช้บริการสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน	8.30	28.90	60.60	1.70	0.60

สรุปผลการศึกษาเชิงปริมาณ

แนวคิดและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

ในการศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่การศึกษาทั้ง 2 แหล่งน้ำพุร้อน คือ น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และน้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน พบว่า กลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 55.00 เข้าใจความหมายของคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน” โดยร้อยละ 46.10 มาที่บ่อน้ำพุร้อนแหล่งที่ศึกษาด้วยวัตถุประสงค์เพื่อสุขภาพตามความเชื่อและประสบการณ์ ร้อยละ 41.70 ไม่แน่ใจว่าบ่อน้ำพุร้อนแหล่งที่ศึกษาควรได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ร้อยละ 41.70 เห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ หากท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นๆ ด้วย ร้อยละ 50.60 เห็นว่าการปกป้องสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งน้ำพุร้อนเป็นมาตรการสำคัญลำดับแรกของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน ร้อยละ 55.0 มีความต้องการได้รับข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ต่อสุขภาพจากการมาอาบน้ำพุร้อน ทั้งในด้านการบำบัดรักษา การส่งเสริมสุขภาพและการอาบน้ำพุร้อนอย่างปลอดภัย ร้อยละ 47.80 สามารถแยกแยะได้ว่า การอาบน้ำพุร้อนอย่างไรเป็นการบำบัดรักษา ใดเป็นการส่งเสริมสุขภาพ ร้อยละ 51.70 เห็นว่า ควรมีการสกัดแร่ธาตุจากน้ำพุร้อนแห่งนี้ มาใช้ประโยชน์เพื่อการบำบัดรักษาโรคหรือส่งเสริมสุขภาพตามคุณสมบัติของแร่ธาตุนั้นๆ ร้อยละ 47.2 เห็นด้วยว่าผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มคนที่ควรได้รับการสนับสนุนให้ได้รับการดูแลสุขภาพด้วยน้ำพุร้อน ร้อยละ 57.2 เห็นด้วยว่า การนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ร่วมกับการอาบน้ำพุร้อน เป็นการสร้างเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนนั้นๆ ร้อยละ 55.0 มีความพึงพอใจในการสั่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวของบ่อน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษาร้อยละ 56.7 มีความต้องการให้แหล่งน้ำพุร้อนมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ร้อยละ 55.0 เห็นด้วยกับการออกกฎหมายควบคุมมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน ร้อยละ 53.9 เห็นว่าแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษา ควรได้รับการพัฒนาให้มีบริการส่งเสริมสุขภาพ (Wellness) แบบครบวงจร ร้อยละ 60.6 ไม่แน่ใจกับการเก็บค่าเข้าชมและใช้บริการสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

และเมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน จำแนกตามวัตถุประสงค์ของการมาที่แหล่งน้ำพุร้อน ปรากฏผลดังแสดงในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน

ปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน	X	SD	t	P Value
1) ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	4.06	0.51	- 2.86*	0.00
2) การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น	4.02	0.63	- 1.41	0.16
3) การปกป้องสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	4.04	0.54	- 2.36*	0.02
4) บริการสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน	4.06	0.61	- 1.68*	0.09
5) มาตรการทางกฎหมาย	4.04	0.54	- 2.36*	* 0.02
6) ข้อมูลสิ่งอำนวยความสะดวก การเก็บค่าเข้าชมหรือใช้บริการ	4.12	0.76	-1.51	0.18

* $P < 0.05$

จะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาด้วยวัตถุประสงค์ของการมาที่แหล่งน้ำพุร้อนต่างกัน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น การจัดการแหล่งท่องเที่ยว การปกป้องสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 อธิบายได้ว่านักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พิจารณาแหล่งท่องเที่ยวที่มีการบริหารจัดการที่ดีเหมาะสมต่อการท่องเที่ยว รวมทั้งแนวโน้มและความนิยมของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีการส่งเสริมและสนับสนุนจาก หลายหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ บริการสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน มาตรการทางกฎหมาย ข้อมูล สิ่งอำนวยความสะดวก การเก็บค่าเข้าชมหรือใช้บริการ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เช่นกัน สอดคล้องกับแนวคิดของวิเชียร วงศ์นิชชากุลและคณะ (2553 หน้า 81) ว่าด้วยปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ในลักษณะของส่วนบุคคลคือการตั้งใจ การรับรู้ การเรียนรู้ บุคลิกภาพ และทัศนคติ และแนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญสนับสนุนการท่องเที่ยว ประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและการเข้าถึงได้

ผลการศึกษาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยได้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการพัฒนามาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ซึ่งจะนำเสนอในบทที่ 5 ต่อไป

4.1.4 ข้อค้นพบจากศึกษาเชิงคุณภาพ

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับนโยบายการพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อน และการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมบริการกลุ่มการท่องเที่ยวรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย จำนวน 10 คน ได้ข้อมูลสำคัญโดยสรุปดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ
ผู้บริหารกระทรวงสาธารณสุข	กระทรวงสาธารณสุข ได้มอบหมายให้กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ เป็นหน่วยงานหลักขับเคลื่อนการดำเนินการตามนโยบายประเทศไทย 4.0 ด้านการส่งเสริม พัฒนาอุตสาหกรรมบริการสุขภาพ เพื่อขับเคลื่อน เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม เพราะกรมสนับสนุนบริการสุขภาพถือกฎหมาย ด้านมาตรฐานบริการสุขภาพอยู่ถึง 4 ฉบับ รวมทั้งมีกฎหมายลำดับรอง อีกหลายฉบับที่จะเป็นมาตรการเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความปลอดภัยของผู้รับบริการสปาพุร้อนได้ และเชื่อมั่นว่า กรมสนับสนุน บริการสุขภาพ ก็ต้องการงานวิจัยสนับสนุนการพัฒนาเชิงนโยบาย และการพัฒนามาตรฐานตามกฎหมาย ซึ่งงานวิจัยนี้เมื่อสำเร็จออกมา ก็น่าจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติมาก เพราะเรายังไม่เคยมีงานวิจัย แบบนี้มาก่อน ต้องขอบคุณ สกว.ที่สนับสนุนงานวิจัยนี้ กระทรวง สาธารณสุขคงต้องทำงานร่วมกับอีกหลายหน่วยงานในการสนับสนุน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในแหล่งน้ำพุร้อน ซึ่ง ถึงแม้จะเป็นที่รู้จักกันมานาน แต่ในแง่ของการบูรณาการร่วมกับการ ท่องเที่ยวก็ถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับเรา ดังนั้นทั้งสองกระทรวงหลัก จึงควรต้องมาวางยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกันในระยะยาว
ผู้บริหารกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา	กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬามีภารกิจหลักด้านการส่งเสริม พัฒนาการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมาตรฐานทุกรูปแบบเพื่อสร้าง รายได้เข้าสู่ประเทศและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไปพร้อมกัน ดังนั้น การส่งเสริมพัฒนาบริการใหม่ๆ ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แต่เรายัง ขาดองค์ความรู้สำคัญในหลายเรื่อง รวมทั้งเราไม่มีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ในด้านสุขภาพผู้คน ดังนั้น การจะขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จึงไม่ใช่วาระของการทำงานในลักษณะเจ้าภาพหลัก เพราะกระทรวง สาธารณสุขหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ก็ไม่ได้มีภารกิจด้านการ สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวเช่นเรา การทำงานจึงต้องเป็นลักษณะ ของเจ้าภาพร่วมแล้วแบ่งหน้าที่กันไป โดยต้องไม่ลืมที่จะให้ความสำคัญ กับภาคเอกชนผู้ลงทุนเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากจะสร้าง เป็นเมืองสปาพุร้อน ไม่ว่าจะเพื่อผู้สูงอายุหรือนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มวัย ก็ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการภายใต้วาระของ การพัฒนาระดับชาติ และกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์ให้ชัดเจน เพื่อ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ
	รัฐบาลจะได้พิจารณาสนับสนุนงบประมาณได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง มองเห็นเป้าหมายทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติทั้งในมิติเศรษฐกิจและสังคม
ผู้บริหารกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	น้ำพุร้อนของประเทศไทย ส่วนใหญ่อยู่ในแหล่งอุทยานแห่งชาติซึ่งมีกฎหมายเฉพาะ ดังนั้น ตามหลักกฎหมายที่ไม่ก้าวล่วงกัน การส่งเสริมพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทั้งในเมืองสพน้ำพุร้อนหรือการนำน้ำพุร้อนมาใช้ประโยชน์เพื่อผู้สูงอายุ ก็ต้องให้สอดคล้องกับกฎหมายของกระทรวงฯ ที่ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งไม่ใช่เพียงแค่การนำน้ำพุร้อนขึ้นมาใช้ประโยชน์เท่านั้น แต่ต้องรวมถึงการควบคุมการขุดเจาะการสูบน้ำขึ้นมาใช้ การป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดการในเชิงพาณิชย์ที่อาจส่งผลกระทบต่อความสมดุลทางธรรมชาติหรือการรุกรานทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย หากกระทรวงสาธารณสุข ออกกฎกระทรวงหรือกฎหมายใดๆ มาควบคุมมาตรฐานการอาบน้ำพุร้อน ทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยินดีให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามคำแนะนำเพื่อความปลอดภัยด้านสุขภาพ และจะเป็นการดี หากกระทรวงสาธารณสุขหรือกระทรวงการท่องเที่ยวจะสนับสนุนการพัฒนาความรู้หรือสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนให้กับคนของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ผู้บริหารกระทรวงมหาดไทย	ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน กรมพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานหลักของกระทรวงในการทำงานร่วมกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวมทั้งกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป้าหมายเชิงบูรณาการของกระทรวงคือการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน แต่เท่าที่ผ่านมา ยังไม่เห็นความชัดเจนของการพัฒนาน้ำพุร้อนในเชิงเศรษฐกิจ เข้าใจว่าอาจต้องมีการพูดคุยกันในระดับยุทธศาสตร์บูรณาการ ซึ่งต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าหน้าที่ของแต่ละหน่วยงานคืออะไร การพัฒนาจึงจะเป็นไปในแนวทางเดียวกันและยั่งยืน เพราะถ้าอะไรเป็นความสงบเรียบร้อยเป็นระเบียบ ประชาชนไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ ทรัพยากรธรรมชาติไม่ถูกทำลายหรือล่งล้ำ และเป็นผลดีแก่ประเทศชาติโดยรวม กระทรวงมหาดไทยยินดีให้การสนับสนุนอยู่แล้ว
ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	การพัฒนากิจการสร้างรายได้อย่างสปปและการนวดเพื่อสุขภาพอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 อยู่แล้ว แม้จะ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ
	ไม่ปรากฏชัดเจนว่า จะเป็นการพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อนแบบครบวงจรหรือเตรียมการรองรับสังคมผู้สูงอายุ แต่ก็มีนัยยะของการส่งเสริมการลงทุนและพัฒนากิจการที่มีโอกาสของการเติบโตในเศรษฐกิจระดับมหภาค ดังนั้น หากมีการศึกษาที่บ่งชี้ได้อย่างชัดเจนว่า กิจการสปาน้ำพุร้อนหรือการนำน้ำพุร้อนมาใช้ประโยชน์นี้มีมาตรฐานสร้างความเชื่อมั่นทั้งการลงทุนและการใช้บริการ สามารถสื่อสารประชาสัมพันธ์ไปได้ทั่วโลก ก็จะเป็นโอกาสอันดีของประเทศไทย ที่จะพัฒนายุทธศาสตร์ต่างๆ ที่เชื่อมโยงในห่วงโซ่บริการของการท่องเที่ยวตามมากระทรวงสาธารณสุขคงต้องทำงานร่วมกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาอย่างใกล้ชิด ซึ่งการออกประกาศกำหนดมาตรฐานการใช้น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพก็เป็นมาตรการเสริมสร้างความมั่นใจและการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนมาตรการหนึ่ง
ผู้แทนหอการค้าไทย	ภาคเอกชนรอคอยการขับเคลื่อนเชิงนโยบายของภาครัฐอย่างมีความหวัง แต่เราต้องการให้มีการเคลื่อนตัวที่เร็วและชัดเจนกว่านี้ ทั้งในด้านการศึกษวิจัย การพัฒนามาตรฐาน การบูรณาการเชิงกฎหมาย รวมทั้งการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เมืองสปาน้ำพุร้อนอย่างเป็นระบบ และมีงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ไม่ผลัดกันไปมาระหว่างส่วนราชการ เพราะทุกวันนี้ เอกชนขับเคลื่อนกันไปโดยลำพัง ไม่มีพลังมากพอที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ หากจะมีความร่วมมือภาครัฐและเอกชน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนร่วมกันตามหลัก PPP หรือการจัดการความรู้ การแบ่งปันเทคโนโลยี การพัฒนาทางการตลาด ภาคเอกชนยินดีให้ความร่วมมือทุกรูปแบบที่สนับสนุนการแข่งขันทางการตลาดอย่างเสรีและเป็นธรรม รวมทั้งการขับเคลื่อนใดๆ ในเชิงยุทธศาสตร์ ดังนั้น จึงขอเสนอให้รัฐบาลจัดทำยุทธศาสตร์ระยะยาวด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน เพราะเชื่อว่า เรามีทรัพยากรบุคคลมีคลังความรู้และมีความสามารถทางการลงทุนที่จะพัฒนาให้การท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนของเราสามารถแข่งขันกับญี่ปุ่น ได้หวัน หรือยุโรปได้อย่างแน่นอน และขอเสนอให้สร้างอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักเหมือนออนเซ็นของญี่ปุ่น เราควรส่งเสริมให้พื้นที่หรือชุมชนน้ำพุร้อนสร้างเรื่องเล่า (story telling) ของตัวเองให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ บริการใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นก็เต็มความเป็นไทย หรือที่เรียกว่า Thainess ลงไป เท่านั้นก็เป็นความได้เปรียบทางการแข่งขัน (competitive advantage) มากแล้ว

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ
ผู้แทนสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)	สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อนจึงได้ทำการศึกษาวิจัยทางการตลาดเกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงบริการอาบน้ำพุร้อนในบ่อน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ซึ่งเราพบว่าพื้นที่ที่มีความต้องการทางการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง มีการจัดตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์เมืองสปาน้ำพุร้อน มีการระดมการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งเมื่อยุทธศาสตร์นั้นจัดทำสำเร็จออกมา ก็ยังไม่เห็นท่าที่ว่าภาครัฐจะทำอะไรต่อภาคเอกชนในพื้นที่ก็พยายามจะสร้างโอกาสต่อไป แต่เรายังขาดองค์ความรู้ในทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ แม้จะมีหลายหน่วยงานเข้ามาทำวิจัยในเชิงธรณีวิทยา สำนวจองค์ประกอบของน้ำพุร้อน และโอกาสทางการพัฒนาธุรกิจ แต่ก็ไม่ได้มีการสังเคราะห์เป็นความรู้ว่าจะนำมาใช้ประโยชน์อย่างไร จึงทำให้การอาบน้ำพุร้อน เป็นเพียงกิจกรรมยามว่างหรือการมาอาบน้ำแช่ตามความเชื่อด้านสุขภาพ ขาดการระมัดระวังในด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ขาดมาตรการเชิงอนุรักษ์ ขาดการสร้างมูลค่าเพิ่ม ขาดการพัฒนาทางการตลาด ขาดการ ส่งเสริมกลุ่ม start up ดังนั้น หากงานวิจัยนี้จะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบายจริง ก็ขอให้มีแนวทางการจัดการส่วนขาดเหล่านี้ให้เป็นผลดีและเกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทยต่อไป
ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีแหล่งน้ำพุร้อน	ต้องการพัฒนา medical spa เพราะเชื่อว่าน้ำพุร้อนของเรามีสรรพคุณทางการบำบัดรักษาโรคทั้งจากความเชื่อมาแต่โบราณ และการที่มีสถาบันการศึกษาที่เข้ามาทำงานวิจัยที่นำน้ำไปวิเคราะห์องค์ประกอบและพบว่ามีแร่ธาตุต่างๆ เจือปนมากมาย เพียงแต่เราไม่รู้ว่าจะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร หากการวิจัยนี้จะให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนา medical spa ในแหล่งน้ำพุร้อนก็จะโอกาสทางการพัฒนาที่พื้นที่สามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม ขอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องและไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายเกี่ยวกับการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีแหล่งน้ำพุร้อน
ผู้ประกอบการสถานประกอบการเพื่อสุขภาพที่มีการใช้น้ำร้อนในการให้บริการสุขภาพ	ความนิยมอาบน้ำพุร้อนมีมากขึ้นในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา แต่ก็ยังเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามฤดูกาล โดยเฉพาะในฤดูหนาว หากรัฐบาลจะสนับสนุนให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเติบโตและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ก็เห็นด้วยที่จะกำหนดมาตรฐานออกมาให้เป็นระบบ หรือสร้างเมืองสปาน้ำพุร้อนอย่างในต่างประเทศ แต่

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ
	สำหรับการมุ่งเน้นกลุ่มลูกค้านักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ไม่แน่ว่าจะตอบโจทย์ทางธุรกิจการท่องเที่ยวได้มากนักน้อยเพียงใด เพราะน้ำพุร้อนไม่ได้มีอยู่ทุกที่หรือเข้าถึงได้ง่าย ถ้าจะมาอาบน้ำพุร้อนธรรมชาติก็ต้องอาศัยการเดินทาง ซึ่งกลุ่มผู้สูงอายุก็อาจมาได้เป็นครั้งคราว มีระยะเวลาการพำนักในแหล่งน้ำพุร้อนที่สั้น และไม่อยู่ในพื้นที่นาน อีกทั้งเป็นกลุ่มที่เปราะบางต้องการการดูแลและปรนนิบัติเป็นพิเศษ ที่สำคัญคือ ยังไม่มีหลักประกันสุขภาพหรือสวัสดิการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่รัฐบาลจัดเป็นสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ จึงจะมีผู้สูงอายุที่มีฐานะเท่านั้นที่จะเดินทางท่องเที่ยวเช่นนี้ได้ เห็นได้จากผู้สูงอายุที่มาอาบน้ำพุร้อนในพื้นที่ จะเป็นคนในพื้นที่มากกว่านักท่องเที่ยวต่างถิ่น จึงไม่แน่ว่าผู้ประกอบการที่ดำเนินธุรกิจอยู่จะมีองค์ความรู้และมีความมั่นใจเพียงพอหรือไม่ที่จะลงทุนทางธุรกิจรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุหรือไม่ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน จึงควรได้รับการส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวทุกฤดูกาลสำหรับทุกกลุ่มวัยมากกว่าการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ
ผู้เชี่ยวชาญ/นักวิชาการที่มีผลงาน/ประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุและการใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อน	การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพต้องการการจัดการความรู้เชิงระบบ และต้องยอมรับว่าในความเป็นจริง การนำองค์ประกอบของน้ำพุร้อนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพ อาจต้องมีการลงทุนสูงมากกว่าจะใช้เสน่ห์ของความเป็นน้ำพุร้อนมาผสมผสานกับการใช้น้ำเชิงรุกโดยใช้เครื่องมือ อุปกรณ์และเทคโนโลยีขั้นสูงในการจัดบริการสปาทางการแพทย์หรือวารีบำบัดต่างๆ สำหรับการพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อนแบบครบวงจร ถือว่าเป็นวิสัยทัศน์ที่ดีทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แต่คงต้องใช้ระยะเวลานานในการพัฒนาเมืองและสร้างระบบบริการ เพราะยังคงมีความไม่สอดคล้องกันของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ขาดการนำนโยบายด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมบริการสุขภาพสู่การท่องเที่ยวรายได้ดีที่ชัดเจนและเป็นระบบ ประเด็นสำคัญเหล่านี้ต้องได้รับการจัดการและวางแผนอย่างเป็นระบบก่อน จึงจะสามารถขับเคลื่อนวิสัยทัศน์การพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อนแบบครบวงจรให้เป็นจริงได้

และจากการดำเนินการในพื้นที่ต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน ที่คัดเลือกจากพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการพัฒนา ในประเด็นด้านความพร้อม การมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ได้พื้นที่ต้นแบบ 2 แหล่งน้ำพุร้อนคือ น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และน้ำพุร้อนรักชะวารีณ จังหวัดระนอง ได้ข้อมูลสำคัญโดยสรุป ดังนี้

4.1.5 ผลการศึกษาในชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการรับรู้เกี่ยวกับความพร้อมและโอกาสของชุมชนแหล่งน้ำพุร้อนที่ศึกษา พบว่า มีชุมชนที่มีต้นทุนทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน ได้แก่ น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และ น้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง ซึ่งมีองค์ประกอบของการพัฒนา สรุปได้ดังนี้

ชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน		
ความพร้อมทางการพัฒนา	การมีส่วนร่วมของชุมชน	แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน
น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน		
เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้และทัศนศึกษาของนักเรียนทั้งในและนอกพื้นที่เป็นพื้นที่ต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอนและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อำเภอเมืองปอน เป็นแหล่งสาธิตการอาบน้ำพุร้อนผสมผสานกับการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไทย เพื่อการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยด้วยโรคผู้สูงอายุทั่วไป เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ นอนไม่หลับ ไม่เจริญอาหาร อาการชาตามปลายประสาท เป็นต้น	การดำเนินการโดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ได้รวมพื้นที่ 4 หมู่บ้านในอำเภอเมืองปอนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยจัดรถรับ-ส่งผู้สูงอายุจากทั้ง 4 หมู่บ้าน เดินทางมารับด้วยน้ำพุร้อนและการแพทย์แผนไทยทุกวันอังคารและวันพฤหัสบดี อาสาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้านและชาวบ้านที่สนใจ ได้เข้าร่วมเป็นทีมสนับสนุนเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการจัดบริการ อาบแช่ อบ นวด ประคบ อาหารสุขภาพ และกิจกรรมสันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ สมาชิกครัวเรือนผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ให้การสนับสนุนโดยการร่วมจัดอาหารมาให้ผู้สูงอายุรับประทานร่วมกัน หมุนเวียนกันไปตามหมู่บ้านต่างๆ รวมทั้งร่วมบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนค่าใช้จ่ายทั่วไปในการอาบน้ำพุร้อน เช่น ค่าชั่งล้าง ค่าตอบแทนคนทำความสะอาด ค่าอุปกรณ์อาบน้ำ ฯลฯ	โดยการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลเมืองปอน จัดให้มีบริการนวดแผนไทยในบริเวณบ่อน้ำพุร้อนหนองแห้ง โดยคิดค่าบริการ 120 บาทต่อชั่วโมง และเพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวได้อย่างครบวงจร ได้จัดให้มีร้านค้าที่ชาวบ้านจะสามารถนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ประจำถิ่นมาค้าขายได้ แม้จะมีความพร้อมเชิงโครงสร้างของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แต่อย่างไรก็ตาม น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง ยังคงต้องการจัดการเชิงระบบ ในการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการในแหล่งน้ำพุร้อน ดังต่อไปนี้ 1) การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาสรรพคุณน้ำแร่อันเพื่อการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยเฉพาะโรคของผู้สูงอายุ เพื่อบำบัดอาการในกลุ่มโรคกล้ามเนื้อกระดูกและข้อเข่า รวมทั้งการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุ โดยใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลการอาบน้ำพุร้อนของผู้สูงอายุใน 4 หมู่บ้าน เป็นเวลา 4 เดือน (กันยายน-ธันวาคม 2561) 2) การพัฒนาบุคลากรผู้ให้การดูแลสุขภาพอาบน้ำพุร้อนของผู้สูงอายุ (Hot Spring Care Giver) โดยในขณะนี้โครงการวิจัย โดยความร่วมมือกับ

ชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน		
ความพร้อมทางการพัฒนา	การมีส่วนร่วมของชุมชน	แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน
		โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองปอน ได้ให้การสนับสนุนให้คนในพื้นที่ให้เข้ารับการอบรมความรู้และทักษะทางการนวดแผนไทยและวารีบำบัดขึ้นพื้นฐานในการดูแลผู้สูงอายุที่เข้ามาอาบแช่น้ำพุร้อนเพื่อการบำบัดรักษาอาการต่างๆ ซึ่งเมื่อบุคลากรดังกล่าวผ่านการฝึกฝนอบรมความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และมีประสบการณ์เพิ่มพูนทักษะฝีมือที่สามารถให้การดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่แล้ว ยังจะสามารถให้บริการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้งได้ด้วย **โครงการวิจัยได้สนับสนุนการจัดอบรมความรู้และฝึกทักษะฝีมือให้แก่ผู้ให้การดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่จำนวน 20 คน จำนวน 2 ครั้ง (สิงหาคมและตุลาคม 2561) โดยได้ทำการประเมินความรู้ความสามารถของบุคลากรก่อนสิ้นสุดโครงการวิจัย ซึ่งพบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขผู้ให้การดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่จำนวน 20 คน จาก 4 หมู่บ้านสามารถอธิบายประโยชน์ของการใช้น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุและวิธีการปฏิบัติตัวต่างๆได้อย่างถูกต้องสามารถให้การช่วยเหลือบุคลากร รพ.สต. ในการดูแลผู้สูงอายุได้** 3) เนื่องจากน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและเงียบสงบจึงต้องการการลงทุนเพื่อสร้างและพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่กำหนดเป้าหมายของการสื่อสาร

ชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน		
ความพร้อมทางการพัฒนา	การมีส่วนร่วมของชุมชน	แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน
		การตลาดไปยังกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่ชัดเจน โดยเฉพาะผู้ที่นิยมการท่องเที่ยวในวิถีธรรมชาติการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 4) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เชื่อมโยงในกลุ่มบริการและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกัน โดยการอาบแช่น้ำพุร้อนที่บ้านหนองแห้ง และใช้ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวพรรณจากแหล่งโคลนบ่อน้ำพุร้อนที่โป่งเดือดแม่สะงาหรือภูโคลน ตำบลหมอกจำแป่ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน เป็นต้น
น้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง		
น้ำพุร้อนรักษะวาริน เป็นแหล่งน้ำพุร้อนที่สำคัญที่สุดของจังหวัดระนอง เนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งชุมชนและมีศักยภาพสูง ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัด มีการจัดสร้าง ตกแต่ง สวนหย่อมต่างๆ ไว้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ตลอดจนการก่อสร้างบ่อน้ำร้อนครอบคลุมแหล่งน้ำพุนี้เป็นบ่อจำนวน 3 บ่อ ประกอบด้วย บ่อพ่อ บ่อแม่ และบ่อลูกสาว ซึ่งน้ำร้อนทั้งสามบ่อนี้ มีลักษณะที่เหมือนกันคือ ใส ไม่มีกลิ่นกำมะถัน (H₂S) ไม่มีสาหร่าย (algae) อุณหภูมิของน้ำร้อนวัดได้ 65 องศาเซลเซียส ค่าความเป็นกรดด่าง (pH) วัดได้ประมาณ 8 ด้วยคุณสมบัติดังกล่าว น้ำแร่ร้อนจากบ่อทั้งสาม หากได้รับการพัฒนาอย่างถูกวิธีตามหลักการ	- ชุมชนบ้านน้ำพุร้อน จังหวัดระนองมีส่วนร่วมสำคัญกับเทศบาลเมืองระนองในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่น้ำพุร้อนรักษะวารินมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ได้แก่ - การจัดกิจกรรมสันถนาการทุกวันหยุดสุดสัปดาห์ เพื่อให้ผู้คนที่มาอาบแช่น้ำพุร้อนได้รับฟังดนตรี เล่นโยคะ ออกกำลังกายบนลานน้ำพุร้อน รวมทั้งการสร้างสรรค์ในครอบครัวและกลุ่มเพื่อน โดยไม่มีค่าใช้จ่าย - การระดมความร่วมมือในการฟื้นฟูและรักษาสิ่งแวดล้อมทางการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน เช่น กิจกรรมรณรงค์รักษาความสะอาดพื้นที่บ่อน้ำร้อน นอกจากนี้ ภาคเอกชนผู้ประกอบการกิจการก็ได้ลงทุนและพัฒนา	ภายใต้วิสัยทัศน์ของผู้ว่าราชการจังหวัด ในการพัฒนาพื้นที่น้ำพุร้อนรักษะวารินให้เป็นเมืองสปา น้ำพุร้อนครบวงจร โดยการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2561 ที่ผ่านมามีเห็นชอบให้สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในพื้นที่บ่อน้ำพุร้อนรักษะวาริน อย่างยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของจังหวัดระนอง โดยในขณะนี้อยู่ในระหว่างจัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน สาระสำคัญของยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน จังหวัดระนอง ประกอบด้วย การสนับสนุนส่งเสริมยกระดับการพัฒนาผู้ประกอบการ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ให้ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การพัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนา

ชุมชนต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน		
ความพร้อมทางการพัฒนา	การมีส่วนร่วมของชุมชน	แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน
ทางวิทยาศาสตร์ จึงสามารถนำมาดื่มกินได้ในปริมาณที่เหมาะสมจนกว่าจะมีผลพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับคุณประโยชน์ต่อการรักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วยบางอย่างที่จะทำให้เชื่อมั่นได้ในสรรพคุณของน้ำแร่ร้อน ดังนั้น จึงควรมีการลงทุนทางการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนามูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์จากน้ำแร่ร้อนดังกล่าว	โครงสร้างและบริการด้านการอาบแช่น้ำพุร้อนและกิจกรรมสปา และการนวดเพื่อสุขภาพอย่างมีมาตรฐานในราคาค่าใช้จ่ายที่ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้	ผลิตภัณฑ์ และสร้างเครือข่ายในการต่อยอดผลิตภัณฑ์น้ำพุร้อน นอกจากนี้ แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดระนอง ยังให้ความสำคัญกับการใช้น้ำเพื่อสุขภาพในเชิงรุก โดยการจัดการของศูนย์ฟื้นฟูสภาพด้านการแพทย์ทางเลือก ที่เป็นศูนย์ธาราบำบัดรวมทั้งคลินิกแพทย์แผนไทยและฝังเข็มของโรงพยาบาลระนอง ที่เป็นศักยภาพสำคัญในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์มูลค่าเพิ่ม จังหวัดระนอง ได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงอุตสาหกรรม ในการยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปด้านสมุนไพร เช่น ลูกประคบสมุนไพร เครื่องดื่มสมุนไพร อาหารสมุนไพร ให้มีมาตรฐานอุตสาหกรรมรองรับ สอดคล้องกับมาตรฐานกิจการน้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ ที่กระทรวงสาธารณสุขกำลังจะออกกฎกระทรวง ที่ให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยด้านสุขภาพเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้รับบริการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

ผลการศึกษาจากการทบทวนวรรณกรรม การศึกษาเชิงปริมาณและการศึกษาเชิงคุณภาพ รวมทั้งการศึกษาในชุมชนต้นแบบฯ ตามที่ได้อธิบายมาข้างต้น เป็นข้อมูลสำคัญที่ผู้วิจัยจะได้นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ อภิปรายผลการศึกษาและให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ในบทที่ 5 ต่อไป

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

แผนงานวิจัย “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย” ที่ทำการศึกษาในแหล่งน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้งและแหล่งน้ำพุร้อนรักษะวาริน ซึ่งมีความเหมาะสมกับการเป็นต้นแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากจุดแข็งของการมีส่วนร่วมและปัจจัยสนับสนุนในพื้นที่และนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ชัดเจนของจังหวัด โดยการศึกษาพบว่า น้ำพุร้อนทั้งสองแห่ง มีปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทั้งหมด สอดคล้องตามแนวคิดทฤษฎีและหลักการด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และตอบสนองต่อความต้องการดูแลสุขภาพของผู้คน รวมทั้งแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องส่งเสริมการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพและให้การสนับสนุนต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

5.1.1 การวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งน้ำพุร้อนที่ทำการศึกษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพของครอบครัวผู้สูงอายุ และปรับปรุงมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในพื้นที่

เมื่อผู้วิจัยนำผลการศึกษาจากโครงการย่อยที่ 1 และโครงการย่อยที่ 2 มาประยุกต์ใช้ในแหล่งน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และแหล่งน้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง ได้ข้อสรุปที่สำคัญดังแสดงในตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 ศักยภาพของแหล่งน้ำพุร้อนพื้นที่ศึกษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพของครอบครัวผู้สูงอายุ และปรับปรุงมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในพื้นที่

แหล่งน้ำพุร้อน	การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพของครอบครัวผู้สูงอายุ	การปรับปรุงมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ
น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยผสมผสานภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยโดยการอาบแช่ อบ ประคบ ร่วมกับการนวดและรับประทานอาหารสุขภาพ สัปดาห์ละ 2 ครั้ง ที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีผลช่วยในการกระตุ้นการไหลเวียนโลหิตและระบบย่อยอาหารให้ดีขึ้น เสริมสร้างภูมิคุ้มกันต่อโรคหวัด กิจกรรมชุมชนร่วมกับหมู่บ้านใกล้เคียงเดือนละ 2 ครั้ง ทุกวันพฤหัสบดี ที่บริเวณบ่อน้ำพุร้อน	โครงสร้างพื้นฐานของแหล่งน้ำพุร้อนสามารถปรับปรุงให้เข้าเกณฑ์มาตรฐานทางกายภาพได้ ทั้งในด้านความสะอาดและสุขอนามัย การรักษาสิ่งแวดล้อมรวมทั้งความปลอดภัย ภายใต้ยุทธศาสตร์สุขภาพดีวิถีแม่ฮ่องสอนซึ่งบูรณาการความร่วมมือกับส่วนราชการในพื้นที่และการสนับสนุนของแผนงานวิจัย ในด้านผู้ให้บริการ ซึ่งมีนักการแพทย์แผนไทย 1 คนประจำอยู่ที่ รพ.สต. ได้รับการอบรมความรู้การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพในระดับที่สามารถ

แหล่งน้ำพุร้อน	การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพองค์รวมผู้สูงอายุ	การปรับปรุงมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ
	ได้ผลดีสำหรับผู้สูงอายุที่มีอาการเบื่ออาหาร นอนไม่หลับ ซึมเศร้า ช่วยให้จิตใจผ่อนคลาย นอนหลับได้ดี และรับประทานอาหารได้ดีขึ้น	ให้บริการด้านการส่งเสริมสุขภาพได้ โดยแผนงานวิจัยได้สนับสนุนการอบรมความรู้เบื้องต้นในความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับน้ำพุร้อน และการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ แก่อาสาสมัครสาธารณสุขในพื้นที่
น้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง	ในด้านการใช้น้ำเชิงรับ คือ การอาบแช่ โดยทั่วไปในสาธารณะ ไม่มีการใช้เครื่องมือทางการแพทย์ ให้ผลในการช่วยให้ระบบเผาผลาญอาหารของร่างกาย (Metabolism) ของผู้สูงอายุทำงานได้ดีขึ้น ช่วยรักษาสมดุลของของน้ำภายในและภายนอกเซลล์ และภาวะกรด - ด่างในร่างกายให้อยู่ในภาวะที่เหมาะสม ทำให้ผู้อาบแช่รู้สึกผ่อนคลาย หายจากอาการเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า จิตใจสบาย รับประทานอาหารและนอนหลับได้ดีขึ้น ในการใช้น้ำเชิงรุก โดยการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ทางการแพทย์ และกายภาพบำบัดช่วยนำประโยชน์จากอุณหภูมิของน้ำพุร้อนเข้าสู่ร่างกายนั้น ให้ผลดีในการรักษาอาการข้อติด กล้ามเนื้ออ่อนแรง ปัญหาทางการเคลื่อนไหวร่างกาย โรคอ้วน รักษาระดับความดันโลหิตในร่างกายให้คงที่ เมื่อออกกำลังกายในน้ำพุร้อนตามแผนการรักษา	ในการอาบแช่สาธารณะ มีโครงสร้างพื้นฐานที่สามารถปรับปรุงได้ในด้านความสะอาดและสุขอนามัย การรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความปลอดภัยในการอาบแช่น้ำพุร้อน อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดทางการบริหารจัดการของเทศบาล จึงยังไม่มี การจัดให้มีบุคลากรผู้ให้บริการประจำแหล่งอาบแช่ แผนงานวิจัย ได้จัดสรรสื่อสนับสนุนความรู้ด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพแก่ประชาชนที่มาใช้บริการอาบแช่น้ำพุร้อนและนอนพักบนลานน้ำพุร้อน ร่วมกับการสนทนากับผู้มาใช้บริการหรือท่องเที่ยว พบว่า ประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการอาบแช่น้ำพุร้อนที่ถูกต้อง และการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพมากขึ้น ในการให้บริการที่ศูนย์ฟื้นฟูสภาพด้วยการแพทย์ทางเลือก รพ. ระนอง เป็นไปตามมาตรฐานการรักษาพยาบาลในสถานพยาบาล

5.1.2 องค์ประกอบด้านการจัดการบริการตามศักยภาพของน้ำพุร้อน

เมื่อศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านการจัดการบริการตามศักยภาพของน้ำพุร้อน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร รวมทั้งการสร้างแรงดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของแหล่งน้ำพุร้อนทั้งสองแห่ง พบประเด็นสำคัญประกอบการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนทั้งสองแห่ง โดยสรุปดังแสดงในตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 แผนการพัฒนากองน้ำประปาเพื่อส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำประปาต้นแบบการศึกษา

แหล่งน้ำประปา	การจัดบริการตามศักยภาพของน้ำประปา	การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร	การสร้างแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
น้ำประปาบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	เหมาะสมต่อการให้บริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัยในท้องถิ่น และพื้นที่ใกล้เคียง ในลักษณะการใช้น้ำประปา โดยการดำเนินโครงการสุขภาพดีวิถีแม่ฮ่องสอน ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองปอน	วิถีปฏิบัติของการให้บริการน้ำประปาเพื่อสุขภาพ เป็นไปอย่างเรียบง่าย สอดคล้องกับความ เป็นอยู่ในชนบท ปราศจากการรบกวนหรือก่อให้เกิดมลพิษแก่ทรัพยากร ธรรมชาติ ประชาชนในพื้นที่มีความห่วงหา ญารักษาแหล่ง น้ำประปา ไม่มีการขุดเจาะ หรือก่อสร้างสิ่งปลูกสร้าง ทั้บตามน้ำประปา ไม่มีการ ประกอบการเชิงพาณิชย์	อายุขัยที่ยืนยาวของผู้คนใน ชุมชน วิถีถิ่นและความเป็น ธรรมชาติ ตลอดจนการใช้ ความพยายามในการเดินทาง เข้าถึงพื้นที่ เป็นแรงจูงใจ ในการท่องเที่ยวที่สำคัญ
น้ำประปารักษะวาริน จังหวัดระนอง	นอกจากการให้บริการ เพื่อการอุปโภคบริโภคใน บริเวณบ่อน้ำประปาแล้ว ยัง ได้รับการพัฒนาเข้าสู่ การแพทย์ทางเลือกใน ลักษณะของการใช้น้ำประปา ซึ่งให้บริการ ณ ศูนย์ฟื้นฟู สภาวะด้วยการแพทย์ ทางเลือก รพ.ระนอง ซึ่ง เป็นการให้บริการจาก อนุกรมของน้ำร่วมกับ อุปกรณ์กายภาพบำบัด	ในการให้บริการ สาธารณะ อนุญาตให้ ภาคเอกชนสามารถ พัฒนาพื้นที่เพื่อการ ใช้ ประโยชน์เชิงพาณิชย์ใน ราคาที่ประชาชนทั่วไป เข้าถึงได้ ภายใต้การ ควบคุมมาตรฐานและการ รักษาสุขภาพแวดล้อมของ เทศบาลเมืองระนอง	เรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ วิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันมา รวมทั้งการมาพักผ่อนของ ประชาชนจนเป็นกิจวัตร ทั้ง โดยการอุปโภคบริโภค และการนอนพักผ่อนบนน้ำพุ ร้อนแห่งเดียวในประเทศไทย สร้าง ประสพ การ ณ์ ที่ ประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งการแพทย์ทางเลือก โดยวาริบำบัด

5.1.3 การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ด้านการพัฒนากองน้ำประปาเพื่อส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนที่เริ่มต้นจากการพัฒนาในระดับชุมชน

ในการพัฒนากองน้ำประปาเพื่อส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนจากต้นแบบน้ำประปาทั้งสองแหล่ง เมื่อวิเคราะห์ แนวทางการนำนโยบายระดับชาติสู่การปฏิบัติในระดับชุมชนแล้ว สรุปเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญได้ ดังแสดงใน ตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 การนำนโยบายสู่การปฏิบัติ ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน

แหล่งน้ำพุร้อน	ประเด็นยุทธศาสตร์			
	การส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต	การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ	การพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	การใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว
น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน	1) ประชาสัมพันธ์ข้อมูลอายุยืนสุขภาพดีของประชาชนในพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อน โดยผู้สูงอายุต้นแบบ เพื่อสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ 2) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ แผนไทยที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม 3) พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อนำมาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยว	1) พัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นถิ่นสำหรับใช้ในการอาบแช่น้ำพุร้อน เช่น สบู่กาก่อนอาบแช่ สเปรย์น้ำแร่ ลูกประคบสมุนไพร เป็นต้น 2) สร้างสรรค์ตำรับอาหารไทยใหญ่แม่ฮ่องสอนที่ปรุงจากวัตถุดิบในแหล่งน้ำพุร้อน 3) จัดบริการอาหารว่างประเภทถั่ว ซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดร่วมกับการดื่มน้ำชา 4) ส่งเสริมการใช้เครื่องแต่งกายประจำถิ่นในการลงอาบแช่น้ำพุร้อน 5) จัดกิจกรรมอาบแช่น้ำพุร้อนให้เป็นเทศกาลประจำปีของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยชูเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในโครงการเมืองรองต้องห้ามพลาด	1) กำหนดมาตรการท้องถิ่นหรือมาตรการระดับจังหวัด ให้คงสภาพการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเชิงอนุรักษ์ 2) ส่งเสริมการแยกขยะและลดใช้พลาสติกในการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน 3) พัฒนาระบบกำจัดของเสียที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในระดับที่เหมาะสมกับความสามารถในการจัดการของชุมชน 4) กำหนดมาตรการท้องถิ่นเบื้องต้น ในการควบคุมการต่อท่อลำเลียงหรือตักตวงน้ำพุร้อนมาใช้ประโยชน์ทั้งในทางการส่งเสริมสุขภาพของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและในกิจกรรมชุมชน	1) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม 2) การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ครั้งหนึ่งในชีวิต

แหล่งน้ำพุร้อน	ประเด็นยุทธศาสตร์			
	การส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต	การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ	การพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	การใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว
น้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง	1) พัฒนาห่วงโซ่คุณค่าการท่องเที่ยวจังหวัดระนอง ให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในเส้นทางเขตพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคใต้ (Southern Economic Corridors; SEC) 2) ประชาสัมพันธ์ข้อมูลอายุยืนสุขภาพดีของประชาชนในพื้นที่แหล่งน้ำพุร้อน โดยผู้สูงอายุต้นแบบ เพื่อสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ 3) ปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมอาบแช่นอนแผ่ลานน้ำแร่ร้อน ให้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพประจำปี ในรูปแบบการท่องเที่ยวอายุยืนหรืออื่นๆ 4) จัดทำโครงการ “ออกกำลังกายสบายใจในน้ำแร่ร้อน” สำหรับผู้สูงอายุ ณ ศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพด้วยการแพทย์ทางเลือก รพ.ระนอง ให้เป็นกิจวัตรประจำของผู้สูงอายุใน	1) ส่งเสริมกิจกรรมศูนย์ ศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพด้วยการแพทย์ทางเลือก รพ.ระนอง ให้เป็นประสบการณ์ใหม่สำหรับผู้แสวงหาการฟื้นฟูสุขภาพร่างกาย 2) ส่งเสริมการใช้ผ้าพื้นเมืองของจังหวัดระนองในการแต่งกายอาบแช่น้ำพุร้อน 3) พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และอาหารว่าง “2 ก” ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดระนอง คือ กะปิและกาหยู (เม็ดมะม่วงหิมพานต์) ให้เป็นเมนูสุขภาพในการอาบแช่น้ำพุร้อน 4) ส่งเสริมผู้ประกอบการภาคเอกชน ให้สู่การรับรองมาตรฐานการประกอบกิจการน้ำพุเพื่อสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข และมาตรฐานการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติ	1) กำหนดมาตรการท้องถิ่นหรือมาตรการระดับจังหวัด ให้คงสภาพการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเชิงอนุรักษ์ 2) ส่งเสริมการแยกขยะและลดใช้พลาสติกในการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน 3) พัฒนาระบบกำจัดของเสียที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในระดับที่เหมาะสมกับความสามารถในการจัดการของชุมชนและเทศบาล 4) กำหนดมาตรการท้องถิ่นเบื้องต้น ในการควบคุมการต่อท่อลำเลียงน้ำพุร้อนมาใช้ประโยชน์ ทั้งในทางการรักษาพยาบาล และในเชิงพาณิชย์	1) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพตามอัยาศัย 2) การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ทางเลือก 3) การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ครั้งหนึ่งในชีวิต

แหล่งน้ำพุร้อน	ประเด็นยุทธศาสตร์			
	การส่งเสริมสุขภาพและวิถีชีวิต	การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ	การพัฒนาเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	การใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยว
	จังหวัดระนองและพื้นที่ใกล้เคียง	ของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา		

5.2 สรุปผลการศึกษาจากโครงการย่อย: แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

จากการศึกษาในโครงการย่อยที่ 1 ที่ทำให้ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับแนวทางการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และโครงการย่อยที่ 2 ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ (ร่าง) มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยนั้น สามารถสรุปสาระสำคัญเพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ดังนี้

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย	
ยุทธศาสตร์สร้างแรงดึงดูด	
การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy)	
แนวทางการพัฒนา	กิจกรรมเสริมสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยว
การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ	1) ท้องถิ่นและชุมชนร่วมกันพัฒนาและนำเสนอกิจกรรมบริการที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นในด้านภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะผู้สูงอายุ และให้ความสำคัญกับการสร้างงานสร้างรายได้ในพื้นที่ 2) ภาครัฐ ส่งเสริมความรู้ เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ความเข้าใจเกี่ยวกับความประโยชน์ต่อสุขภาพจากการมาอาบน้ำพุร้อน โดยส่วนราชการที่เกี่ยวข้องลงทุนด้านการศึกษาวิจัย ด้านการสกัดแร่ธาตุจากน้ำพุร้อน มาใช้ประโยชน์เพื่อการบำบัดรักษาโรคหรือส่งเสริมสุขภาพตามคุณสมบัติของแร่ธาตุนั้นๆ และกระจายโอกาสทางการพัฒนาให้แก่ผู้ประกอบการทุกระดับ 3) ผู้ประกอบการพัฒนาการจัดบริการใหม่พร้อมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นในการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ ตามแนวทางที่โครงการวิจัยย่อย 1 ได้นำเสนอไว้โดยนำเสนอความโดดเด่นเฉพาะทางตามคุณสมบัติน้ำพุร้อน ในด้านการส่งเสริมสุขภาพเป็นหลัก สำหรับคุณสมบัติด้านการบำบัดรักษาอาการ ให้เป็นไปตามกระทรวงสาธารณสุข

ยุทธศาสตร์สร้างแรงดึงดูด	
การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy)	
แนวทางการพัฒนา	กิจกรรมเสริมสร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยว
การใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ (ต่อ)	ประกาศกำหนด 4) พัฒนาการจัดบริการส่งเสริมสุขภาพ (Wellness) แบบครบวงจรสำหรับผู้สูงอายุ เพิ่มระยะเวลาพำนักริมน้ำพุร้อนอย่างปลอดภัยและประทับใจของผู้สูงอายุ รวมทั้งเป็นการท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล 5) รัฐและเอกชนหรือผู้ได้ประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน ร่วมกันวางแผนยุทธศาสตร์พื้นที่ เพื่อการลงทุนทั้งในเชิงโครงสร้าง การเดินทางเข้าถึงแหล่งน้ำพุร้อนภายใต้โครงสร้างพื้นฐานตามหลักการอารยสถาปัตย์ รวมทั้งพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่และในกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่ชัดเจน - แพคเกจเที่ยวน้ำพุร้อนชะลอวัย - ท่องเที่ยวประทับใจครั้งหนึ่งในชีวิต - ท่องเที่ยวรวมมิตรกลุ่มวัยทอง - ท่องเที่ยวฉลอง Slow life - ท่องเที่ยวเป็นต้น
ระบบควบคุมคุณภาพ	
แนวทางการพัฒนา	กิจกรรมควบคุมคุณภาพ
มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน	1) กำหนดมาตรการเชิงอนุรักษ์โดยท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งในลักษณะของสัญญาประชาคม หรือ เทศบัญญัติระเบียบองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น 2) ท้องถิ่นและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยกลไกประชารัฐ ร่วมกันวางแผนการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน 3) จัดตั้งหน่วยงานหรือศูนย์บริการนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในแหล่งน้ำพุร้อน โดยส่งเสริม พัฒนาศักยภาพคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ให้สามารถทำหน้าที่บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวได้ 4) กำหนดมาตรการเก็บค่าเข้าชมและใช้บริการสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน เพื่อสร้างคุณค่าทางการท่องเที่ยว โดยมีเงื่อนไขของการยกเว้นการเข้าชมและใช้บริการขั้นพื้นฐานสำหรับผู้สูงอายุที่ใช้บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ

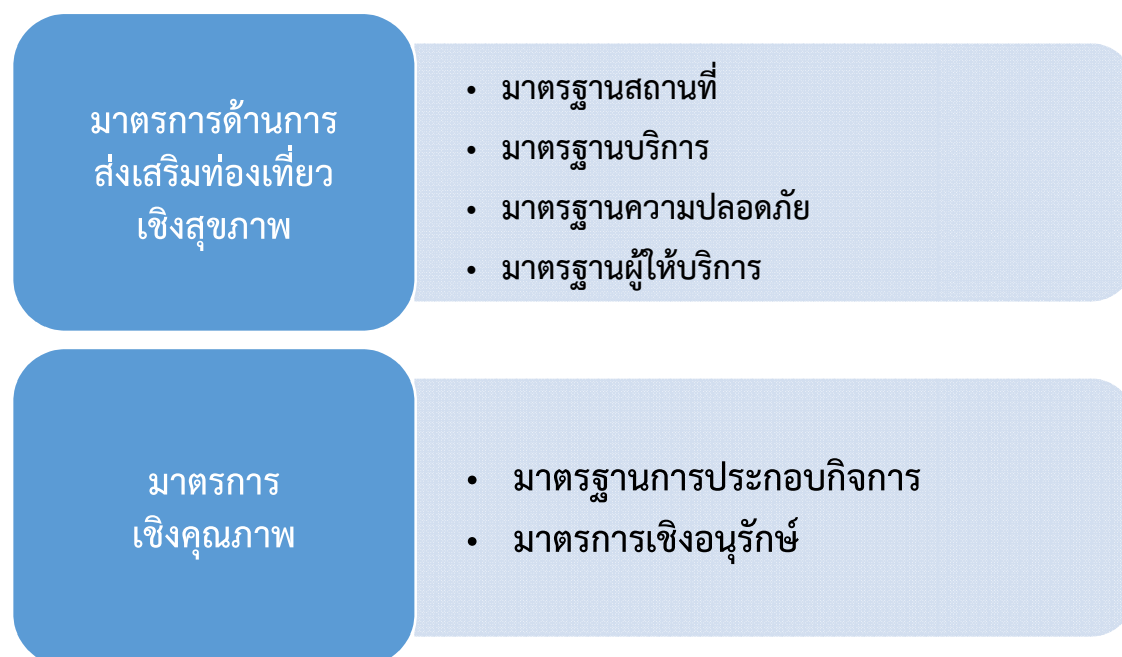
ระบบควบคุมคุณภาพ	
แนวทางการพัฒนา	กิจกรรมควบคุมคุณภาพ
มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน (ต่อ)	5) กระทรวงสาธารณสุข จัดทำกฎหมายควบคุมและส่งเสริมมาตรฐานสปาทางการแพทย์ (Medical Spa) ในแหล่งน้ำพุร้อน รวมทั้งส่งเสริมขีดความสามารถของสถานพยาบาลในพื้นที่ที่สามารถจัดบริการด้านการฟื้นฟูสภาพด้วยการแพทย์ทางเลือก ในรูปแบบศูนย์ธาราบำบัดและคลินิกแพทย์แผนไทย 6) กระทรวงสาธารณสุข โดยความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จัดการอบรมความรู้และฝึกทักษะฝีมือให้แก่ผู้ให้การดูแลผู้สูงอายุด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน 7) ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องบูรณาการยุทธศาสตร์ร่วมกันในการอนุรักษ์พัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมตั้งแต่การนำน้ำพุร้อนขึ้นมาใช้ประโยชน์ การควบคุมการขุดเจาะ การสูบน้ำขึ้นมาใช้ การป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการจัดการในเชิงพาณิชย์ที่อาจส่งผลกระทบต่อความสมดุลทางธรรมชาติหรือการรุกรานทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้ง การขอรับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการลงทุนด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพแบบครบวงจรในแหล่งน้ำพุร้อน

5.3 อภิปรายผลการศึกษา

5.3.1 (ร่าง) มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

จากข้อค้นพบทางการศึกษาโครงการย่อยที่ 1 การใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพองค์รวม นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุและโครงการย่อยที่ 2 มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทยในเมืองสปา น้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ รวมทั้งข้อค้นพบของแผนงานวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ความรู้เป็นแนวทางมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย เพื่อนำเสนอต่อกระทรวงสาธารณสุข ในการพัฒนามาตรการทางกฎหมายสำหรับการควบคุม ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ดังแสดงในแผนภาพที่ 5.1 และตารางที่ 5.4

แผนภาพที่ 5.1 องค์ประกอบมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

ที่มา: พัฒนาโดยผู้วิจัย ประยุกต์จาก

- Regulations Governing Application for an Operating Permit by an Enterprise that Obtains and Provides Hot Spring Water
- Guidelines For The Safety Assessment of Natural Mineral Waters.2008
- มาตรฐาน ACTS

ตารางที่ 5.4 เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
การส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ		
มาตรฐาน ด้านสถานที่	1) ต้องมีการแบ่งสัดส่วนของพื้นที่กิจกรรมบริการแต่ละประเภท ออกจากกัน และแต่ละส่วนบริการต้องมีพื้นที่ที่เหมาะสมกับจำนวนคน	แผนผังการจัดสัดส่วนพื้นที่และคำอธิบายผู้รับบริการ
	2) การจัดบริเวณที่ให้บริการส่วนตัว ต้องไม่มีติดชิดหรือทับตาจนเกินไป	ฉากกั้นหรือห้องที่มีประตูปิด แต่สามารถเข้าถึงได้ในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉิน
	3) พื้นที่ให้บริการของกิจกรรมทุกประเภท ทั้งภายในและภายนอกต้องสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย ได้รับการทำความสะอาดเป็นประจำทุกวัน 4 ชั่วโมงเป็นอย่างน้อย	ความสะอาด ไม่มีกลิ่นเหม็นหรืออับชื้น การระบายอากาศ ตารางทำความสะอาดประจำวัน
	4) อาคารสถานที่ต้องทำจากวัสดุที่มั่นคง ถาวร ไม่ชำรุดและไม่มีคราบสิ่งสกปรก	สังเกตจากโครงสร้างภายใน ภายนอกอาคาร
	5) พื้นที่ให้บริการทุกกิจกรรม ต้องทำด้วยวัสดุที่ทำความสะอาดง่าย ไม่ลื่น ไม่เป็นราหรือเกิดคราบสนิมโดยง่าย รวมทั้งต้องมีแผ่นรองกันลื่นเมื่อขึ้นจากบ่อแช่ตัว	ความสะอาด การป้องกันการลื่นล้ม ป้ายเตือนผู้รับบริการ
	6) มีแสงสว่างที่เพียงพอในการใช้บริการแต่ละพื้นที่	โคมไฟส่องสว่างในตำแหน่งที่เหมาะสม มองเห็นได้ทั่วบริเวณ หรือมีหน้าต่างเปิดให้แสงเข้าได้ ในกรณีที่เป็นการกิจกรรมที่ไม่ต้องการแสงสว่างมาก ให้ติดตั้งหลอดไฟที่ปรับความสว่างของแสงได้
	7) มีการจัดการสิ่งปฏิกูลมูลฝอยและน้ำเสียที่ถูกหลักสุขาภิบาล	การรวบรวมและจัดเก็บขยะมูลฝอย การแยกประเภทขยะต่างๆ การจัดการน้ำเสียตามหลักสุขาภิบาล
	8) มีการควบคุมพาหะนำโรคที่ถูกหลักสุขาภิบาล	คู่มือการปฏิบัติตามกฎหมายประจำสถานประกอบการ
	9) มีการระบายอากาศเพียงพอในพื้นที่ให้บริการทุกกิจกรรม	ช่องทางการระบายอากาศ
	10) มีห้องอาบน้ำ ห้องส้วม อ่างล้างมือ ห้องผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าและตู้เก็บเสื้อผ้าที่สะอาดถูกสุขลักษณะ แยกสัดส่วนชาย-หญิง	การจัดสัดส่วนห้องชำระล้างต่างๆ
	11) ตกแต่งสถานที่โดยไม่มีลักษณะที่ทำให้เสื่อมเสียศีลธรรม หรือขัดต่อวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของไทย	สังเกตลักษณะ รูปแบบการตกแต่งสถานที่
	12) มีป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อความรู้ หรือสื่อสัญลักษณ์ต่างทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ	ป้ายประชาสัมพันธ์ สื่อความรู้ หรือสื่อสัญลักษณ์ต่างทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศอย่างน้อย 1 ภาษา
	13) การบรรยายสรรพคุณการบำบัดรักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วยจากการอาบน้ำพุร้อน ต้องถูกต้องตามหลักวิชาการและมีเอกสารอ้างอิงจากแหล่งที่เชื่อถือได้	เอกสาร สื่อความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและมีเอกสารอ้างอิงจากแหล่งที่เชื่อถือได้

องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
มาตรฐาน ด้านสถานที่ (ต่อ)	14) หากขอรับการรับรองเป็นสถานประกอบการกิจการสปาและนวดเพื่อสุขภาพ ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนดภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	1) ข้อกำหนดภายใต้ พ.ร.บ.สถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2559 2) มาตรฐานการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุธรรมชาติ
มาตรฐาน ด้านบุคลากร	1) ผ่านการฝึกอบรมและประเมินความรู้ความสามารถด้านการให้คำปรึกษาและการคัดกรองสุขภาพ ผู้รับบริการ Wellness รวมทั้งการดูแลสุขภาพที่เกี่ยวข้องจากสถาบันที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากกระทรวงสาธารณสุข	1) แผนผังบุคลากรพร้อมรูปถ่าย 2) ประกาศนียบัตรการอบรมที่เกี่ยวข้อง
	2) ควบคุมดูแลการใช้บริการอย่างใกล้ชิด ตรวจสอบการใช้บริการอย่างสม่ำเสมอ โดยมีคู่มือปฏิบัติงานที่ถูกต้องตามหลักวิชาการด้าน Wellness	1) คู่มือปฏิบัติงานด้าน Wellness 2) ตารางเวรประจำวัน
	3) ควบคุมดูแลไม่ให้เกิดการกระทำที่ผิดกฎหมาย หรืออาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ รบกวนความสงบ หรือความเป็นส่วนตัวของผู้รับบริการ	1) แนวทางปฏิบัติเพื่อควบคุมความเรียบร้อยในพื้นที่/สถานประกอบการ 2) บุคลากรตรวจการ 3) ช่องทางการติดต่อประสานงานหน่วยฉุกเฉินต่างๆ 4) มาตรการรักษาความปลอดภัย
	4) มีแฟ้มข้อมูลและทะเบียนประวัติของผู้ให้บริการ	1) แผนผังบุคลากรพร้อมรูปถ่าย 2) แฟ้มข้อมูลและทะเบียนประวัติของผู้ให้บริการ
	5) หากมีบุคลากรบริการเสริมอื่นๆ เช่น นักกำหนดอาหาร นักกายภาพบำบัด นักจิตวิทยา นักดนตรีบำบัด ผู้ฝึกสอน fitness พนักงานเสริมความงาม ผู้ดูแลผู้สูงอายุ ฯลฯ ต้องมีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง	เอกสาร/หลักฐานการขึ้นทะเบียนผู้ให้บริการตามพระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2559 รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
	6) มีป้ายชื่อหรือสัญลักษณ์ระบุตัวตนของผู้ให้บริการติดไว้ที่อกเสื้อทุกครั้งในระหว่างปฏิบัติงานบริการ และแต่งกายอย่างเหมาะสม	การแต่งกายผู้ให้บริการในพื้นที่/สถานประกอบการ
มาตรฐาน ด้านบริการ	1) บริการหลัก คือ การอาบน้ำพุร้อน รวมทั้งอาจจัดให้มีสปาและการนวดเพื่อสุขภาพ การอบไอน้ำหรือวารีบำบัดได้ หากมีโครงสร้างและบุคลากรบริการเพียงพอ	รายการบริการฉบับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ อย่างน้อย 1 ภาษา
	2) กำหนดเวลาเปิด-ปิดบริการอย่างชัดเจน เหมาะสมกับความต้องการใช้บริการของประชาชน	ป้ายบอกแสดงเวลาเปิด-ปิดบริการ ตัวเลขอารบิก ภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ อย่างน้อย 1 ภาษา
	3) มีการแสดงรายการบริการและอัตราค่าบริการไว้ในที่เปิดเผยหรือตรวจสอบได้	เมนูบริการพร้อมอัตราค่าบริการ
	4) หากมีการจัดบริการเสริมอื่นๆ ในแหล่งน้ำพุร้อน เช่น ค่ายกิจกรรม ตลาดนัดสุขภาพ เป็นต้น ต้องมีการแยกสัดส่วนพื้นที่กิจกรรมออกจากพื้นที่ให้บริการอย่างชัดเจน และเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของแหล่งน้ำพุร้อน	แผนผังและการจัดสัดส่วนพื้นที่เพื่อการดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะ

องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
มาตรฐาน ด้านบริการ (ต่อ)	5) ควบคุมอุณหภูมิน้ำพุร้อนธรรมชาติให้เหมาะสมกับการจัดบริการสุขภาพที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ด้านอุณหภูมิ	เครื่องมือปรับอุณหภูมิน้ำให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพ (โครงการวิจัยฯ ได้พัฒนาเครื่องมือปรับอุณหภูมิน้ำและมอบให้แก่แหล่งน้ำพุร้อนพื้นที่ศึกษาทั้ง 11 แห่ง สำหรับติดตั้งในบริเวณที่มีการจัดบริการอาบแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ)
มาตรฐาน ด้านความ ปลอดภัย	1) มีชุดปฐมพยาบาลที่มีอุปกรณ์และเวชภัณฑ์พอเพียงพร้อมใช้งานได้ตลอดเวลา	ชุดปฐมพยาบาลที่มีอุปกรณ์และเวชภัณฑ์พอเพียงพร้อมใช้งาน จัดวางในตำแหน่งที่เข้าถึงได้โดยสะดวกและไม่หมดยุ
	2) มีป้ายข้อความหรือสื่อสัญลักษณ์ที่แสดงหรือเตือนให้ผู้ใช้บริการอาบแช่น้ำพุร้อนร่างกายในพื้นที่ที่จัดไว้ก่อนรับบริการทุกครั้ง รวมทั้งต้องระมัดระวังอันตรายหรือบริเวณที่เสี่ยงต่อการเกิดอันตรายในระหว่างรับบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอาบแช่น้ำพุร้อน	ป้ายข้อความหรือสื่อสัญลักษณ์ที่แสดงต่อผู้รับบริการทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ อย่างน้อย 1 ภาษา
	3) มีบุคลากรบริการที่มีความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญ และคอยตรวจตราการใช้วัสดุอุปกรณ์บริการตลอดจนอุปกรณ์อื่นๆอย่างสม่ำเสมอ	ประกาศนียบัตรหรือหลักฐานแสดงการผ่านการอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง
	4) มีการติดตั้งมินาฬิกาและเครื่องวัดอุณหภูมิที่สามารถมองเห็น อ่านเวลาได้โดยง่ายและชัดเจนจากบริเวณให้บริการ	นาฬิกาและเครื่องวัดอุณหภูมิที่อยู่ในสภาพพร้อมใช้งาน
	5) มีระบบป้องกันภัยฉุกเฉินและเตือนภัยในระหว่างรับบริการที่เข้าถึงโดยง่ายและสะดวก	ระบบป้องกันภัยฉุกเฉินและเตือนภัยประจำพื้นที่/สถานประกอบการอาบแช่น้ำพุร้อน
	6) บริเวณบริการที่มีการใช้น้ำหรือมีความเปียกชื้น เช่น บ่ออาบแช่น้ำพุร้อน ควรจัดให้มีราวพุงตัวหรือพื้นที่นั่งพักเมื่อขึ้นจากบ่ออาบแช่	การจัดโครงสร้างป้องกันอันตรายจากการลื่นล้มหรืออาการไม่สบายต่างๆ
	7) มีระบบคัดกรองผู้รับบริการที่อาจมีความเสี่ยงต่อการอาบแช่น้ำพุร้อน เช่น เด็กเล็ก สตรีมีครรภ์ ผู้ป่วยความดันโลหิตสูง ผู้ป่วยโรคหัวใจและหลอดเลือด ผู้ป่วยโรคผิวหนัง ผู้ป่วยโรคข้อและกระดูก ผู้ป่วยที่ไวต่อความร้อน กลัวน้ำกลั้วความมืดหรือกลัวที่แคบ เป็นต้น	7.1 การคัดกรองสุขภาพก่อนรับบริการ โดยผู้ผ่านการฝึกอบรม 7.2 แบบฟอร์มซักประวัติความเจ็บป่วย ฉบับภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ อย่างน้อย 1 ภาษา 7.3 แผนผัง/คู่มือการช่วยเหลือผู้ป่วยในภาวะฉุกเฉิน 7.4 ช่องทางการติดต่อประสานงานหน่วยฉุกเฉิน
	8) ในบริการอาบแช่น้ำพุร้อน ต้องมีระบบการควบคุมดูแลคุณภาพน้ำและอุปกรณ์การใช้น้ำต่างๆ	คู่มือผู้ปฏิบัติงานควบคุมดูแลคุณภาพน้ำและอุปกรณ์การใช้น้ำต่างๆ
	9) ผ้าและอุปกรณ์ที่ใช้ในการให้บริการทุกกิจกรรม ต้องถูกนำไปซักล้างทำความสะอาดอย่างถูกสุขลักษณะก่อนนำกลับมาให้บริการครั้งต่อไป และการบริการที่มีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อ ต้องผ่านกรรมวิธีการฆ่าเชื้อที่สามารถฆ่าและควบคุมเชื้อได้	1) การจัดการผ้าใช้แล้ว ห้องซักล้าง บริเวณตากผ้า การจัดเก็บและการขนย้าย 2) แนวทางปฏิบัติการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อทั้งจากบุคคลและสภาพแวดล้อม

องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
มาตรฐาน ด้านความ ปลอดภัย (ต่อ)	ไม่น้อยกว่าเทคนิคการปลอดเชื้อ	
	10) ในบริการที่มีการใกล้ชิดระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ เช่น การนวดหน้า ผู้ให้บริการต้องสวมอุปกรณ์ที่ถูกสุขลักษณะในขณะที่ให้บริการที่มีการหายใจรดบริเวณใบหน้าผู้รับบริการ	1) ซักถามผู้ให้บริการ/สังเกตการณ์ระหว่างให้บริการ 2) คู่มือผู้ให้บริการ
	11) มีมาตรการเฝ้าระวังและป้องกันการติดเชื้อที่เหมาะสม	แนวทางปฏิบัติด้านการเฝ้าระวังและป้องกันการติดเชื้อในสถานประกอบการ
	12) มีระบบป้องกันอัคคีภัยในสถานประกอบการตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร	ระบบป้องกันอัคคีภัยในสถานประกอบการตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมอาคาร
	13) ใช้ท่อน้ำร้อนสีเขียว ที่มีคุณสมบัติทนความร้อน ในการต่อท่อลำเลียงน้ำมาใช้ประโยชน์ ⁵⁸	ท่อน้ำเขียวตามมาตรฐานท่อน้ำไทย จากจุดเชื่อมต่อจากตาน้ำและการลำเลียงน้ำพุร้อนมายังบ่ออาบน้ำ
มาตรฐาน ด้าน ผลิตภัณฑ์	1) ผลิตภัณฑ์ที่นำมาให้บริการทุกกิจกรรม ต้องได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา หรือการตรวจพิสูจน์ความปลอดภัยจากกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์	1) มาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา หรือ 2) การตรวจพิสูจน์ความปลอดภัยจากกรมวิทยาศาสตร์ การแพทย์หรือ/หรือถูกต้องตามหลักศาสนาจากสถาบันที่เกี่ยวข้องเช่น ฮาลาล
	2) ผลิตภัณฑ์กลุ่มที่ผลิตขึ้นใช้เองโดยชุมชน เช่น สบู่เกล็ดขี้ผึ้ง โคลนพอกตัว ครีมบำรุงผิว ฯลฯ ต้องกำหนดให้ใช้ในพื้นที่ที่จัดไว้เท่านั้น ไม่นำไปใช้ปะปนในอ่างอาบน้ำน้ำพุร้อน	ข้อห้าม/ข้อปฏิบัติสำหรับการใช้ผลิตภัณฑ์
	3) การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์บริการที่ทำจากชุมชน ต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่ราชการกำหนด หรือ สอดคล้องตามข้อกำหนดของสำนักส่งเสริม ภูมิปัญญากรรมการพัฒนาชุมชน	เอกสารรับรองผลิตภัณฑ์บริการกลุ่ม OTOP หรือผลิตภัณฑ์ชุมชนต่างๆ
มาตรการเชิงคุณภาพ		
มาตรฐานการประกอบกิจการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน		
องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
ประเภทการ ประกอบ กิจการ	คลินิก/โรงพยาบาลวารีบำบัด	ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติสถานพยาบาล พ.ศ.2541
	สถานประกอบการสปาเพื่อสุขภาพ	ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการตามมาตรา 3 (1) แห่งพระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ.2559
	สถานประกอบการน้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ	ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการตามมาตรา 3 (3) แห่งพระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ.2559

⁵⁸ <https://www.thaippr.com/pvc-vs-ppr>

องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
ประเภทการ ประกอบ กิจการ (ต่อ)	สถานประกอบการ Wellness	ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการตามกฎหมาย กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ
การแบ่ง สัดส่วนของ พื้นที่อาบแช่	บ่ออาบแช่รวม	1) มีแผนผังพื้นที่รวมทั้งภูมิทัศน์ของแหล่งน้ำพุร้อน 2) มีกฎระเบียบด้านการเข้าใช้พื้นที่ที่เห็นได้ชัดเจน 3) มีการจัดแบ่งอุปกรณ์บริการที่แยกกันระหว่าง เพศชายและเพศหญิง 4) มีตารางการใช้พื้นที่บริการที่สังเกตได้อย่างชัดเจน
	บ่ออาบแช่ส่วนบุคคล	มีการกำหนดพื้นที่การใช้บริการส่วนบุคคลที่เป็นไป ตามมาตรฐานความปลอดภัยในการอาบแช่น้ำพุร้อน
ขอบเขตพื้นที่ ให้บริการ	ในอาคาร (Indoor)	1) มีแผนผังพื้นที่การใช้บริการทั้งในอาคารและนอก อาคารในแหล่งน้ำพุร้อน 2) มีกฎระเบียบด้านการเข้าใช้พื้นที่ที่เห็นได้ชัดเจน 3) มีการจัดแบ่งอุปกรณ์บริการที่เพียงพอทั้งในอาคาร และนอกอาคาร 4) มีตารางการใช้พื้นที่บริการที่สังเกตได้อย่างชัดเจน
	ในที่โล่งแจ้งนอกอาคาร (Outdoor)	
การจัดการ สภาพแวดล้อม	สุขาภิบาลและการกำจัดของเสีย	1) มีแผนการจัดการมลพิษในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง 2) มีถังขยะแยกประเภทรองรับปริมาณขยะอย่าง เพียงพอ 3) มีระบบการรวบรวมและกำจัดขยะแต่ละประเภทที่ ถูกต้องตามหลักหลักสุขาภิบาลและอนามัยสิ่งแวดล้อม 4) มีระบบชำระล้างสาธารณะที่ได้รับการทำความสะอาด สะอาดในช่วงเวลาของแต่ละวัน 5) มีแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งแผนหลักและ แผนปฏิบัติการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง และสอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 6) มีแผนการหมุนเวียนและใช้พลังงานอย่างยั่งยืน
	สุขอนามัย	1) มีระบบการรักษาความสะอาดของพื้นที่ ที่มีขั้นตอน เฉพาะสำหรับจุดบริการต่างๆ โดยเฉพาะ การรักษา ความสะอาดในพื้นที่อาบแช่น้ำพุร้อนทุกรูปแบบ รวมถึงการทำความสะอาดอุปกรณ์อำนวยความสะดวก ที่อยู่อย่างเพียงพอกับความถี่การใช้บริการ เช่น ที่ นั่งสาธารณะ ราวออกกำลังกาย โคมไฟ ทางเดิน น้ำดื่ม สาธารณะ เป็นต้น 2) มีมาตรฐานการรักษาความสะอาดของห้องน้ำตาม เกณฑ์ ASEAN Public Toilets Standard ⁵⁹

⁵⁹ ASEAN Public Toilets Standard เข้าถึงได้ที่ <http://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/ASEAN-Public-Toilet-Standard.pdf>

องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
การจัดการ สภาพแวดล้อม(ต่อ)	ความปลอดภัยของสภาพแวดล้อม	1) มีแผนผังพื้นที่รวมทั้งภูมิทัศน์ของแหล่งน้ำพุร้อน 2) มีกฎระเบียบด้านการเข้าใช้พื้นที่ด้วยวัตถุประสงค์ ต่างๆ ภายใต้ข้อกำหนดที่ไม่เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อมใน แหล่งน้ำพุร้อน 3) มีแผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมขนส่งที่เป็นมิตรต่อ สิ่งแวดล้อมและเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงแหล่งน้ำพุร้อน
การบริหาร จัดการอาคาร สถานที่	การจัดการด้านความปลอดภัย	1) มีแผนรองรับอุบัติเหตุ อุบัติภัย สาธารณภัย และ เหตุฉุกเฉิน 2) มีหน่วยปฐมพยาบาลหรือมีระบบการแพทย์ฉุกเฉิน ในพื้นที่ 3) มียาหรือเวชภัณฑ์รวมทั้งอุปกรณ์รักษาพยาบาลที่ จำเป็นเพียงพอต่อการใช้งาน 4) มีกฎระเบียบด้านสุขอนามัยในพื้นที่ 5) มีระบบรักษาความปลอดภัยและบุคลากรเฝ้าระวัง ความปลอดภัย 6) มีมาตรการด้านความเป็นส่วนตัวของผู้ใช้บริการ อาบน้ำพุร้อนที่ไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงด้านสุขภาพ 7) มีบุคลากรที่ได้รับการอบรมฟื้นฟูความรู้ด้านการคัดกรอง สุขภาพ สปาและการนวดไทย ความปลอดภัยและการ ให้บริการอื่นๆ ประจำตลอดระยะเวลาเปิดให้บริการ 8) มีระบบการสื่อสารที่ทันสมัย สามารถเข้าถึงเหตุ ฉุกเฉินได้ทันทั่วทั้งและมีประสิทธิภาพ 9) มีป้าย รูปภาพ ข้อความ การตกแต่งที่เสริมสร้าง ความปลอดภัยให้แก่ผู้บริการ
	สถานที่สำหรับจัดเก็บทรัพย์สินและของมีค่า	มีสถานที่จัดเก็บทรัพย์สินและของมีค่าในทุกพื้นที่ ให้บริการ
กฎหมาย ที่เกี่ยวข้อง	กฎหมายควบคุมอาคาร	พื้นที่ให้บริการในอาคาร ต้องก่อสร้าง และต่อเติมโดย ได้รับอนุญาตตามกฎหมายควบคุมอาคาร
	กฎหมายสิ่งแวดล้อม	ประกอบกิจการตามกฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่าง เคร่งครัด
	กฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรน้ำบาดาล	ประกอบกิจการตามกฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและ ทรัพยากรน้ำบาดาลอย่างเคร่งครัด รวมทั้งจัดทำแผน แผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่
	กฎหมายอื่นๆ	ประกอบกิจการตามกฎหมายอื่นๆที่เกี่ยวข้องโดย เคร่งครัด

มาตรการเชิงอนุรักษ์		
องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และ ทรัพยากร ธรรมชาติ	แผนปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ	1) มีกิจกรรมสร้างเสริมจิตสำนึกและสร้างเสริมคลัง ความรู้ชุมชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและความสะอาด 2) มีกฎระเบียบการเข้าพื้นที่ด้านการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและความสะอาด 3) สนับสนุนการใช้วัสดุอุปกรณ์บริการที่เป็นมิตรต่อ สิ่งแวดล้อม 4) มีมาตรการและบทลงโทษการดื่มสุราสูบบุหรี่ใน แหล่งน้ำพุร้อน 5) มีมาตรการร่วมรับผิดชอบต่อการนำเที่ยวและการ ประกอบกิจการเชิงพาณิชย์ในแหล่งน้ำพุร้อน 6) ส่งเสริมการตลาดเพื่อสังคมด้านการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและความสะอาด เช่น กิจกรรมออกค่าย เยาวชนในแหล่งน้ำพุร้อน 7) มีแผนการใช้พื้นที่สีเขียวในภูมิทัศน์ของพื้นที่ 8) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นที่สีเขียวของแหล่งน้ำพุร้อน 9) มีมาตรการด้านการจัดการสภาวะแวดล้อมสีเขียว เช่น การปรุงอาหารด้วยเกษตรอินทรีย์ มาตรการ ประหยัดไฟฟ้าและพลังงาน การนำวัสดุเหลือใช้มา แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์บริการอาบแช่น้ำพุร้อน เป็นต้น 10) มีการเสริมสร้างบรรยากาศความรื่นรมย์ทางการ ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยการใช้วัสดุอุปกรณ์ ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งน้ำพุร้อน 11) กำหนดแนวทางการอนุรักษ์น้ำพุร้อนธรรมชาติ ดังต่อไปนี้ • การใช้ที่ดิน การสำรวจ การขุดเจาะ • การนำและลำเลียงน้ำมาใช้ • การอนุรักษ์แหล่งน้ำและทรัพยากร ธรรมชาติ • การรักษาสิ่งแวดล้อมและควบคุมมลพิษ การรักษาปริมาณและคุณภาพน้ำจากแหล่งต้นกำเนิด
ความ ปลอดภัยและ ความมั่นคง ของชุมชน	ความรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy) และการ จัดการความเสี่ยง	1) มีการเสริมสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy) ให้แก่ประชาชนผู้ใช้บริการอาบแช่น้ำพุร้อน และนักท่องเที่ยว 2) มีมาตรการเฝ้าระวังและจัดการความเสี่ยงภัยด้าน สุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการกระทำที่ ผิดกฎหมายต่างๆ ในแหล่งน้ำพุร้อน

องค์ประกอบ มาตรฐาน	ข้อกำหนด	ตัวชี้วัด
โครงสร้าง การท่องเที่ยว และ สิ่งอำนวยความสะดวก	การจัดการด้านการท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวก นักท่องเที่ยวและผู้รับบริการ	1) มีแผนการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง สุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้มีส่วน ได้ส่วนเสียที่ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ 2) มีระบบข้อมูลและคลังความรู้การท่องเที่ยวเชิง สุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ โดยง่าย เช่น แผนที่เส้นทางท่องเที่ยว website 3) มีการจัดบริการส่งเสริมสุขภาพ เช่น การนวดแผนไทย อาหารเพื่อสุขภาพ ในพื้นที่ที่จัดแบ่งไว้และมีโครงสร้าง อย่างเหมาะสม 4) กิจการร้านค้าที่เหมาะสมกับความต้องการของ ผู้ใช้บริการในแหล่งน้ำพุร้อน รวมทั้งการจัดจำหน่าย ของที่ระลึก 5) มีบริเวณหรือพื้นที่สาธารณะสำหรับการพักผ่อน หย่อนใจที่รองรับได้ทั้งคนจำนวนน้อย และแบบกลุ่ม หรือหมู่คณะ 6) มีการกำหนดมาตรการราคาบริการที่เหมาะสมที่ ชาวบ้านในพื้นที่สามารถเข้าถึงได้ รวมทั้ง จัดให้มีพื้นที่ บริการสาธารณะที่ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย 7) มีการประเมินความพึงพอใจและความมั่นใจของ ประชาชน/นักท่องเที่ยวต่อการใช้บริการหรือการมา ท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอยู่เสมอ 8) มีป้ายประชาสัมพันธ์หลายภาษาและ สื่อสัญลักษณ์ สากล รวมทั้งสื่อสัญลักษณ์สำหรับผู้พิการทางสายตา 9) มีการออกแบบโครงสร้างภูมิสถาปัตยกรรมสำหรับการ เข้ามาท่องเที่ยวหรือใช้บริการอาบน้ำพุร้อนของ ผู้สูงอายุ และผู้พิการหรือสูญเสียสมรรถภาพของ ร่างกาย 10) มีการจัดสถานที่พำนักรองรับการฟื้นฟูสภาพ ร่างกายหรือการพำนักระยะยาว (Long Stay) โดย ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดบริการ Home Stay 11) มีแผนงาน/โครงการบูรณาการความร่วมมือกับ หน่วยงานในพื้นที่ เพื่อจัดบริการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การคมนาคมขนส่ง บริการด้านสุขภาพ การระวัง รักษาความปลอดภัยในแหล่งน้ำพุร้อน การจัดการ ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การจัดจำหน่าย สินค้าเชิงพาณิชย์และโลจิสติกส์ เป็นต้น 12) มีมาตรการสร้างงาน สร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนให้กับชุมชนในพื้นที่

5.3.2 แนวทางการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

ภายใต้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์กลุ่มเป้าหมาย นโยบายประเทศไทย 4.0 แหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย มีโอกาสทางการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวตามคุณสมบัติของน้ำ บริบทสภาพแวดล้อม การสร้างบริการและการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างไรก็ตาม การวางแผนการพัฒนาในระยะยาว การลงทุนเชิงโครงสร้าง การพัฒนาระบบคมนาคมขนส่ง การพัฒนาบุคลากรบริการ รวมทั้งการศึกษาวเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์น้ำพุเพื่อสุขภาพ ยังคงเป็นส่วนขาดและข้อจำกัดทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย จึงควรได้รับการบรรจุอยู่ในแผนการพัฒนาระยะยาวของประเทศ ซึ่งบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยจากข้อค้นพบทางการวิจัย แสดงให้เห็นถึงโอกาสและข้อจำกัดทางการพัฒนาที่ควรได้รับการบริหารจัดการโดยมาตรการที่เหมาะสม ดังนี้

1) น้อมนำแนวคิดการพัฒนาโดย “ระเบิดจากข้างใน” ของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เพื่อให้ประชาชน ท้องถิ่นและชุมชนตระหนักถึงความสำคัญและโอกาสทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน มีส่วนร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นๆ ด้วย

2) กำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน โดยมีมาตรการปกป้องสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งน้ำพุร้อนเป็นมาตรการสำคัญลำดับแรกของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน

3) การจัดการข้อมูลเกี่ยวกับประโยชน์ต่อสุขภาพจากการมาอาบน้ำพุร้อน ทั้งในด้านการบำบัดรักษา การส่งเสริมสุขภาพและการอาบน้ำพุร้อนอย่างปลอดภัย รวมทั้งการให้ข้อมูลสำคัญประกอบการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ซึ่งจำเป็นต้องมีกลไกศูนย์บริการข้อมูลนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ทั้งประจำแหล่งน้ำพุร้อนและระบบ on line

4) การพัฒนาและเผยแพร่มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย สามารถเสริมสร้างความเชื่อมั่นทั้งการลงทุนและการใช้บริการ รวมทั้งเป็นข้อมูลสำคัญที่สื่อสารประชาสัมพันธ์ไปทั่วโลกได้

5) แหล่งน้ำพุร้อนแต่ละแห่ง มีศักยภาพทางการพัฒนาที่แตกต่างกัน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงควรศึกษาวเคราะห์โอกาสการพัฒนาบริการส่งเสริมสุขภาพ (Wellness) แบบครบวงจรของแต่ละแหล่งน้ำพุร้อน เพื่อกำหนดแผนพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

6) การพัฒนาในระดับมหภาค ต้องกำหนดความชัดเจนของการพัฒนาน้ำพุร้อนในเชิงเศรษฐกิจในระดับนโยบายของประเทศ ภายใต้วาระของการพัฒนาระดับชาติ มีทิศทางยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ต้องการการจัดการความรู้เชิงระบบ และต้องยอมรับว่าในความเป็นจริง การนำองค์ประกอบของน้ำพุร้อนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพ เป็นการลงทุนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะการสร้างโรงพยาบาลวารีบำบัด หรือ รีสอร์ทการพำนักระยะยาวแบบครบวงจร ที่ต้องการการศึกษาวจัย รวมทั้ง การลงทุนด้านเครื่องมือ อุปกรณ์ กำลังคนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

7) การพัฒนาเมืองสพาน้ำพุร้อน มีปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญคือ ความร่วมมือภาครัฐและเอกชน ซึ่งจำเป็นต้องมีการวางแผนความร่วมมือในระยะยาวอย่างเป็นระบบและมีหลักการตามหลัก Public - Private

Partnership (PPP) โดยมีการจัดการความรู้ การแบ่งปันเทคโนโลยี การพัฒนาทางการตลาด รวมทั้งการสนับสนุน การแข่งขันทางการตลาดอย่างเสรีและเป็นธรรม

8) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำงานร่วมกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพให้สอดคล้องกับกฎหมายอื่นที่บังคับใช้ในกิจการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและการท่องเที่ยว ภายใต้ขอบเขตกิจกรรมบริการของ Medical Tourism, Medical Wellness และ Wellness Tourism ตามที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้

9) เพื่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมสนับสนุน บริการสุขภาพร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงควรส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาให้แหล่งน้ำพุร้อนแต่ละแห่งที่มีความพร้อม ในการเข้าถึงและมีศักยภาพทางการพัฒนา ได้รับการพิสูจน์และประชาสัมพันธ์คุณสมบัติด้านสุขภาพ โดยอาจ จัดทำโครงการรณรงค์การฟื้นฟูสุขภาพผู้สูงอายุที่มีปัญหาทางกายเกี่ยวกับอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ข้อเข่าอักเสบ ตลอดจนอาการชาที่ปลายประสาทบริเวณมือและเท้า หรือปัญหาสุขภาพจิตและอารมณ์อันเป็นผลมาจากความเสื่อม สมรรถนะตามวัย เช่น รับประทานอาหารได้น้อย หรือนอนไม่หลับ ให้เข้ารับการบำบัดด้วยน้ำพุร้อนอย่างต่อเนื่อง ตามเวลาที่แพทย์กำหนด

นอกจากนี้ การเสริมสร้างความรอบรู้ (Health Literacy) ด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ ให้แก่ประชาชนทุกกลุ่มวัย รวมทั้งนักท่องเที่ยวต่างชาติ ได้เข้าใจและเชื่อมั่นในคุณประโยชน์ของน้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ ก็เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืนของประเทศไทย โดยงานวิจัยนี้จะจัดทำคู่มือประชาชนฉบับการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อสนับสนุนการเสริมสร้างความรอบรู้ดังกล่าวให้ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยวที่แสวงหาการดูแลสุขภาพด้วยธรรมชาติบำบัด โดยเนื้อหา ในเล่มคู่มือประชาชนดังกล่าว จะต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนจึงจะนำไปเผยแพร่ได้

5.4 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.4.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนแหล่งน้ำพุร้อนของ ประเทศไทย

จากการวิเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับ ขอบเขตกิจกรรมบริการ แบบแผนกิจกรรมบริการ รวมทั้ง แบบอย่าง การปฏิบัติที่ดีด้านมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนที่มีในต่างประเทศ รวมทั้งข้อค้นพบ จากโครงการย่อย 1 และ 2 ของแผนงานวิจัย เพื่อสังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนาน้ำพุร้อนบ้านหนองแห้งและ น้ำพุร้อนรักษะวาริน ให้เป็นต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืน ที่มีการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อน เพื่อการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ และมีมาตรฐานของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Tourism) รวมทั้งการส่งเสริม พัฒนาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน ของประเทศไทย โดยการศึกษาจากชุมชนต้นแบบ สรุปผลได้ดังแสดงในตารางที่ 5.5

ตารางที่ 5.5 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในชุมชนน้ำพุร้อนต้นแบบ

น้ำพุร้อน	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน	ข้อเสนอแนะต่อการเพิ่มมูลค่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ
บ้านหนองแห้ง	- ส่งเสริมให้ท้องถิ่นและชุมชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมทางการพัฒนา โดยจัดให้มีร้านค้าที่ชาวบ้านจะสามารถนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ประจำถิ่นมาค้าขายได้ - สนับสนุนการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่กำหนดไปยังกลุ่มลูกค้าที่นิยมชมชอบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ - พัฒนากลุ่มบริการและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องเชื่อมโยง	- พัฒนาบุคลากรผู้ให้การดูแลการอาบน้ำพุร้อน (Hot Spring Care Giver) ในความรู้และทักษะทางการนวดแผนไทยและวารีบำบัดขั้นพื้นฐาน - จัดบริการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นที่เข้ามาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เช่น Home stay, อาหารสุขภาพประจำถิ่น, การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน, การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ เป็นต้น
น้ำพุร้อนรักษะวาริน	- นำการพัฒนาโดยผู้ราชการจังหวัด - จัดทำยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การสนับสนุนส่งเสริม ยุทธศาสตร์การพัฒนาผู้ประกอบการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ให้ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การพัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และสร้างเครือข่ายในการต่อยอดผลิตภัณฑ์น้ำพุร้อน	- พัฒนาบริการที่มีการใช้น้ำเพื่อสุขภาพในเชิงรุก โดยการจัดบริการของศูนย์ฟื้นฟูสภาพด้านการแพทย์ทางเลือก ที่เป็นศูนย์ธาราบำบัด รวมทั้งคลินิกแพทย์แผนไทยและฝังเข็มของโรงพยาบาล - ยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปด้านสมุนไพร เช่น ลูกประคบสมุนไพร เครื่องดื่มสมุนไพร อาหารสมุนไพร ให้มีมาตรฐานอุตสาหกรรมรองรับ และมาตรฐานกิจการน้ำพุเพื่อสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุขที่ให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยด้านสุขภาพ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้รับบริการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน - ส่งเสริมอัตลักษณ์แดนใต้ ในการจัดบริการอาบน้ำพุร้อน เช่น ให้ผู้รับบริการผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดพื้นถิ่นก่อนลงอาบน้ำ บริการอาหารและเครื่องดื่มเมนูกาหยู เป็นต้น

5.4.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

จากข้อค้นพบของการวิจัย ผู้วิจัยได้สรุปสาระสำคัญประกอบการให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกกลุ่มโดยเฉพาะหน่วยงานราชการ ในการพัฒนากระบวนการขั้นตอนการทำงานด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนแบบบูรณาการ และการเสริมแรงปัจจัยแห่งความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวในทุกมิติให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของ Wellness Tourism อย่างแท้จริง เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ประเทศได้อย่างมั่นคงในระยะยาว ดังนี้

1) การปรับปรุง พัฒนามาตรการและกฎเกณฑ์เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน ประกอบด้วย

1.1 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานราชการ ได้แก่

- กระทรวงสาธารณสุขกำหนดกฎหมายลำดับรองด้านกิจการน้ำพุเพื่อสุขภาพ โดยมีหลักเกณฑ์เงื่อนไขว่าด้วยการกำหนดมาตรฐานการประกอบกิจการน้ำพุเพื่อสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนที่อยู่ในแหล่งต่างๆ ดังนี้
 - อุทยานแห่งชาติ
 - พื้นที่ชุมชน
 - ที่ดินของเอกชน
- กระทรวงสาธารณสุขจัดทำและพัฒนามาตรฐาน Medical Spa ให้เป็นมาตรการเสริมสร้างความมั่นใจให้แก่นักท่องเที่ยวและเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของการการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย
- กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก และกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ พัฒนาระบบการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ
- กระทรวงสาธารณสุข โดยความร่วมมือกับ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และหอการค้าไทย จัดทำแผนงานเชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย
- กระทรวงสาธารณสุข โดยกรมสนับสนุนบริการสุขภาพและสมาคมสปาไทยร่วมกันพัฒนารูปแบบ กิจกรรมบริการน้ำพุเพื่อสุขภาพอัตลักษณ์ไทยภายใต้ชื่อเฉพาะของการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ เช่น “อาบอุ่นไทย”
- กระทรวงสาธารณสุข โดยความร่วมมือกับกระทรวงพาณิชย์ จัดทำแผนงานบูรณาการส่งเสริมการตลาดและ/หรือนิทรรศการ งานประชุมนานาชาติ (MICE) ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดทำคู่มือประชาชนด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน โดยประยุกต์ใช้ความรู้ด้านสุขภาพ สุขอนามัย และวิถีปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวกลุ่มวัยต่างๆ จากหลักวิชาการด้านสุขภาพ และความรู้ด้านการอนุรักษ์จากหลักวิชาการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนามาตรฐานสากลของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

- กระทรวงมหาดไทย โดยกรมพัฒนาชุมชน ทำงานร่วมกับกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกระทรวงสาธารณสุข จัดทำแผนงานบูรณาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วิเคราะห์และจัดทำยุทธศาสตร์ นำทางการเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่าบริการท่องเที่ยวให้เป็นกรอบแนวทางการนำนโยบายส่งเสริมกลุ่มอุตสาหกรรม เป้าหมายด้านการท่องเที่ยวรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพของประเทศไทย
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) สนับสนุนความรู้การประกอบกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนสำหรับผู้ประกอบการ
- การขับเคลื่อนเชิงนโยบายเชิงบูรณาการของภาครัฐที่รวดเร็ว ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ ภายใต้ยุทธศาสตร์ระยะยาวเชิงบูรณาการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน
- การพัฒนาหลักประกันสุขภาพหรือสวัสดิการด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้เป็นสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ
- การสนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านการพัฒนามาตรฐาน การบูรณาการเชิงกฎหมายการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ รวมทั้งการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เมืองสปา น้ำพุร้อนอย่างเป็นระบบและมีงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

1.2 ข้อมูลสำคัญประกอบการพัฒนามาตรการทางกฎหมายเพื่อควบคุม ส่งเสริมกิจการสปา น้ำพุร้อน

โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างของสปาทั่วไปและสปาทางการแพทย์ ดังแสดงในตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.6 ลักษณะสำคัญของสปาทั่วไปและสปาทางการแพทย์⁶⁰

ลักษณะสำคัญ	สปาทั่วไป	สปาทางการแพทย์
วัตถุประสงค์	การปรนนิบัติเพื่อการผ่อนคลาย ส่งเสริมสุขภาพ บำรุงความงาม	บริการทางการแพทย์เพื่อบำบัดรักษา ปัญหาผิวหนังและการบำรุงความงาม รวมทั้งการผ่อนคลายร่างกาย โดยใช้องค์ความรู้ เทคนิค และ/หรือ อุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ต้องกระทำ โดยผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์ เท่านั้น
การจัดบริการ	การนวดโดยใช้มือ การนวดด้วยการประคบ การนวดเท้า การใช้น้ำ เพื่อผ่อนคลายร่างกาย การทำเล็บ ตัดแต่งทรงผม สูดนอบำบัด ปรนนิบัติผิวหน้า ห่อพันร่างกาย	อยู่ในขอบข่ายของสปาทั่วไปและการดูแลผิวหนังและความงามด้วยศาสตร์ทางการแพทย์ จัดบริการที่เข้าข่ายการแพทย์เสริมความงาม (medical-grade treatments) เช่น

⁶⁰ Westlake Dermatology & Cosmetic Surgery, 2017

ลักษณะสำคัญ	สปาทั่วไป	สปาทางการแพทย์
	เพื่อบำรุงผิวพรรณหรือกระชับ สัดส่วน	Facial treatments, Chemical Peels, Microdermabrasion, kin Lightening, Micro-Needling (Collagen Induction Therapy), Lasers, Radio Frequency (RF), Cool Sculpting, Botox or Dysport, Dermal Fillers, laser hair removal, laser hair restoration, laser skin resurfacing, IPL photofacials and broken capillary removal, Thermage
การควบคุมบริการ	โดยผู้ดำเนินการที่ไม่ใช่บุคลากร ทางการแพทย์แต่ผ่านการสอบ คุณสมบัติผู้ดำเนินการสปาเพื่อ สุขภาพ รวมทั้ง ผู้ได้รับใบอนุญาตผู้ ให้บริการเสริมความงาม (Licensed Aesthetician)	1) ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมที่ผ่าน การฝึกอบรมเฉพาะทาง เช่น dermatologist หรือ plastic surgeon 2) บุคลากรบริการ ต้องผ่านการ อบรมหรือสอบคุณสมบัติและได้รับ ใบอนุญาตผู้ให้บริการสปาทาง การแพทย์ประกอบด้วย พยาบาล วิชาชีพ (Registered Nurse) ผู้ได้รับ ใบอนุญาตผู้ช่วยแพทย์ (Certified Physician Assistants) ผู้ช่วยพยาบาล (Nurse Practitioner) และผู้ได้รับ ใบอนุญาตผู้ให้บริการเสริมความงาม (Licensed Aesthetician) 3) ผู้รับบริการ ที่ต้องการบริการกลุ่ม ที่ไม่ต้องมีการผ่าตัดรวมถึงการใช้ เข็มฉีดยาเข้าไปในร่างกาย เช่น Botox หรือ dermal fillers หรือ การใช้ผลิตภัณฑ์และเครื่องมือ ทางการแพทย์ที่ต้องผ่านการรับรอง จาก อย. ต้องได้รับการคัดกรองและ ประเมินความเหมาะสมจากผู้ได้รับ ใบอนุญาตผู้ให้บริการสปาทาง การแพทย์ ก่อนรับบริการเบื้องต้น จากพยาบาลวิชาชีพผู้ได้รับ

ลักษณะสำคัญ	สภาทั่วไป	สภาทางการแพทย์
		ใบอนุญาตผู้ช่วยแพทย์ และผู้ได้รับ ใบอนุญาตผู้ให้บริการเสริมความงาม โดยมีแพทย์เป็นผู้ควบคุมและ รับผิดชอบบริการทุกขั้นตอน 4) ผู้รับบริการสามารถร้องเรียนการ ให้บริการที่ปราศจากการคัดกรอง ดังกล่าวไปยังหน่วยงาน/องค์กร ควบคุม กำกับมาตรฐานสภาทาง การแพทย์ได้

1.3 ข้อเสนอแนะต่อภาคเอกชน/ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน ได้แก่

- การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิทธิประโยชน์ของการประกอบการเพื่อสุขภาพ เช่น มาตรการลดหย่อนภาษี รางวัลหรือเครื่องหมายรับรองคุณภาพบริการ การพัฒนาอัตลักษณ์บริการ การประกอบการอย่างมีธรรมาภิบาล เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำพุร้อน การรักษาสสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองสิทธิผู้บริโภค เป็นต้น
- ความร่วมมือภาครัฐและเอกชน ทั้งด้านการลงทุนร่วมกันตามหลัก PPP การจัดการความรู้ การแบ่งปันเทคโนโลยี การพัฒนาทางการตลาด การประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน รวมทั้งการเสริมสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (competitive advantage) ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย
- การพัฒนาศักยภาพการประกอบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล

1.4 ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่นและชุมชนในแหล่งน้ำพุร้อน ได้แก่

- กำหนดเทศบัญญัติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของท้องถิ่น
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและอัตลักษณ์บริการน้ำพุเพื่อสุขภาพของแหล่งน้ำพุร้อน
- กระบวนการประชารัฐเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนอย่างยั่งยืน
- ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพคนในพื้นที่ให้สามารถประกอบการและบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

1.5 คำแนะนำต่อการอาบแช่น้ำพุร้อน โดยผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางที่ควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติเมื่ออาบแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ ดังนี้

1.5.1 หลักการทั่วไป

สิ่งที่ควรปฏิบัติ (Do)	ข้อห้ามหรือสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ (Don't)
1) อาบน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น อาบน้ำในแม่น้ำไหล น้ำในทะเลสาบ น้ำลำธาร น้ำทะเล รวมทั้งการอาบแช่น้ำพุร้อน	1) อาบแช่โดยไม่ชำระล้างร่างกายและเปลี่ยนเสื้อผ้า 2) รับประทานอาหารหรือดื่มเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมแอลกอฮอล์ รวมทั้งเครื่องดื่มบำรุงกำลังในขณะที่อาบแช่

สิ่งที่ควรปฏิบัติ (Do)	ข้อห้ามหรือสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ (Don't)
2) ในคนปกติหลังการอาบน้ำพุร้อน ควรอาบน้ำเย็นตามอย่างน้อยวันละ 1 ครั้ง เพื่อช่วยส่งเสริมสุขภาพ 3) ผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ที่มีร่างกายอ่อนเพลีย ควรอาบน้ำพุร้อนโดยใช้เวลาสั้นๆ และใช้น้ำที่มีอุณหภูมิระหว่าง 30 - 43 องศาเซลเซียส 4) หลังการอาบน้ำพุร้อนใหม่ๆ ไม่ควรรับประทานอาหารทันที ควรรอให้ผิวหนังกลับคืนสู่อุณหภูมิปกติ และร่างกายคืนสู่ภาวะปกติเสียก่อนจึงรับประทานอาหาร 5) ก่อนจะอาบน้ำพุร้อน ร่างกายต้องอบอุ่นพอสมควร ก่อนแล้วจึงค่อยอาบน้ำพุร้อน เพราะหากอาบน้ำพุร้อนทันทีที่ร่างกายเพิ่งกระทบความเย็นมา อาจทำให้ร่างกายปรับตัวไม่ทันและเกิดอาการไม่สบายได้ และหากร่างกายมีอาการอ่อนล้า อย่าอาบน้ำพุร้อนทันที ควรพักผ่อนให้หายอ่อนเพลียก่อน	น้ำพุร้อน 3) อาบน้ำพุร้อนนานเกินกว่าที่กำหนดไว้ในคำแนะนำ ด้วยความเชื่อที่ผิดๆ ว่า ยิ่งอาบน้ำพุร้อนนานหรือบ่อยเท่าใด จะส่งผลดีต่อร่างกายมากเท่านั้น

1.5.2 คำแนะนำสำหรับประชาชนในการอาบน้ำพุร้อน

สำหรับประชาชนและนักท่องเที่ยวที่ต้องการใช้บริการอาบน้ำพุร้อนเพื่อวัตถุประสงค์ด้านสุขภาพ ควรมีคำแนะนำที่สื่อสารให้เข้าใจได้โดยง่าย ดังแสดงในตารางที่ 5.7

ตารางที่ 5.7 คำแนะนำสำหรับประชาชนในการอาบน้ำพุร้อน

สาระความรู้	ข้อความ	ช่องทางการสื่อสาร/บริการหรืออุปกรณ์ที่ควรจัดให้มี
หลักปฏิบัติก่อนอาบน้ำพุร้อน	การเตรียมตัวก่อนอาบน้ำ ต้องได้รับการคัดกรองภาวะสุขภาพและปฏิบัติ ดังนี้ ● การประเมินสภาวะและความพร้อมร่างกาย โดยบุคลากรที่ผ่านการฝึกอบรมมาอย่างดี ● การประเมินสภาวะสุขภาพ ความเจ็บป่วยด้วยโรคหรืออาการต้องห้าม ● การชำระล้างและทำความสะอาดร่างกายก่อนลงอาบน้ำ ● การแต่งกายก่อนลงอาบน้ำและการใช้ผ้าสะอาดเช็ดตัวระหว่างอาบน้ำ ● ก่อนจะอาบน้ำพุร้อนต้องอบอุ่นร่างกายพอสมควรก่อน และหากร่างกายมีอาการอ่อนล้า ควรพักผ่อนให้หายอ่อนเพลียก่อนแล้ว จึงค่อยลงอาบน้ำ เพราะหากอาบน้ำพุร้อน	● ป้ายแสดงผลการตรวจความปลอดภัยและคุณภาพน้ำเป็นประจำและสม่ำเสมอ ● เครื่องวัดความดันโลหิต, พรอทวัดไข้, ชุตปฐุมพยาบาลและอุปกรณ์ช่วยชีวิตเบื้องต้น ● ตู้หรือกล่องเก็บของเครื่องใช้ส่วนตัวของผู้ใช้บริการ พร้อมพวงกุญแจสำหรับคล้องข้อมือหรือพกติดตัวในระหว่างการอาบน้ำได้ ● ผ้าขนหนูหรือผ้าถุงสำหรับเปลี่ยนก่อนลงแช่ตัว ● รองเท้าแตะที่พื้นรองเท้าไม่ลื่น สำหรับเปลี่ยนก่อนลงแช่ตัว ● แผ่นพับความรู้ ● แบบประเมินสภาวะสุขภาพและประสบการณ์อาบน้ำพุร้อน ● ป้ายประชาสัมพันธ์

สาระความรู้	ข้อความ	ช่องทางการสื่อสาร/บริการหรืออุปกรณ์ ที่ควรจัดให้มี
	ทันทีที่ร่างกายเพิ่งกระทบความเย็นหรืออยู่ในสภาวะที่ไม่มีความพร้อม เช่น ออกกำลังกายอย่างหนักมา อาจทำให้ร่างกายปรับตัวไม่ทัน และเกิดอาการไม่สบาย หรืออาจรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตได้	• เว็บไซต์ (website) • บุคลากรประจำจุดให้บริการ ซึ่งควรมีความรู้ด้านปฐมพยาบาลเบื้องต้น • ข้อมูลหน่วยพยาบาลใกล้เคียงและเบอร์โทรศัพท์ฉุกเฉิน
ระหว่าง การอาบน้ำพุร้อน	ระหว่างการอาบน้ำพุร้อน ควรปฏิบัติดังต่อไปนี้ • หากลงอาบน้ำเป็นกลุ่ม ควรเลือกอยู่ประจำจุดแช่ตัว ไม่ว่ายวนไปมา สนทนาด้วยถ้อยคำสุภาพ และสังเกตอาการระหว่างอาบน้ำซึ่งกันและกัน • หากลงอาบน้ำส่วนตัว ต้องแจ้งให้บุคลากรประจำจุดบริการทราบและสังเกตการณ์อยู่ด้านนอก ปฏิบัติตามข้อกำหนดของการใช้เวลาในการแช่ตัวอย่างเคร่งครัดไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำเป็นกลุ่มหรืออาบน้ำส่วนตัว ต้องใช้เวลาในการแช่ตัวโดยรวมไม่เกิน 10 นาที แต่สามารถกระทำได้วันละ 2-3 ครั้งตามความต้องการ แต่หากอุณหภูมิของน้ำพุร้อนน้อยกว่า 40 องศาเซลเซียสหรือน้ำพุร้อนเป็นน้ำอุ่นที่มีปริมาณของสารละลายแร่ธาตุต่างๆ น้อย สามารถเพิ่มระยะเวลาในการอาบน้ำให้นานขึ้น ขึ้นอยู่กับสภาพร่างกายของแต่ละบุคคล และหากต้องการใช้ประโยชน์ในการเผาผลาญไขมันซึ่งจะมีส่วนช่วยในการลดน้ำหนักของร่างกาย สามารถลงอาบน้ำพุร้อนที่มีอุณหภูมิสูงขึ้นภายในเวลา 10 นาทีที่กำหนด • การอบไอน้ำ ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของการอบไอน้ำอย่างเคร่งครัด และอยู่ในความดูแลอย่างใกล้ชิดของบุคลากรประจำจุดบริการ การอาบน้ำโดยวิธีการวารีบำบัด ต้องได้รับการดูแลจากแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญอย่างใกล้ชิด • การแช่เท้า มีข้อปฏิบัติเช่นเดียวกับการแช่ตัว แต่สามารถเพิ่มระยะเวลาแช่เท้าแต่ละครั้งได้นานถึง 20-25 นาที และควรทำความสะอาดเล็บเท้าก่อนลงแช่	• นาฬิกาทรายหรือนาฬิกาที่สามารถมองเห็นเวลาได้ง่ายโดยไม่ถูกบดบังด้วยไอน้ำ • ป้ายบอกเตือนข้อความที่ทำด้วยวัสดุทนน้ำหรือห่อหุ้มไม่ให้เปียกชื้น • กริ่งหรือสัญญาณเตือนภัยที่ติดตั้งอยู่ในตำแหน่งที่สามารถใช้งานได้โดยสะดวก • โทรศัพท์ภายในหรืออุปกรณ์สื่อสารจากภายในห้องหรือบริเวณแช่ตัวที่สามารถติดต่อกับเจ้าหน้าที่ได้ทันที • แผ่นรองกันลื่นเมื่อขึ้นจากการแช่ตัว • ภาชนะตักอาบที่สะอาดถูกสุขอนามัย • สภาพแวดล้อมที่ไม่มีเหลี่ยมมุมหรือแหลมคม • ควรมีราวพุงตัวในตำแหน่งที่เหมาะสม เมื่อขึ้นจากบ่อหรือสระแช่ตัวแล้ว สามารถจับยึดได้สะดวก • มีที่นั่งพักบริเวณขอบบ่อแช่ตัวอย่างเหมาะสมปลอดภัย ไม่ลื่น • มีหน่วยปฐมพยาบาลที่สามารถทำการกู้ชีพเบื้องต้นได้ (Basic Life Support; BLS) • มีหมายเลขโทรศัพท์ฉุกเฉินทางการแพทย์ที่สามารถติดต่อได้ทันทีและตลอดเวลา • มีเครื่องวัดอุณหภูมิน้ำประจำห้องแช่ตัวหรือป้ายบอกอุณหภูมิของน้ำในบ่อแช่ตัวอย่างชัดเจน

สาระความรู้	ข้อความ	ช่องทางการสื่อสาร/บริการหรืออุปกรณ์ ที่ควรจัดให้มี
	ผู้สูงอายุ เด็ก และผู้ที่มีร่างกายอ่อนเพลีย ควรอาบน้ำอุ่นโดยใช้เวลาสั้นๆ และใช้น้ำที่มีอุณหภูมิระหว่าง 30-43 องศาเซลเซียส	
หลัง การอาบน้ำอุ่น	ข้อปฏิบัติหลังอาบน้ำอุ่น มีดังนี้ - ไม่ควรอาบน้ำเย็นทันทีหลังขึ้นจากอ่างน้ำร้อน เพราะอาจทำให้ร่างกายปรับอุณหภูมิภายในไม่ทัน มีความเสี่ยงต่ออาการวิงเวียน เป็นลมหมดสติและล้มศีรษะฟาดพื้นได้ - แร่ธาตุที่อยู่ในน้ำอุ่นใช้เวลา 6-7 ชั่วโมงในการซึมผ่านรูขนเข้าไปในร่างกาย ดังนั้นในทางปฏิบัติ ควรชำระร่างกายด้วยน้ำสะอาดจากบ่อน้ำพุร้อน หรือชำระร่างกายภายหลังจากอาบน้ำอุ่นไปแล้ว 7 ชั่วโมง - หลังการอาบน้ำอุ่นมาใหม่ๆ ไม่ควรรับประทานอาหารทันที ควรพักให้ผิวหนังกลับคืนสู่อุณหภูมิปกติ และร่างกายคืนสู่ภาวะปกติเสียก่อนจึงรับประทานอาหาร - ดูแลรักษาความสะอาดของร่างกายและออกกำลังกายในระดับที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายของตนอยู่เสมอเพื่อช่วยส่งเสริมให้ร่างกายมีความพร้อมต่อการอาบน้ำอุ่นและเพิ่มประสิทธิภาพการอาบน้ำหรือวารีบำบัด - กรณีวารีบำบัดควรติดตามผลการรักษา/บำบัดจากแพทย์หรือผู้เชี่ยวชาญโดยสม่ำเสมอและมารับบริการตามนัดทุกครั้ง	- แผ่นพับความรู้ - แบบประเมินสภาวะสุขภาพและความพึงพอใจหลังการอาบน้ำอุ่นพร้อมคำแนะนำเพื่อปรับปรุงบริการ - ป้ายประชาสัมพันธ์ - เว็บไซต์ (website) - บุคลากรประจำจุดบริการ - อาจจัดให้มีจุดบริการวัดความดันโลหิตหลังใช้บริการอาบน้ำอุ่นได้เช่นกัน - มีจุดให้บริการน้ำดื่มสะอาดหรือน้ำเกลือแร่ตามความเหมาะสม - ใบนัดหมายหรือการแจ้งเตือนผ่านทาง line application

2) การศึกษาวิจัยและพัฒนาทางวิชาการด้านใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ ประกอบด้วย

2.1 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานราชการ ได้แก่

2.1.1 กระทรวงสาธารณสุข

- ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา พัฒนางานวิจัยและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนนักศึกษาสาขาสุขภาพและการท่องเที่ยว รวมทั้งบุคลากรทางการแพทย์ เพื่อการศึกษาต่อเนื่องด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพรวมทั้งการพัฒนานวัตกรรมการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนในกิจการสปาทางการแพทย์หรือการรักษาเฉพาะโรค
 - การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาศาสตร์บูรณาการเพื่อการพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อนแบบครบวงจร
 - การจัดทำหลักเกณฑ์ เงื่อนไข ข้อกำหนดมาตรฐานสารประกอบแร่ธาตุในน้ำพุร้อนและการนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสุขภาพอย่างปลอดภัยและเหมาะสมกับช่วงวัยของนักท่องเที่ยว

- การพัฒนาหลักสูตรผู้ให้บริการน้ำพุเพื่อสุขภาพ
- การกำหนดขอบเขตกิจกรรมบริการสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนภายใต้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อไม่ให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ประกอบกิจการโดยภาคเอกชนก้าล่วงการประกอบวิชาชีพทางการแพทย์
- การพัฒนามาตรฐานกิจการ Wellness เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศไทยให้เป็น ศูนย์กลางของ Wellness Tourism ของภูมิภาคและระดับโลก
- การเสริมสร้างความรอบรู้ของประชาชนด้านการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อการส่งเสริมสุขภาพองค์รวม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและนักกีฬาหรือผู้ป่วยที่ต้องการการพักผ่อนหลังการบาดเจ็บ ด้วยการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการพัฒนาบุคลากรวิชาชีพและผู้ดูแลสุขภาพนักท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน (Tourism Care Giver)

- พัฒนาสื่อความรู้สุขภาพที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย

2.1.2 กระบวนการท่องเที่ยวและกีฬา

- โดยความร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการจัดทำยุทธศาสตร์บูรณาการเพื่อเพิ่ม

มูลค่าทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน เช่น โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวอายุวัฒนะ โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว Slow life วิถีไทย โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวอบอุ่นไทย เป็นต้น

- การมีความร่วมมือกับหน่วยงาน/องค์กรที่เป็นช่องทางเข้า-ออกประเทศ เช่น การบินไทย การท่าเรือแห่งประเทศไทย สมาคมการบินพลเรือน ในการส่งเสริมกิจกรรมหรือการประชาสัมพันธ์สร้างแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

- การสนับสนุนงบประมาณเพื่อประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์แหล่งน้ำพุร้อน
- การจัดทำสื่อความรู้การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน
- การบูรณาการภารกิจภาครัฐเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในด้านการสร้างงาน สร้างรายได้ พัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตสำนึกของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนโดยการบูรณาการแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ร่วมกับกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

- การเสริมสร้างความร่วมมือภาครัฐและเอกชนให้การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและเป็นอีกหนึ่งประเภทของการท่องเที่ยวที่พลาดไม่ได้ในการมาเยือนประเทศไทย

2.2 ข้อเสนอแนะต่อผู้ประกอบการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน ได้แก่

- การจัดบริการเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการใหม่โดยการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ
- การนำผลิตภัณฑ์และบริการเข้าสู่ระบบการรับรองมาตรฐานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.3 ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่นและชุมชนในแหล่งน้ำพุร้อน ได้แก่

- การพัฒนาศักยภาพคนในท้องถิ่นให้เป็นบุคลากรบริการการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน
- กระบวนการชุมชนด้านการพัฒนามาตรการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในแหล่งน้ำพุร้อนของชุมชน/ท้องถิ่น

3) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

3.1 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานราชการ ได้แก่

- มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการระหว่างกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของไทยให้เป็น Green Tourism
- การยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนของไทยสู่มาตรฐานระดับภูมิภาคและมาตรฐานสากล
- ความร่วมมือด้านการจัดการความรู้เชิงอนุรักษ์สู่การเสริมสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยวและการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- การปรับปรุงพัฒนากฎหมายและมาตรการด้านการสำรวจ ขุดเจาะ ต่อท่อสูบน้ำ รวมทั้งการบริหารจัดการเพื่อป้องกันการเหือดแห้งของแหล่งน้ำพุร้อนเมื่อมีการนำน้ำพุร้อนไปใช้ประโยชน์ด้านสุขภาพและการท่องเที่ยว
- การกำหนดหลักเกณฑ์ เงื่อนไขการสัมปทานน้ำพุร้อนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ การใช้ประโยชน์แหล่งน้ำพุร้อน และการคุ้มครองสิทธิผู้ครอบครองที่ดินแหล่งน้ำพุร้อนธรรมชาติ

3.2 ข้อเสนอแนะต่อผู้ประกอบการกิจการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อน ได้แก่

- มาตรการเชิงอนุรักษ์และความปลอดภัยของสถานประกอบการหรือพื้นที่ให้บริการอาบน้ำแช่น้ำพุร้อนธรรมชาติ
- ตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงานพนักงานด้านการรักษาสิ่งแวดล้อม
- การกำหนดกฎระเบียบด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการ
- การใช้ผลิตภัณฑ์ วัสดุ อุปกรณ์บริการที่ย่อยสลายง่าย ไม่ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

3.3 ข้อเสนอแนะต่อท้องถิ่นและชุมชนในแหล่งน้ำพุร้อน ได้แก่

- การเสริมสร้างจิตสำนึกและค่านิยมชุมชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การกำหนดหลักเกณฑ์และค่าธรรมเนียมสำหรับการเข้ามาเที่ยวชมหรือใช้บริการในแหล่งน้ำพุร้อนของชุมชน เพื่อให้มีงบประมาณด้านการจัดการขยะและรักษาสภาพแวดล้อม
- การพัฒนากำลังคนและระบบสนับสนุนศักยภาพผู้ดูแลรักษาความปลอดภัยในแหล่งน้ำพุร้อนของชุมชน/ท้องถิ่น

5.5 ข้อจำกัดของการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยที่ดำเนินการในพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่ามีข้อจำกัดบางประการ ที่ควรนำเสนอไว้เพื่อพัฒนาการศึกษาต่อเนื่องประกอบการพัฒนาเชิงนโยบาย โดยสรุปดังนี้

ประเด็น	ข้อจำกัดทางการศึกษา
1) เชิงนโยบาย	1.1 นโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนยังไม่ชัดเจน ไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบด้านการจัดทำค่าของบประมาณเชิงระบบ เนื่องจากขาดหลักฐานเชิงประจักษ์ 1.2 การนำนโยบายที่มีอยู่สู่การปฏิบัติ ขาดประสิทธิภาพของการขับเคลื่อนในระดับท้องถิ่น แม้มีการลงทุนเชิงโครงสร้าง แต่ยังคงขาดการบริหารจัดการเชิงระบบที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น เมื่อนักวิจัยนำเสนอแผนการพัฒนา จึงเป็นความเห็นทางวิชาการที่ท้องถิ่นต้องการการสนับสนุนเชิงนโยบาย 1.3 ปัญหาที่ดินทับซ้อนเขตป่าสงวนหรือแหล่งกำเนิดน้ำพุร้อนที่อยู่ในอุทยานแห่งชาติ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่งานวิจัยไม่สามารถให้ข้อเสนอแนะต่อการลงทุน ปรับปรุงโครงสร้างการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้ง การจัดการบริการทางการท่องเที่ยวได้
2) เชิงวิชาการ	2.1 แหล่งน้ำพุร้อนขาดความรู้สำคัญด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ขาดแคลนบุคลากรผู้มีความรู้หรือทักษะบริการที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพ 2.2 งานวิจัยเกี่ยวกับคุณสมบัติน้ำพุร้อนเพื่อการบำบัดรักษาสุขภาพยังมีน้อยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้การอ้างอิงของการวิจัยนี้ อาจยังไม่ครอบคลุมการใช้ประโยชน์น้ำพุร้อนเพื่อสุขภาพที่มีอยู่จริง 2.3 ประเทศไทยยังขาดการจัดการความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ รวมทั้ง การท่องเที่ยวในกลุ่มผู้สูงอายุ การสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงวิชาการของงานวิจัยนี้ จึงอาจไม่สามารถอธิบายความสมบูรณ์แบบของงานวิจัยด้านการท่องเที่ยว งานวิจัยด้านบริการสุขภาพและงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุได้อย่างครอบคลุม
3) เชิงปฏิบัติการ	3.1 บริการสุขภาพของประเทศไทยในระดับปฐมภูมิ ยังไม่ได้พัฒนาเป็นบริการเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบ ดังนั้น เมื่อจะพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนให้สามารถสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวโดยใช้ระบบสาธารณสุขที่มีอยู่ในพื้นที่ จึงยังมีข้อจำกัดหลายประการที่ต้องอาศัยการผลักดันเชิงนโยบาย 3.2 ขาดผู้เชี่ยวชาญหรือผู้รู้จริงเกี่ยวกับ Wellness Tourism และ Hot Spring Tourism ในประเทศไทยที่จะช่วยออกแบบบริการใหม่ๆ ด้านการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุได้ 3.3 น้ำพุร้อนอยู่คู่กับคนในพื้นที่มานาน จนกลายเป็นวิถีถิ่นที่ถูกมองข้ามโอกาสทางการพัฒนา จึงจำเป็นต้องให้การสนับสนุนและเสริมสร้างวิสัยทัศน์และประสบการณ์จากการเห็นแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีของผู้นำในพื้นที่

ประเด็น	ข้อจำกัดทางการศึกษา
3) เชิงปฏิบัติการ (ต่อ)	3.4 การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงทั้งในหลักการทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ นโยบายพัฒนาชุมชน การบริหารจัดการในระดับพื้นที่ และการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านสุขภาพไปพร้อมกัน จึงจะทำให้การท่องเที่ยวได้รับการขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์
	3.5 การพัฒนาในพื้นที่ ยังขาดความรู้สำคัญเชิงภูมิสถาปัตย์ เช่น การสร้างสิ่งปลูกสร้างทับตาน้ำธรรมชาติ ทำให้การไหลเวียนของน้ำไม่เป็นไปตามธรรมชาติ หรือ การขุดเจาะเพื่อสร้างสระว่ายน้ำหรือบ่ออาบแช่ ที่ขาดการบำรุงรักษาหรือการระบายน้ำทิ้งที่เหมาะสม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **เกณฑ์มาตรฐานสำหรับแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ**. สารสนเทศ
ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว เข้าถึงได้ที่ http://gis.mots.go.th/opsgis/tour/standard_hotspring.aspx.
- กระทรวงสาธารณสุข. **ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี ด้านสาธารณสุข (พ.ศ.2560-2579)**.
เข้าถึงได้ที่ http://bps.moph.go.th/new_bps/StrategyPlanAndPA.
- การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism). [สืบค้นออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.smsstou.org/archives/2233> แรงจูงใจหลัก 3 ประการในการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ.
ฉลองศรี พิมพ์มพงศ์. (2548). **การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทิพวรรณ พุ่มมณี. (2557). **การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
_____. (2558). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นราศรี ไวนิชกุล และชูศักดิ์ อุดมศรี. (2543).
บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปราโมทย์ รอดจำรัส. (2557). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยว**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพสำหรับชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวในประเทศไทย.
[สืบค้น ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <file:///C:/Users/ismed007/Downloads/69117-Article%20Text-200483-1-10-20170411.pdf>.
- พระราชบัญญัติสถานประกอบการเพื่อสุขภาพ พ.ศ. 2559 เข้าถึงได้ที่ http://library2.parliament.go.th/giventake/content_nla2557/law30-310359-10.pdf.
- วารสาร สมาคมนักวิจัย ปีที่ 21 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2559: หน้า 167-179.
- วารสารรัชต์ภาคย์ ฉบับพิเศษ ครบรอบ 23 ปี หน้า 236-248.
- สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **ประเทศไทย 4.0 โมเดลการพัฒนาประเทศ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน**.
ค้นเมื่อ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560, จาก <http://www.ftpi.or.th/2016/9835>.
- สฤษฎ์ แสงอรุณ. (2558). **นิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. (ออนไลน์)**, สืบค้นเมื่อวันที่
24 มีนาคม 2559 จาก http://www.dnp.go.th/parkreserve/Np/Html/Tour/Eco_Tour.html.
- สมจิตร ล้วนจำเริญ. (2556). **พฤติกรรมผู้บริโภค**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติและสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. **ยุทธศาสตร์การแข่งขันเพื่ออนาคตการท่องเที่ยวไทย**. เข้าถึงได้ที่
<http://web.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/1829/TRAVEL/saroop-travel.pdf>.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว เข้าถึงได้ที่ <http://61.19.236.142/hotspring/data2.php>.
- องค์การบริการส่วนตำบลห้วยน้ำขาว. **รายงานการประชุมพัฒนาพุน้ำร้อนเค็มคลองท่อม.2560**

เอกสารอ้างอิง (ต่อ)

- Azwindini Ernest Tshibalo (2011). **Strategy for the sustainable Development of Thermal Springs: A case study for Sagole in Limpopo Province.** Retrieve from <http://uir.unisa.ac.za/handle/10500/5452>.
- Ameera javed et al. (2008). **A Study to Evaluate Therapeutic properties of Minerals of Manghopir Hot Spring, Karachi.** J.Chem.Soc.Pak., Vol.31, No.3, 2009.
- Apentherme Gastein.2014 เข้าถึงได้ที่ <https://www.alpentherme.com/en/spa-resort-sauna/activity-programme> England; SI433; based on European Commission Directives 2009/54/EC and 2003/40/EC
- Fukuoka Financial Group Monthly Survey Jan/Feb 2012.
- Korea Hot Springs Association. 2014
- Orsolya Horvath. (2016). Tourism Productive Development in A mature Destination. Pannon Management Review Volume 5 Issue 3-4 (November 2016).
- Westlake Dermatology & Cosmetic Surgery. 2017 retrieve from <https://www.westlakedermatology.com/blog/2017-plastic-surgery-statistics-analysis/>
- World Tourism Organization. Retrieve from <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>.
- School of Management Science Sukhothai Thammathirat Open University เข้าถึงได้ที่ <http://www.sms-stou.org/archives/2233>
- Taipei Hot Springs Association. 2016.
- The Journeys of Celia Fiennes, ed. Christopher Morris (London: Cresset Press, 1949), 20. เข้าถึงได้ที่ <https://recipes.hypotheses.org/1611>

Website

- Health Promotion and Wellness. เข้าถึงได้ที่ <http://www.health.gov.nl.ca/health/wellnesshealthyliving/index.html>
- <http://thermaliaspas.co.uk/whychoose.php?pageid=51>. England; SI433; based on European Commission Directives 2009/54/EC and 2003/40/EC
- http://www.oie.go.th/sites/default/files/attachments/industry_plan/thailandindustrialdevelopmentstrategy4.0.pdf
- <https://www.hotspringworld.co.uk/hot-tub-health-benefits/>
- http://www.asahi-net.or.jp/~ue3t-cb/index_e/index_e.htm
- <http://thermaliaspas.co.uk/whychoose.php?pageid=51>
- http://www.scielo.mec.pt/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2182-84582016000100009

ภาคผนวก

น้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง

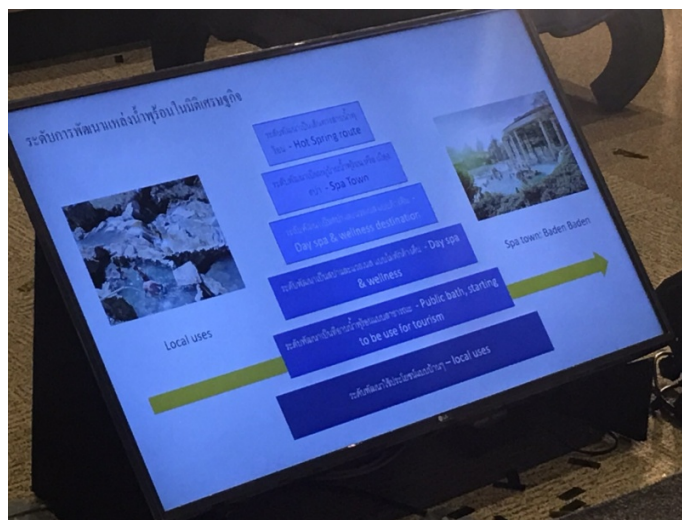
น้ำพุร้อนรักษะวาริน จังหวัดระนอง

น้ำพุร้อนบ้านหนองแห้ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

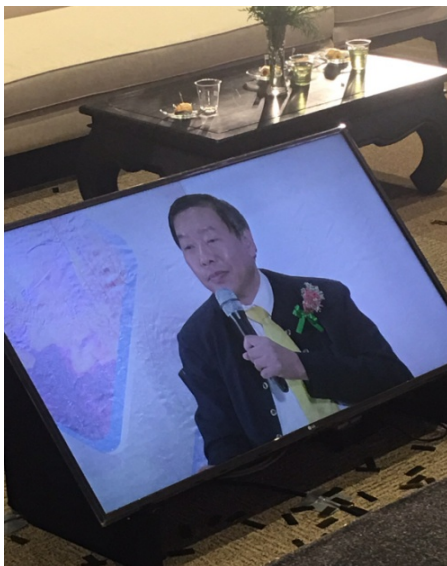
การเผยแพร่งานวิจัย
งานลานนาเอ็กซ์โป ๒๐๑๙ ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติเฉลิมพระเกียรติ ๗ รอบ
พระชนมพรรษา จังหวัดเชียงใหม่

การเผยแพร่งานวิจัย
ณ งานลานนาเอ็กซ์โป ๒๐๑๙ ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติเฉลิมพระเกียรติ ๗ รอบ
พระชนมพรรษา จังหวัดเชียงใหม่

การเผยแพร่งานวิจัย
ณ งานลานนาเอ็กซ์โป ๒๐๑๙ ศูนย์ประชุมและแสดงสินค้านานาชาติเฉลิมพระเกียรติ ๗ รอบ
พระชนมพรรษา จังหวัดเชียงใหม่

การเผยแพร่ผลงานวิจัย

งานวิจัย "Ranong Hot Spring Run ๒๐๑๙"

หนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่

ที่ พิเศษ/.....

วิทยาลัยแพทยศาสตร์นานาชาติจุฬาภรณ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
อำเภอคลองหลวง ปทุมธานี 12220

กันยายน 2562

เรื่อง ผลการวิจัยแผนงาน “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย”

เรียน ผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่

สิ่งที่ส่งมาด้วย บทสรุปผู้บริหาร

จำนวน 1 ฉบับ

ด้วยกระผม นายแพทย์จิโรจ สินธวานนท์ ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย” ซึ่งประกอบด้วยโครงการย่อย 2 โครงการ ได้แก่ โครงการวิจัยย่อยที่ 1 การใช้ประโยชน์จากน้ำพุร้อนเพื่อส่งเสริมสุขภาพของครุมนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และโครงการวิจัยย่อยที่ 2 มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพของประเทศไทยในเมืองสปาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ โดยแผนงานวิจัยดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) สาขาการวิจัยด้านการท่องเที่ยวในปีงบประมาณ 2561 นั้น

บัดนี้ แผนงานวิจัยและโครงการย่อยดังกล่าว ได้ดำเนินการแล้วเสร็จ กระผมและคณะผู้วิจัยได้รวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย ซึ่งมีสาระสำคัญของการประยุกต์ใช้ความรู้ในการพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ให้เป็นต้นแบบพัฒนาดังกล่าว รายละเอียดตามสิ่งที่ส่งมาด้วยนี้

กระผมและคณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า บทสรุปผู้บริหารนี้จะเป็นประโยชน์ต่อท่านและจังหวัดกระบี่ ในการนำนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนไปสู่การปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่ ให้เป็นเมืองต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนที่มีมาตรฐานของประเทศไทย สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองสปาน้ำพุร้อนของจังหวัดกระบี่ ที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

(นายแพทย์จิโรจ สินธวานนท์)

ผู้อำนวยการแผนงานวิจัย

บทสรุปผู้บริหาร

แผนงานวิจัย : การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย
โดย นายแพทย์จิโรจ สินธวานนท์
โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
เสนอต่อ ผู้ว่าราชการจังหวัดกระบี่

ข้อเสนอต่อการนำนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนสู่การปฏิบัติในการพัฒนาเมืองสพาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่สู่การปฏิบัติ

ข้อค้นพบจากแผนงานวิจัย : การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทยโดย นายแพทย์จิโรจ สินธวานนท์ ที่นำมาสังเคราะห์ความรู้ร่วมกับผลงานวิจัยของ ผศ.ดร.ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์ นั้น สรุปเป็นแนวทางการนำนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนสู่การปฏิบัติในการพัฒนาเมืองสพาน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อม จังหวัดกระบี่สู่การปฏิบัติ ดังนี้

1) ผู้ว่าราชการจังหวัดนำการพัฒนาอย่างมีวิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อน ประกอบด้วย การสนับสนุนส่งเสริม ยกระดับการพัฒนาผู้ประกอบการ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ให้ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การพัฒนาองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และสร้างเครือข่ายในการต่อยอดผลิตภัณฑ์น้ำพุร้อน

2) การบริหารจัดการพื้นที่ในภาพรวม ควรแบ่งระยะการจัดการเป็นสองระยะ ได้แก่ ระยะสั้น (1 ปี) และระยะกลาง (2 -5 ปี) และควรมีการจัดพื้นที่ให้บริการภายใต้หลักศาสนาอิสลามเพื่อนักท่องเที่ยวหรือประชาชนในพื้นที่ที่นับถือศาสนาอิสลาม สามารถใช้บริการได้อย่างมั่นใจและไม่ขัดต่อหลักการทางศาสนา

3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาลักษณะทางกายภาพของน้ำพุร้อนเค็มคลองท่อมและผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยคำนึงถึงความสะดวกและปลอดภัยของผู้ใช้บริการที่มีความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติและศาสนา และแนวทางการพัฒนาให้มีมูลค่ามากยิ่งขึ้น

4) ปรับปรุงภูมิทัศน์และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น ผังบริเวณ และการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งในส่วนของสระหรือบ่ออาบน้ำ การพัฒนาคุณภาพน้ำแร่ การป้องกันอุบัติเหตุ การจัดการความเสี่ยง เป็นต้น

5) การบริหารจัดการพื้นที่บริการและสิ่งอำนวยความสะดวกโดยภาครัฐที่มีชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม จะก่อให้เกิดผลตอบแทนต่อชุมชนมากกว่าการจัดสรรสัมปทานให้กับเอกชนเป็นผู้บริหารจัดการ เช่น จัดให้มีร้านค้าที่ชาวบ้านจะสามารถนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ประจำถิ่นมาค้าขายได้

6) สนับสนุนการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่กำหนดไปยังกลุ่มลูกค้าที่นิยมชมชอบการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวที่สร้างเสริมประสบการณ์แปลกใหม่ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ เป็นต้น

7) ส่งเสริมบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/เทศบาล ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน รวมทั้งบูรณาการแผนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวในเส้นทางเชื่อมโยงน้ำพุร้อนในจังหวัดใกล้เคียง

8) ความร่วมมือภาครัฐและเอกชนด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน

9) ส่งเสริมการสื่อสารความรู้เพื่อให้ข้อมูลทางการตลาด (Market Literacy) ที่ถูกต้องแก่ประชาชน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่

10) พัฒนากลุ่มบริการและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยง รวมทั้งพัฒนากิจกรรมสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น

10.1 การใช้น้ำเพื่อสุขภาพในเชิงรุก โดยการจัดบริการของศูนย์ฟื้นฟูสภาพด้านการแพทย์ทางเลือก ที่เป็นศูนย์ธาราบำบัด รวมทั้งคลินิกแพทย์แผนไทยและฝังเข็มของโรงพยาบาลระนอง

10.2 ยกระดับการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปด้านสมุนไพร เช่น ลูกประคบสมุนไพร เครื่องดื่มสมุนไพร อาหารสมุนไพร ให้มีมาตรฐานอุตสาหกรรมรองรับ

10.3 ส่งเสริมอัตลักษณ์เด่นได้ ในการจัดบริการอาบแช่น้ำพุร้อน เช่น ให้ผู้รับบริการผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดพื้นถิ่นก่อนลงอาบแช่ บริการอาหารและเครื่องดื่มเมนูกาหยู อาหารสุขภาพที่ปรุงด้วยกะปิเลื่องชื่อของระนอง เป็นต้น

10.4 ส่งเสริมกิจกรรมรักษาสภาพ เช่น การวิ่งน้ำพุร้อนประจำปี เป็นต้น

แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์การวิจัย

แหล่งน้ำพุร้อน.....

จังหวัด.....

แบบสอบถามการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

คำอธิบาย โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างตามที่ตรงกับความเห็นของท่าน

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและประสบการณ์ของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง ☐ เพศที่สาม
2. อายุ ☐ 20-30 ปี ☐ 31-40 ปี ☐ 41-50 ปี ☐ 51-60 ปี ☐ 61-70 ปี ☐ 71 ปีขึ้นไป
3. สัญชาติ ☐ ไทย ☐ อื่นๆ ระบุ.....
4. อาชีพ ☐ พนักงานบริษัท/ราชการ/องค์กร/สถาบันการศึกษา ☐ ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย
☐ นักเรียน/นักศึกษา ☐ แม่บ้าน/อิสระ ☐ อื่นๆ ระบุ.....
5. ท่านรู้จักแหล่งน้ำพุร้อนนี้จากแหล่งข้อมูลใด
☐ นิตยสาร/วารสาร ☐ เว็บไซต์/สื่อออนไลน์ต่างๆ ☐ คำบอกเล่า ☐ อื่นๆ ระบุ.....
6. ท่านมาใช้บริการอาบ แช่น้ำพุร้อนที่บ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้บ่อยเพียงใด
☐ ไม่เคยมาใช้บริการเลย ☐ 1-3 ครั้ง/สัปดาห์ ☐ มาทุกวัน ☐ นานๆ ครั้ง
7. ท่านมาที่แหล่งน้ำพุร้อนนี้เพื่อวัตถุประสงค์ใด (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)
☐ มาท่องเที่ยว ☐ มาสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ
☐ มาดูแลสุขภาพ ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....
8. บริการใดที่ท่านนิยมใช้ เมื่อมาที่บ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้
☐ แช่เท้า ☐ อาบน้ำพุร้อน ☐ อาบแช่ตัว ☐ นอนบนลานน้ำร้อน ☐ นวดตัว นวดเท้า
☐ รักษาโรค (โปรดระบุโดยทำเครื่องหมายในช่อง ☐ ด้านล่าง)
☐ โรคทางกระดูกหรือกล้ามเนื้อ ☐ โรคทางระบบประสาท ☐ โรคผิวหนัง ☐ ความดันโลหิต
☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....
9. ท่านอยากให้บ่อน้ำพุร้อนแห่งนี้ มีบริการใดเพิ่มเติม (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)
☐ สปาเพื่อสุขภาพและความงาม ☐ นวดแผนไทย ☐ กิจกรรมออกกำลังกายในน้ำพุร้อน
☐ ห้องเรียนความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำเพื่อสุขภาพ ☐ การรักษาทางการแพทย์ (วารีบำบัด)
☐ กิจกรรมสันทนาการต่างๆ ☐ กิจกรรมชุมชนเชิงวัฒนธรรม ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....
10. ท่านคิดว่าราคาที่เหมาะสมในการเข้าใช้บริการอาบแช่น้ำพุร้อนแห่งนี้ คือเท่าไร
☐ 20-50 บาท/ครั้ง ☐ 50-100 บาท/ครั้ง
☐ 100 บาท/ครั้ง ☐ ฟรี ไม่เสียค่าบริการ ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....

(ข้อคำถามนี้ หมายถึงการอาบแช่น้ำพุร้อนเพื่อการผ่อนคลายเท่านั้น หากเป็นบริการอื่นๆ ราคาอาจเปลี่ยนแปลงไป)

11. ท่านคิดว่าแหล่งน้ำพุร้อนนี้ ควรปรับปรุงในด้านใด

(โปรดระบุโดยทำเครื่องหมายในช่อง ☐ ด้านล่าง และสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

- ☐ ความสะอาด ☐ อนามัยสิ่งแวดล้อม ☐ ความปลอดภัย ☐ การจัดการ ☐ การประชาสัมพันธ์
- ☐ เส้นทางสัญจรในบริเวณแหล่งน้ำพริ้ว ☐ สิ่งอำนวยความสะดวก ☐ การกำหนดจำนวนคนเข้าใช้บริการ

โปรดแสดงความเห็น/ให้คำแนะนำต่อประเด็นที่ท่านต้องการให้มีการปรับปรุง

[illegible]

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำร้อนของประเทศไทย

ข้อ	คำถาม	ระดับความเห็น					หมายเหตุ
		เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง	
1	ท่านเข้าใจความหมายของคำว่า “การพัฒนาอย่างยั่งยืน”						
2	ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนควรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน						
3	รัฐบาลควรส่งเสริมให้การท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีมาตรฐานอย่างชัดเจน						
4	ท่านคิดว่าการพัฒนาจะยั่งยืนได้ ท้องถิ่นและชุมชนต้องมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นๆ ด้วย						
5	ท่านคิดว่าการลงทุนเพื่อการพัฒนาใดๆ ในแหล่งน้ำพุร้อนต้องมีมาตรการปกป้องสิ่งแวดล้อม (ecology) ที่ชุมชนและนักท่องเที่ยวมีส่วน						

ข้อ	คำถาม	ระดับความเห็น					หมายเหตุ
		เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย	ไม่เห็น ด้วย อย่างยิ่ง	
	ร่วมในการอนุรักษ์พัฒนา						
6	ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนจะยั่งยืนได้ ต้องมีการสร้างคุณค่าและมูลค่าจากการท่องเที่ยวและกิจกรรมในพื้นที่ (economic production) ให้ชุมชนได้มีความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่						
7	ท่านคิดว่าการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม (social living) จะสามารถสร้างอัตลักษณ์และแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวในแหล่งน้ำพุร้อนได้						
8	ท่านคิดว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสรรค์สร้างผลิตภัณฑ์และบริการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน เพราะจะทำให้ประชาชนในพื้นที่มีความสนใจและอยากมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน						
9	ท่านคิดว่าองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นควรติดตั้งระบบบำบัดน้ำเสียและการจัดการให้สามารถนำน้ำที่อาบแช่แล้ว สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่อย่างเหมาะสม						
10	ท่านเห็นด้วยกับการเก็บค่าเข้าชมและใช้บริการสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อน						

ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือนดีของท่านมา ณ ที่นี้

นายแพทย์จิโรจ สีนธวานนท์ หัวหน้าโครงการวิจัย

แหล่งน้ำพุร้อน.....

จังหวัด.....

แบบสัมภาษณ์และคำถามประกอบการสนทนากลุ่ม

แผนงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนของประเทศไทย

1) ในฐานะที่ท่านเป็นผู้บริหาร/ผู้นำชุมชน ท่านคิดว่าโอกาสทางการพัฒนาของแหล่งน้ำพุร้อนแห่งนี้ สู่การเป็นเมืองสปา น้ำพุร้อนแบบครบวงจร เป็นอย่างไร โปรดให้ความเห็นตามแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายประเทศไทย 4.0 และแนวทางกลไกประชารัฐพัฒนาการท่องเที่ยว

.....

2) ท่านมีความเห็นอย่างไรต่อการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนแห่งนี้ และท่านจะมีส่วนร่วมหรือมีบทบาทอย่างไร

.....

3) ท่านต้องการให้รัฐบาลกำหนดมาตรการหรือมีแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนแห่งนี้หรือไม่

.....

4) ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรต่อการบูรณาการการทำงานระหว่างส่วนราชการและภาคเอกชนในพื้นที่ในการลงทุนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในแหล่งน้ำพุร้อนแห่งนี้

.....

5) ท่านคิดว่าจุดอ่อนหรืออุปสรรคหรือข้อจำกัดที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน หากจะพัฒนาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพอย่างยั่งยืนในแหล่งน้ำพุร้อนแห่งนี้คืออะไร และท่านคิดว่าแบบอย่างใดที่เป็นแนวทางที่ดีในการปฏิบัติ

.....

ความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมืออันดีของท่านมา ณ ที่นี้

นายแพทย์จิโรจ สิ้นธวานนท์ หัวหน้าโครงการวิจัย